

***”Leva ett så normalt liv som möjligt.
Det är där hjälpen ska sättas in”***

**En brukarundersökning om sex
stockholmskommuners arbete mot våld i nära
relationer.**

Ann-Charlotte Münger

Forskningsrapport 2015:1

Ann-Charlotte Münger

*”Leva ett så normalt liv som möjligt.
Det är där hjälpen ska sättas in”*

**En brukarundersökning om sex
stockholmskommuners arbete mot våld i nära
relationer.**

Forskningsrapport 2015:1

FoU-Nordväst är en forsknings- och utvecklingsenhet för socialtjänstens individ- och familjeomsorg samt omsorg för personer med psykiska funktionsnedsättningar. FoU-Nordväst ägs av åtta kommuner i nordvästra Stockholms län: Ekerö, Järfälla, Sigtuna, Sollentuna, Solna stad, Sundbybergs stad, Upplands-Bro och Upplands Väsby.

För ytterligare information: www.fou-nordvast.com

©Alla rättigheter förbehållna FoU-Nordväst samt författaren
Grafiskform (omslag): FoU-Nordväst
Tryck: Namn på tryckeriet, ort, årtal
ISBN: 978-91-89681-29-3
ISSN: 1651-7830

Innehållsförteckning

Innehåll

Förord	8
Kapitel 1 Inledning och bakgrund	10
Inledning	10
Bakgrund	14
En nationell satsning	14
Kvinnofridssamordnare	18
Kapitel 2 Teoretisk utgångspunkt och kunskapsläge	19
Teoretisk utgångspunkt	19
Det sociala arbetets fyra paradoxer	21
Vad vet vi idag? Kunskapsläget inom våld i nära relationer	22
Forskningsfältet kvinnomisshandel eller våld i nära relationer	23
Våldsutsattas egna röster	24
Varför går hon (inte)? Forskning om uppbrottsprocessen	25
Utmaningar för Socialtjänsten?	33
Metod och material	36
Undersökningens design	36
Val av metod och det empiriska materialet	40
Dokumentanalys	40
Intervjuer	40
Undersökningens målgrupp, urval och avgränsning	41
Urval	42
Ett etiskt förhållningssätt	43
Kapitel 3 Socialtjänsten i sex stockholms- kommuner	45
Samordnarrollen	46
Kartläggning av våldet och hjälpinsatser	49

Utredning och insats	50
Utredning	50
Insatser	52
Sammanfattande diskussion	53
Kapitel 4 ”För en våldsutsatt är det viktigt att träffa någon som fattar”	55
Kunskap om våld	56
Behov av kunskap hos en våldsutsatta	56
Kompetens och kunskap om våld hos de professionella	57
Emotionellt behov och stöd – bemötande.....	61
Rädslan för LVU	64
Behovet av praktisk hjälp	65
Kort- och långsiktiga lösningar	69
Skyddade boende, relationsvårdscentrum och våldshandläggare	73
Bilden av socialtjänsten	74
De är inte precis synkade – bristen på samverkan	76
Vilka lärdomar går att dra från de våldsutsattas berättelser	81
Kapitel 5 Socialtjänstens arbete med våld i nära relationer.....	83
Den våldsutsattas upplevelse av mötet med Socialtjänsten.....	83
Barnen – en risk och friskfaktor	86
Socialtjänsten – ett byråkratiskt eller relationsinriktat system?	87
Förutsättningar att bekämpa våld i sex nordvästkommuner	87
Socialtjänsten som institution	88
Hur ska det fortsatta förändringsarbetet utformas?	90
Referenslista	92
Offentligt material	92
Litteratur	93
Internetkällor	101

Tidigare utgivna FoU-rapporter och FoU-forskningsrapporter 103

Förord

I början av 2014 tog Sollentuna kommun initiativet till en brukarundersökning om hur våldsutsatta upplevde socialtjänstens hjälpinsatser. Detta resulterade i en kommungemensam undersökning där sex kommuner deltog. Resultatet av denna brukarundersökning återfinns i denna rapport. Rapporten är en i många stycken gripande läsning där våldsutsatta med egna ord fått beskriva sin situation, sina erfarenheter och sina tankar kring mötet med socialtjänsten. Det är inte alltid positiva upplevelser men desto angelägnare att föra fram och synliggöra. Socialtjänstens sätt att organisera sin verksamhet men även enskilda socialarbetares agerande kan få stor betydelse för de våldsutsattas upplevelser. Syftet med denna rapport är att, utifrån framförallt brukarnas berättelser bidra med ny kunskap, nya perspektiv och förhoppningsvis idéer till förändrade syn- och arbetssätt inom det sociala arbetet gällande gruppen våldsutsatta.

Denna rapport är också ett bra exempel på en interaktiv ansats i producerandet av lokal kunskap. FoU-Nordväst har genom hela undersökningen arbetat tillsammans med representanter för kommunerna. I denna undersökning är det praktikerna som gjort intervjuerna och analysarbetet har skett i samarbete mellan FoU-Nordväst och kommunerna. Rapporten har skrivits av Ann-Charlotte Münger efter kommentarer och feedback dels från representanter från kommunerna dels från anställda på FoU-Nordväst. Från FoU-Nordväst vill vi betona de stora fördelar vi upplever att detta sätt att arbeta har. Genom forskningsprocessen har de professionellas kunskap, brukarnas erfarenheter samt det vetenskapliga kunnandet samspelat vilket är en förutsättning för en kunskapsbaserad socialtjänst.

Som antytts ovan har det i den här undersökningen varit berättelserna från de våldsutsatta och deras möte med socialtjänsten som stått i fokus. Men även om utgångspunkten är brukarnas egna erfarenheter och upplevelser kommer den här rapporten även att handla socialtjänsten som institution. Hur och på vilket sätt arbetar socialtjänsten i berörda kommuner med våld i nära relationer.

Rapporten kan läsas på olika sätt. Inledningskapitlet (kapitel ett) ger en översikt över statens strategier och handlingsprogram för hur samhället i allmänhet och socialtjänsten i synnerhet ska arbeta med frågor som berör våld i nära relationer. För den teoretiskt intresserade och den som vill sätta sig in i forskningsfältet våld i nära relationer rekommenderas en närläsning

av kapitel två. Då forskningsfältet är omfattande har särskilt fokus lagt på studier som är relevanta för den här undersökningen. Avsnittet ger en inblick i forskning som handlar om våldsutsattas egna erfarenheter av socialtjänstens arbete med våld i nära relationer men också hur socialtjänsten på olika sätt hanterar den här problematiken. Vad som blir tydligt vid genomgången av forskningsområdet är att socialtjänstens organisation, förutsättningar och villkor för att hantera den här problematiken inte enbart kan förstås som lokal praktik. Problematiken måste istället diskuteras utifrån ett vidare (samhälls) perspektiv.

Ett helt annat fokus har de studier som handlar om uppbrottsprocesser. I den här presentationen av forskningsläget får frågor om uppbrott och uppbrottsprocesser ett relativt stort utrymme. Det beror på att samtliga informanter lägger stor vikt vid sina egna försök att lämna sin partner och ett dysfunktionellt förhållande. Kapitel två avslutas med ett metodavsnitt där såväl metod som material närmare presenteras.

Kapitel tre och fyra är empiriska kapitel där kapitel tre presenterar organisation och villkor för socialtjänstens arbete medan kapitel fyra har fokus på de våldsutsattas berättelser. I rapportens sista kapitel diskuteras socialtjänstens arbete utifrån de våldsutsattas erfarenheter. Den tidigare forskningen och teoretiska utgångspunkten har använts som analysverktyg för att man som läsare ska kunna få en mer fördjupad kunskap och förståelse för de våldsutsattas berättelser och socialtjänstens agerande.

Lisbeth Eriksson

FoU-chef

Kapitel 1 Inledning och bakgrund

Inledning

Allt raserades på ett år, det är som att börja om från början för mig, det är jättetufft och man behöver hjälp i början, man behöver hjälp i starten man kan inte bara bli lämnad liksom...när de satte mig i den här lägenheten, de skulle inte ha släppt mig, de skulle kanske ha hjälpt mig lite ekonomiskt. De kanske skulle ha glatt sig åt att jag fått ett jobb istället för att fråga om man deklarerat rätt. Det var som en förolämpning. Det känns jättehemskt att sitta och blotta sin ekonomi för hen och det sa jag också `det är inte så kul att komma hit. Jag har inte bett om hjälp förut´ och det är också...att man måste visa lite respekt och empati och kanske tänka att `vi kanske bara behöver hjälpa/namn på informanten/`, istället för att man ska känna att man mjölkar dem på pengar för det är inte så.

Den här berättelsen återges i en intervju med en av de informanter som deltog i undersökningen. Minnesbilden vi får ta del av visar hur en våldsutsatt upplevde mötet med socialtjänsten. Vad som förmedlas är att socialtjänsten i en kommun inom Stockholms län inte kunde tillgodose de behov som var förknippat med det våld som hen var utsatt för av sin partner. Det handlade om praktisk hjälp men också om bemötandet i en redan utsatt situation.

Kvinnomisshandel, eller det under senare år alltmer använda begreppet våld i nära relationer, har av Världshälsoorganisationen definierats som ett globalt folkhälsoproblem.¹ Det är ett kriminellt och socialt problem som innebär stora utmaningar för världens länder. Förutom individuellt lidande med psykologiska, medicinska, sociala och ekonomiska problem för våldet med sig stora samhällsekonomiska kostnader.²

¹ World Health Organization (2013).

² Se t ex Ellsberg et al. 2008; SOU 2014:49; Dutton et al. 2006; Zlotnick et al. 2006; Trygged et al. 2013 och Trygged et al. 2014. För samhällsekonomiska konsekvenser se Cambell 2002; Costa et al. 2013. För svenska förhållande se Häger Glenngård et al. 2011.

Våldet drabbar inte minst barnen i familjerna. Att utsättas för våld inom familjen innebär att man som barn ser och hör våldet men också känner av hotfulla situationer i familjen.³ Mörkertalet bedöms vara stort i Sverige när det gäller uppgifter om antal vuxna som blivit utsatta av våld från sin partner. I Sverige uppger 6,8 procent av befolkningen att de utsatts för våld av någon närstående. Få av dem har haft någon kontakt med samhällets institutioner såsom rättsväsende, socialtjänst eller hälso-och sjukvård. Totalt 7 % av de utsatta kvinnorna och 3.5 % av männen som utsatts för våld har till exempel haft kontakt med socialtjänsten. Ännu mindre procentdel knappt 4% polisanmälde misshandeln.⁴ Internationellt är bilden densamma. WHO uppskattar att mellan 55-95% av våldsutsatta kvinnor i vissa länder aldrig sökt hjälp från någon formell institution. Ett annat stort problem är svårigheterna för myndigheterna att identifiera våldet.⁵ Internationell forskning visar att frånvaron av statistik är i sig ett bevis för att det saknas verktyg för att identifiera den här problematiken. Avsaknaden av tillförlitliga uppgifter innebär att samhället varken har beredskap eller rutiner för att kunna respondera på det här dolda sociala problemet.⁶

Mörkertalet är om möjligt ännu större när det gäller uppgifter om hur många barn som bevittnat (i fortsättningen upplevt) våld inom familjen. Utifrån BRÅ:s senaste beräkning beräknas omkring 150 000 barn blivit utsatta för den här formen av psykisk misshandel.⁷

Forskning visar att barns upplevelse av att familjemedlemmar utsätts för våld kan ge lika allvarliga konsekvenser som att själv bli utsatt för våldshandlingar.⁸ Barn som upplever våld har också en ökad risk att själva bli både offer och förövare senare i livet.⁹

Socialstyrelsen definierar våld i nära relationer på följande sätt:

3 Øverlien & Hydén 2007; Øverlien 2010.

4 BRÅ 2014.

5 World Health Organization (2013)

6 Melton 2006; Devries et al. 2013.

7 BRÅ 2014. Se även Annerbäck et al. 2014.

8 Se t ex Olofsson et al. 2011; Heise et al. 2011.

9 Moretti et al. 2006.

Våld i nära relationer är ofta ett mönster av handlingar som kan vara allt ifrån subtila handlingar till grova brott.

Mer konkret är det allt ifrån att bli förlöjligad till att utsättas för våldtäkt eller allvarliga hot. Det är ofta kombinationer av fysiskt, sexuellt och psykiskt våld.

Fysiskt

Kan vara knuffar, att bli fasthållen, dragen i håret, slagen eller sparkad.

Sexuellt

Våldtäkt eller andra påtvingade sexuella handlingar, alternativt sexuella handlingar som den utsatte inte vågar säga nej till räknas till sexuellt våld.

Psykiskt

Direkta eller indirekta hot eller förlöjligande. Även våld eller hot om våld mot husdjur kan räknas till den psykiska utsattheten.

Social utsatthet

Frihetsinskränkningar som isolering genom att bli hindrad från att träffa släkt och vänner eller att delta i sociala aktiviteter.

Materiellt/ekonomisk utsatthet

Personliga tillhörigheter slås sönder eller förstörs avsiktligt. Kan även innebära att en part i en nära relation förmås skriva under papper som får negativa konsekvenser för densamme.

Människor som är beroende av andra personer för vård och omsorg i vardagen kan även utsättas för vanvård eller

försummelse, som undanhållande av medicin eller att inte få tillräckligt näringsriktig kost.¹⁰

Socialstyrelsen utgår från följande definition när det handlar om barn som upplever/bevittnar våld:

Med barn som bevittnar våld menas i första hand att barnet sett eller hört våld, men barn som förstått att våld ägt rum kan också vara i stort behov av stöd och hjälp. Behoven är individuella men de barn som får stöd och hjälp att bearbeta sina upplevelser har bättre möjlighet att utvecklas positivt.¹¹

Socialtjänstlagen är tydlig med att det är socialnämndens skyldighet att tillgodose stöd och hjälp för vuxna och barn som utsatts för våld i nära relationer.¹² Ett uppdrag som socialtjänsten i landets kommuner har svårt att uppfylla. För trots att ett stort och strategiskt utvecklingsarbete pågår inom många kommuner kvarstår brister. Särskilt bekymmersamt är det när det handlar om att identifiera och hantera en våldsproblematik i nära relationer utifrån de våldsutsattas specifika behov.¹³

I början av 2014 tog Sollentuna kommun initiativ till en kommungemensam undersökning om hur de våldsutsatta själva upplevde den hjälp de fick från socialtjänsten. Under 2014 genomfördes en brukarundersökning om våld i nära relationer inom nordväst i Stockholms län. I undersökningen deltog följande kommuner Järfälla, Solna, Sollentuna, Sundbyberg, Upplands bro och Upplands Väsby.

Det övergripande syftet var att undersöka kommunernas arbete med våldsutsatta och utgick från Sollentuna kommuns handlingsplan mot våld i nära relationer:

Socialnämnden bör analysera hur de tjänster som erbjuds målgrupperna svarar mot gruppens och enskildas behov.

¹⁰www.socialstyrelsen.se/valds-ochbrottsrelateradefragor/valdinararelationer/valdsutovare/definition_sokord_vald_i_nara_relationer_hamtaad_2015_02_19.

¹¹<http://www.socialstyrelsen.se/valds-ochbrottsrelateradefragor/barnsombevittnarvald> sökord barn som bevittnar våld hämtad 2015 02 19.

¹² SFS 2001:452. 5 kap 11§ SoL.

¹³Se t ex IVO 2014.

Kartläggningen och statistiken kan utgöra en utgångspunkt för en sådan analys. En viktig uppgift är att undersöka vad brukarna själva anser om det stöd och den hjälp de erhållit.¹⁴

Målgrupperna i den här handlingsplanen är de våldsutsatta, våldsutövarna och de barn som lever i de vuxnas närhet. I följande studie har intervjuer enbart genomförts med vuxna som blivit utsatta av våld av sin partner. Barnen som upplevt våld och de som utövat våld kommer inte få delge sina erfarenheter av kommunens insatser. Se vidare kapitel 2. Användandet av det könsneutrala våldsutsatta och våldsutövande liksom hen är ett medvetet val då informanterna kan bestå av både män och kvinnor som blivit utsatta för våld av en närstående.

Målgruppen i den här undersökningen har bestått av vuxna som utsatts för våld i nära relationer och kommit i kontakt med socialtjänst i de aktuella nordvästkommunerna. Undersökningens frågeställningar är:

- Vad erbjuder nordvästkommunernas socialtjänst för stöd och hjälp till vuxna våldsutsatta personer?
- Hur upplever vuxna våldsutsatta det stöd och hjälp de fått av socialtjänsten i de aktuella kommunerna?

Bakgrund

En nationell satsning

I Sverige blev regeringens *Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer* från 2007 en viktig startpunkt i arbetet för att förebygga och förhindra våldet. Handlingsplanen togs med bred politisk majoritet och blev ett viktigt ställningstagande mot det våld som tidigare mer betraktats som privat än en samhällelig angelägenhet. Regeringens skrivelse kom också att få praktisk betydelse då en rad åtgärdsprogram på såväl statlig som kommunal nivå sattes igång. I dessa program fanns ett tydligt barn- och ungdomsperspektiv framskrivet. Att bevittna våld jämfördes med att

¹⁴ Sollentuna kommun 2012, s. 14.

vara direkt utsatt för våld. En annan prioriterad fråga i regeringens handlingsplan var uppföljning och utvärdering av de insatser och stödåtgärder som sattes in inom det förebyggande och stödjande arbetet mot våld.¹⁵

Länsstyrelserna genomförde 2008-2009 en nationell tillsyn över socialtjänstens arbete med våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld. Tillsynen visade på stora brister av kartläggning och genomförda insatser. Särskilt uppmärksammades brister när det gällde att identifiera, utreda och dokumentera misstänkta/styrkta ärenden med en våldsproblematik.¹⁶ En stor nationell utvärdering om socialtjänstens arbete med barn som bevittnar våld från 2011 visade, trots de hårdare direktiven från Socialstyrelsens sida, på samma brister. Särskilt bekymmersamt bedömdes svårigheterna att identifiera de barn som var utsatta för den här typen av psykisk misshandel.¹⁷

Från 1 juni 2013 övertog Inspektionen för vård och omsorg (IVO) tillsynsansvaret av socialtjänsten och i sin första rapport om våld i nära relationer visar myndigheten på fortsatta brister inom kommuners arbete. I rapporten från 2014 fastställer IVO att socialtjänstens arbete ska bedrivas utifrån gällande bestämmelser. IVO har ställt följande krav på socialnämnderna:

- Utreda, dokumentera och följa upp insatser för våldsutsatta kvinnor, på kort och lång sikt
- Uppmärksamma barn och utreda deras behov samt se till barn får adekvat stöd utifrån sina behov, på kort och lång sikt

Kommunen bör därför, fastslår IVO, arbeta med planering och utveckling genom att:

- Utveckla sitt kvalitetsarbete inom området genom en bättre styrning och ledning
- Genomföra kartläggning inom området våld i nära relation

¹⁵ Regeringens skrivelse 2007/08.

¹⁶ Socialstyrelsen 2009a.

¹⁷ Broberg et al. 2011.

- Bli bättre på att upptäcka våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld
- Förbättra kompetens och kvalité i arbetet genom att tillgodose kompetensutveckling och skapa särskilda verksamheter/utse särskilda ansvariga personer inom området
- Använda sig av särskilda bedömningsinstrument vid bedömning av risk
- Förbättra arbetet f r särskilt utsatta grupper av våldsutsatta kvinnor
- Utveckla samverkan såväl inom kommun som med andra myndigheter och aktörer.¹⁸

I linje med detta utkom Socialstyrelsen med nya allmänna råd för socialnämndens ansvar och arbete med våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld.¹⁹

Socialstyrelsen har av regeringen fått i uppdrag att ta fram  rliga jämförelser av kommuners stöd till brottsoffer som utsatts för våld av någon närstående. I den senaste publicerade undersökningen * ppna jämförelser. Stöd till brottsoffer – våld i nära relationer* har Socialstyrelsen för tredje året i rad jämfört kommuners olika stödinsatser. Bilden är fortfarande m rk och de stora variationer som finns mellan landets kommuner  r oroväckande stor fastslår Socialstyrelsen.²⁰ Se vidare kap. 3.

Sommaren 2014 publicerades den statliga utredningen *Våld i nära relationer – en folkh lsfr ga*.²¹ Utredningen var ett resultat av det ”uppdrag att åstadkomma en kraftsamling för att motverka våld i nära relationer” som hade tilldelats den nationella samordnaren Karin G tblad.²² Betänkandet innehåller ett stort antal förslag, r d och uppmaningar som riktas till beslutsfattare och de som på olika sätt arbetar med v ldsfr gan. En särskild vägledning som ska stödja det fortsatta utvecklingsarbetet har också tagits fram.²³ Samma år tog regeringen initiativ till *Utredningen som*

¹⁸ IVO 2014, s. 5.

¹⁹ SOSFS 2014:49.

²⁰ Socialstyrelsen 2014.

²¹ SOU 2014:49.

²² Dir. 2012:38, s. 4.

²³ SOU 2014:49.

*ska föreslå en nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor. Den planeras att publiceras den 29/5 2015.*²⁴

Det är länsstyrelsernas uppdrag att stödja samordningen i länet av insatser som syftar till att motverka våld i nära relationer. Länsstyrelsen i Stockholms län genomförde under 2012 en kartläggning av hur kommunernas socialtjänst arbetar mot våld i nära relationer. Resultatet visar på samma mönster som socialstyrelsens granskningar, det vill säga att det råder en stor variation mellan länets kommuner. I många av kommunerna finns inga enhetliga metoder för systematisk inventering av våldet. Det innebär bristande kunskaper om omfattningen av våldet. Brister återfinns också av utredningsförfarande och möjlighet att få individanpassade insatser. Ett intressant resultat är att medan 75 % av socialcheferna anger att socialtjänstens arbete med barn som upplevt våld fungerat väl ser socialsekreterare och utförare inte lika positivt på kommunens arbete. Det är en bild som återkommer. Socialcheferna är överlag mer nöjda med kommunernas insatser än socialsekreterare och utförare.²⁵

Utifrån de här resultaten ansåg Länsstyrelsen att länets kommuner och stadsdelar i högre grad behöver kraftsamla för arbetet mot våld i nära relationer. Det innebär att våldsutsatta kvinnor och barn som upplevt våld i hemmet ska vara lika självklara målgrupper i socialtjänstens arbete som andra. För detta krävs en bättre och tydligare organisation med en engagerad ledning som tar problematiken på allvar. Inom socialtjänsten behövs tydliga riktlinjer, resurser och mandat för att utredning och stödinsatser ska kunna utformas utifrån bästa tillgängliga kunskap om kvinnor, barn och våldsutövarnas specifika behov. En ”framgångsfaktor” var utifrån Länsstyrelsens erfarenheter att det inom kommunen fanns en samordnare för frågor som berörde våld i nära relationer.²⁶

²⁴ Se SOU 2014:71 samt SOU U 2014:03 Se även direktiven och tilläggsdirektiven. Se utredningens webbplats http://www.sou.gov.se/strategi_mot_mans_vald/hämtad 2015-04-24.

²⁵ Länsstyrelsen i Stockholm 2013.

²⁶ Länsstyrelsen i Stockholm 2013, s. 8. Här angavs SOSFS 2009:22 som då var aktuell. Denna har nu ersatts av SOSFS 2014:4.

Kvinnofridssamordnare

År 2014 genomförde Länsstyrelsen i Stockholms län en undersökning av funktionen kommunal kvinnofridssamordnare i länets kommuner. Det fastslogs i rapporten att funktionen kommunal kvinnofridssamordnare (även begrepp som funktion eller uppdrag förekommer) bedömdes vara en viktig ”framgångsfaktor” för arbetet mot våld i nära relationer. Samordnarfunktionen kunde utgöra en viktig roll för samordning och samverkan såväl externt som internt runt frågor som berör våld. Den kunde också få stor betydelse i organiserandet och utförandet av kommunens kompetensutveckling och kompetensstöd. Funktionen ansågs också vara en viktig resurs i arbetet för att sprida och implementera Socialstyrelsens riktlinjer och föreskrifter på kommunal nivå.

Länsstyrelsen Stockholm föreslog följande punkter för hur funktionen och arbetet borde organiseras för bäst effektivitet:

- Att sakområdet mäns våld mot kvinnor/våld i nära relationer jämställdhetsintegreras i kommunens ledningssystem med tillhörande uppföljningsbara mål
- Funktionen bör ha lägst en förvaltningsövergripande placering och en strategisk inriktning i kommunen/stadsdelen. Tid och ekonomiska resurser för utveckling av det primärpreventiva arbetet måste avsättas.
- Små kommuner/stadsdelar kan med fördel gå samman med en gemensam samordnartjänst på strategisk nivå.
- Funktionen måste ha ledningens stöd, ett starkt mandat och långsiktig finansiering. Sakfrågan bör vara väl förankrad på politisk nivå
- För ett tydligare mandat bör funktionen ingå i kommunens/socialförvaltningens ledningsgrupp
- Funktionen behöver en tydlig arbetsbeskrivning
- Funktionen bör innehas av någon som, förutom goda kunskaper om våld i nära relationer, har yrkesmässig erfarenhet från socialtjänstens och erfarenhet av strategiskt utvecklingsarbete
- Kvinnofridssamordnaren bör inte handlägga individärende.²⁷

²⁷ Länsstyrelsen Stockholm 2014, s. 8.

Kapitel 2 Teoretisk utgångspunkt och kunskapsläge

Forskningsfrågan i den här undersökningen handlar om hur kommunerna arbetar med våld i nära relationer och hur de våldsutsatta upplever det stöd och hjälp de fått från socialtjänsten. Det är en fråga som både handlar om våld i nära relationer och socialtjänsten som institution. Kapitel inleds med en presentation av undersökningens teoretiska utgångspunkt om hur vi kan förstå den motsättning som finns inbyggd i socialtjänstens institutionella ram- och regelverk.

Teoretisk utgångspunkt

Socialt arbete handlar i hög grad om att standardisera mänskliga problem till hanterbara problemkategorier. Det kan beskrivas som en process där mänskliga problem översätts till systemspråk där individens situation/problem förstås utifrån institutionellt fastställda diagnoser. Dessa problemidentiteter är i sig skapade utifrån dominerande föreställningar eller diskurser i samhället.²⁸ Inom socialt arbete finns en tydlig sådan diskurs formulerad när det handlar om våld i nära relationer.²⁹ Våldet är i den här diskursen formulerad som kvinnomisshandel där samhällets respons riktas mot den våldsutsatta kvinnan. Processen för att ett problem ska diagnostiseras inom socialtjänsten är komplex. För det första måste det identifieras som problem som i sin tur måste ändras till ett format som passar samman med institutionens problemkategorier, regler och rutiner. Denna skrivning/diagnostisering är sammanvävt med institutionens handlingsmöjligheter (om det från början inte finns interventionsmodeller att ta till blir det direkt så mycket svårare). Diagnostiseringen skapar med andra ord en klienttyp som motsvarar institutionens kategorier. Det sker genom socialarbetarens insamling av information, upplysningar och fakta som sedan sammanställs utifrån de problemkategorier som redan finns inom institutionen. Det här är en process som stöds av det byråkratiska språket. Kategoriseringen av problemet ligger sedan till grund för den förändringsprocess som klienten förväntas genomgå. Vad som är tydligt är att det ibland uppkommer svårigheter när klientens identitet inte är

²⁸ Järvinen & Mik Meyer 2004.

²⁹ Fairtlough 2006.

anpassad till institutionens kategorier. Problemet måste då omformuleras eller konstrueras om.³⁰

Detta ligger väl i linje med den byråkratisering som genomförts inom socialtjänsten under de senaste decennierna. Anpassningen till en marknadsekonomi resulterar i en socialtjänst som mer handlar om ekonomi, tekniska system och effektivitet, än relationsskapande och det individuella behovet hos de som behöver samhällets skydd och stöd.³¹ I praktiken innebär det att den professionella måste navigera mellan att vara systemets förlängda arm eller stå på brukaren sida.³²

Byråkratiseringen innebär att såväl beskrivning som lösning av problemet måste passa in i systemets organisering. Lika viktigt är det att även klienten delar den här bilden av problemet, eller situationen, eftersom interventioner från socialtjänsten bygger på frivillighet.³³ Diagnostiseringsarbetet i form av kartläggning och dokumentation kan vara att testa en klients samarbetsvilja, omställningsförmåga och förändringspotential. Socialtjänsten är därför fokuserad på att värdera, påverka och förändra individuella handlingsmönster, hållningar och färdigheter.

Systemet är uppbyggd på att klienternas självförståelse och individuella livsstil passar in i institutionens förändringsmodeller. Det kan också uttryckas som att socialtjänsten uppgift är att konstruera en klientidentitet som har två funktioner: Den ska sätta gränsen mellan normalt och avvikande men också kunna legitimera användandet av existerande ingrepps repertoar. Det är när klienten vägrar att ta på sig den här identiteten som det uppstår problem.³⁴

³⁰ Järvinen & Mik Meyer 2004.

³¹ Dominelli 2002, 2009. Se för studier rörande svenska förhållande t ex Johansson, Dellgran & Höjer 2015; Grell et al. 2013 och där refererad litteratur.

³² Järvinen & Mik Meyer 2012.

³³ I Socialtjänstlagen står tydligt uttryckt att ”Verksamheten skall bygga på respekt för människornas självbestämmanderätt och integritet.” Det betyder att det finns högt ställda krav på samtycke från brukaren. Samtyckeskravet gäller även vårdnadshavares rätt att vägra insatser till barn under 15 år. Bestämmelser om vård utan samtycke ges i lagen om LVU se SFS 1990:52. Se *SoL kap 1 § 3*.

³⁴ Järvinen & Mik Meyer 2004.

Det sociala arbetets fyra paradoxer

Järvinen och Mik Meyer menar att det finns en motsättning inbyggd i dagens socialtjänst. En institution som bygger på ett byråkratiskt och tekniskt utformat system har svårigheter att arbeta utifrån ett förhållningssätt som bygger på att sätta individen i fokus. Det innebär att det finns fyra paradoxer som präglar socialarbetarens arbete i mötet med klienten.

1. Konflikt mellan helhetssyn och individfokusering.

Socialtjänstens ideal om ett individfokuserat förändringsarbete överensstämmer inte med vad brukaren har definierat som sina behov. Brukaren vill ha hjälp med lösa (sociala) problem som arbetslöshet, diskriminering, ekonomiska svårigheter och bostad. Det är problem som mer bygger på strukturella missförhållande än individuella. Utifrån ett socialtjänstperspektiv kan det vara svårt att lösa problemet inom ramen av myndighetens uppdrag.

2. Det sociala arbetets dubbla funktion, kontroll eller stöd.

En stödsats eller intervention kan uppfattas och fungera som stödande och kontrollerande.

3. Motsättning mellan individuell handläggning och institutionellt fastlagda lösningsmodeller.

Varje person/ärende ska ses som unikt samtidigt som det måste inordnas i fastlagda problemkategorier och praxisformer. Det innebär att, oavsett behov, kan socialtjänsten endast erbjuda vissa lösningar, metoder eller interventionsmodeller.

4. Det sociala arbetets strävan att efterleva ett serviceideal.

Socialtjänstens ideal bygger på att ge stöd och hjälp utifrån klienternas egna önskemål. Det kan förstås som att klienterna får en ökad makt över sina egna liv, vilket i sig är positivt men kan också innebära svårigheter. Klienternas egna önskemål kan vara svårt att genomföra i en praktik med begränsade handlingsalternativ. Ett annat problem är att brukaren inte alltid kan se behovet av hjälp och stöd av samhället.³⁵ Det förändrade synsättet att socialtjänsten utgår från ett serviceideal får också betydelser för den professionella. Den tidigare expertrollen som låg till grund för socialarbetarens arbete, har nu utvecklats till att mer fungera som facilitator

³⁵ Järvinen & Mik Meyer 2004.

(igångsättare/understödjare) av de förändringsprocesser, som brukaren själv förväntas ta ansvar för.³⁶

Utifrån det här teoretiska perspektivet står dagens socialtjänst inför en rad utmaningar. Forskning visar att socialtjänsten har svårigheter att identifiera, bemöta och hantera våld i nära relationer. Vad som pekas ut som en av de viktigaste faktorerna för att ett gott socialt arbete ska kunna genomföras är kunskap och kompetens hos de professionella.

Vad vet vi idag? Kunskapsläget inom våld i nära relationer

Forskningen kring våld i nära relationer kan beskrivas som ett omfattande och dynamiskt forskningsfält som utifrån olika perspektiv och utgångspunkter studerar våld inom familjen. I följande kunskapsöversikt kommer främst forskning som kan hjälpa till att besvara undersökningen syfte och frågeställningar att presenteras. Vad som kan problematiseras är att en stor del av forskningen utgörs av internationella studier. Om och hur de kan omsättas till svenska förhållande är en viktig fråga. Vad som kan motivera att ta med studier från andra länder är att det ofta handlar om grundforskning. Kunskapen i dessa studier handlar då mer om allmängiltiga än specifika problemställningar för ett särskilt land eller verksamhet. Det är också genom den internationella forskningen vi till stor del får uppslag till nya arbetssätt och interventionsmodeller. Det förminskar inte vikten av den nationella forskningen. Utifrån svenska studier kan vi ta del av kunskap som på ett mer specifikt sätt kan vara användbart och tillämpas på svenska förhållanden. Kunskapsöversikten består därför av både internationella och nationella studier.

Kunskapsöversikten inleds med en presentation av forskning som studerar kvinnomisshandel eller våld i nära relationer utifrån olika perspektiv. Översikten ger också en inblick i studier som berör de våldsutsattas egna upplevelser av våld men också hur de upplever mötet med samhällets hjälpinstanser. Ett längre avsnitt handlar om studier som diskuterar den våldsutsattas försök att lämna en misshandlande partner. Kunskapen om uppbrottsprocesser är viktig. Forskning visar att hur bemötandet från omgivningen upplevs av den våldsutsatta får betydelse för (o) möjligheten att ta sig ur ett dysfunktionellt förhållande och få våldet att upphöra. Avsnittet avslutas med översikt av forskning om utmaningar för

³⁶ Järvinen & Mik Meyer 2012.

socialtjänsten, men också vilka utvecklingsmöjligheter det finns för att ett positivt förändringsarbete ska kunna äga rum.

Forskningsfältet kvinnomisshandel eller våld i nära relationer

Frågor som berör kvinnomisshandel eller våld i nära relationer har sedan slutet av 1970-talet utvecklats till ett forskningsfält som tangerar allt fler frågeställningar och aspekter. Inom såväl internationell som nationell forskning går det att urskilja tydliga problemområden som våldets omfattning, effekter och interventioner.³⁷ Över tid har forskningen kommit att ändra karaktär. Från att som tidigare enbart ha fokuserat på våldsutsatta kvinnor finns sedan 1990-talet ett ökat intresse att även studera våldsutövare och barnen i familjen. Även begreppet våldsutsatt har vidgats till att också gälla barnen som upplever våld samt män som utsatts i såväl homosexuella- som heterosexuella relationer.

Det har fått till följd att beskrivning av våld som ”kvinnomisshandel” eller ”mäns våld mot kvinnor” allt mer har övergetts för det allt mer könsneutrala begreppet våld i nära relationer. Utgångspunkten, anser vissa forskare, är att våld kan utövas på många olika sätt och mellan olika aktörer. På så sätt blir förståelsen av våldet mer komplex och ger företräde för en mer dynamisk syn på våldet. I ett sådant perspektiv går det att arbeta med våldsrelationer utifrån en helhet: Den våldsutsatta, den som utsätter familjen för våld och inte minst familjens barn.³⁸ Det här perspektivtagandet är inte oproblematiskt.³⁹ Den mer könsneutrala begreppsanvändningen våld i nära relationer anses innebära en glidning bort från problemet att en stor del av partnervåldet utövas av män mot kvinnor.⁴⁰

Oavsett (politiskt) ställningstagande så är det tydligt att det vidgade begreppet våld i nära relationer har öppnat upp för forskning som också tar fasta på den som utsätter familjen för våld. Förklaringar och förståelse av våldets orsaker men också hur männen själva uppfattar och förstår sitt

³⁷ Se översikt när det gäller internationell forskning van Dijk et al. 2007 och Devries et al. 2013 och för nationell NCK 2014; SOU 2014:49. För en lättläst översikt om samhällets ansvar se Heimer & Sandberg 2008. En bra handbok för yrkesverksamma är Grände, Lundberg & Eriksson 2014.

³⁸ Mattsson 2011. Angående det ökade intresset för barnen i familjen se Eriksson 2007.

³⁹ Steen 2003.

⁴⁰ Wendt Höjer 2002; Mattsson 2011, s. 84.

våldsbeteende har blivit viktiga forskningsfrågor.⁴¹ Andra frågor inom den här forskningsinriktningen handlar om interventioner och behandlingsprogram för att våldet ska upphöra.⁴² Med det alltmer ökade intresset för barnen i familjen har också våldsutsatta män i egenskap av att vara fäder börjat studeras.⁴³

Barn inom familjer med en våldsproblematik har under senare tid etablerats som egen inriktning inom forskningsfältet. Inom såväl internationell som nationell forskning kan tydliga problemområden som våldets omfattning, interventionsforskning och våldets konsekvenser och effekter urskiljas inom fältet.⁴⁴ Det är en entydig bild som förmedlas. Den här formen av psykisk misshandel ger upphov till psykiska, kognitiva och sociala (skol) problem.⁴⁵ Barn som upplever våld har också en ökad risk att själva bli både offer och förövare senare i livet.⁴⁶

Från mitten av 2010-talet börjar studier om hur barnen själva uppfattar och upplever våldet bli allt vanligare. Kunskapen från de här studierna är viktig. Barns perspektiv på hur de uppfattar och upplever hjälp från myndigheter, inte minst socialtjänsten kan bidra till förändringsarbete som sätter fokus på barnens egna behov.⁴⁷

Studier som utgår från ett brukarperspektiv har sedan forskningsfältet på allvar började etableras under 1980-talet bidragit med kunskap om de utsattas situation. Våldsutsattas egna erfarenheter är inte minst viktig när det gäller myndigheters arbete mot bekämpandet av våldet.

Våldsutsattas egna röster

Till en början var de främst våldsutsatta kvinnors erfarenheter och upplevelser som studerades.⁴⁸ Socialtjänsten uppdrag att skydda och stödja

⁴¹ Hearn 1998; Kastling 2010; Devanye 2014.

⁴² Gondolf 2002.

⁴³ Eriksson 2005, 2006, 2008; Alderson et al. 2013.

⁴⁴ För våldets omfattning se Devaney 2008; Annerbäck et al. 2010. Våldets konsekvenser och effekter se t ex Graham-Berman 2012; Broberg et al. 2009. Interventionsforskning se Grip 2012 och där refererad litteratur.

⁴⁵ Se t ex Kitzmann et al. 2003; Holt et al. 2008; Øverlien 2010; Graham-Bermann 2012; Olofsson et al. 2011.

⁴⁶ Se t ex Moretti et al. 2006.

⁴⁷ Se för svenska förhållande Eriksson et al. 2008; Eriksson & Näsman 2011.

⁴⁸ Schechter 1982; Dobash & Dobash 1980, Hydén 1999; 2008.

de förändringsprocesser som ska leda till ett liv utan våld måste ta tillvara på den erfarenhetsbas som byggts upp över tid.⁴⁹ Förebilden hämtas från sociala rörelser som på olika sätt arbetar med frågan våld i nära relationer. De bygger på empowerment och andra positiva erfarenheter som kommit från, såsom det uttrycks, överlevarna ("survivors"). Det är utifrån de som överlevde våldet som det går att förstå den uppbrottsprocess som många går igenom. En process, som enligt Margareta Hydén, tar sin början efter första slaget.⁵⁰

Varför går hon (inte)? Forskning om uppbrottsprocessen

En av de vanligaste frågorna när det rör sig om våld i nära relationer är: Varför går hon inte? Frågan signalerar att ansvaret läggs på offret samtidigt som det är en viktig fråga för kunskapen om varför en kvinna (inte) bryter upp från ett destruktivt förhållande. Uppgifter om hur många kvinnor som lämnar sina män och hur många som återvänder saknas. En inte helt aktuell siffra från USA visar att kvinnor sökte hjälp från familj, vänner och samhällsinstitutioner i medeltal sex gånger innan de lämnade förhållandet.⁵¹ Andra uppgifter visar att en misshandlad kvinna gör mellan tre och fem uppbrottsförsök innan hon slutligen lämnar mannen.⁵² Samtliga uppgifter har lämnats när kvinnan avslutat förhållandet, vilket innebär att mörkertalet är stort då uppgifter om uppbrottsförsök där kvinnan stannat kvar saknas. Oavsett antal uppbrottsförsök är uppgifterna intressanta eftersom den tydligt visar att processen kan vara lång och svår innan det slutliga beslutet fattas av kvinnan.

Uppbrottet som handling och fenomen har i den internationella forskningen varit en central forskningsfråga sedan början av 1990-talet. Men redan i mitten av 1980-talet identifierade Mills fem steg i "the process of leaving".⁵³

a. entering the relationship

⁴⁹ Cattaneo et al. 2015.

⁵⁰ Hydén 2005; 2008. Avsnittet om uppbrottsprocesser är till stor del hämtad från Münger 2009.

⁵¹ Gondolf 1988.

⁵² Dobash & Dobash 1980.

⁵³ Mills 1985.

- b. managing violence
- c. experiencing a loss of self
- d. reevaluating the relationship
- e. restructuring the self

Forskningen har sedan dess belyst både själva uppbrottet men också gått in på mer specifika frågor som kan påverka processen.⁵⁴ En sådan fråga är behovet av fungerande och konkreta åtgärder för att inte kvinnan ska ge upp och återvända.⁵⁵ Detta blir särskilt viktigt att uppmärksamma när det finns barn i familjen.⁵⁶ Forskningen kan också visa på ett samband mellan förutsättningar i form av insatser och åtgärder och kvinnors förmåga att bryta upp. Skillnaderna mellan kvinnors handlingsmönster i urbana och agrara miljöer är stora. Kvinnor på landsbygden har svårare att bryta upp ur ett destruktivt förhållande då det samhällsliga nätverket oftast är mindre utvecklat på landsbygden än i större städer.⁵⁷

Kunskap om orsaker och faktorer som kan påverka ett beslut att lämna eller stanna kvar i ett destruktivt förhållande är således viktigt då det har stor betydelse för hur arbetet med de utsatta kvinnorna ska organiseras och bedrivs. Holmberg och Enanders beskriver ett uppbrott utifrån tre delvis sammanflätade processer:

1. *Att bryta upp.* Det fysiska uppbrottet sker när kvinnan upplever att våldet tar sådana proportioner att hennes (och barnens) kan vara i fara.
2. *Att bli fri.* Den andra processen kan beskrivas som att bli fri känslomässigt. Det är också relativt vanligt att processen i sig kan delas upp i stadier där känslor som kärlek, hat, förståelse och medlidande och till slut likgiltighet avlöser varandra.
3. *Att förstå.* Den tredje processen handlar om att förstå vad som hände i relationen. När kvinnan till slut kan definiera de handlingar hon utsätts för är hon också redo att sluta känna skuld och lägga ansvaret på mannen. Det

⁵⁴ Wuest 1999.

⁵⁵ Newman 1993.

⁵⁶ Humphries 1995.

⁵⁷ Lanier et al. 2009.

är också först nu när hon kommit *ur* relationen hon kan förstå vad som hände *i* relationen.⁵⁸

De här processerna är ett uttryck för ett samspel mellan den inre dialog kvinnan för med sig själv och de möten som sker med betydelsefulla andra (signifikanta andra) utanför relationen.⁵⁹ Tyngdpunkten ligger här på samspel och interaktion, inte först och främst med mannen, utan mellan kvinnans inre process och yttre påverkansfaktorer. Dessa har visat sig i bli viktiga i beslutet och handlingen att lämna mannen.⁶⁰ Fundamentet är emotioner, vilket innebär att det emotionella bandets många beståndsdelar är viktiga faktorer att ta hänsyn till när en kvinnas uppbrottsprocess står i fokus. Bandet som håller samman relationen är känslor som kärlek, rädsla, hat, medlidande, skuld och hopp. Men också viljan att förstå mannen, och beroendet bidrar till att hålla samman ett (destruktivt) förhållande. Holmberg och Enander menar att det är just de ”emotionellt relaterade faktorerna” som framstår som det viktigaste för valet att bryta upp eller inte från ett destruktivt förhållande. Socioekonomiska faktorer som till exempel kvinnans ekonomiska beroende och bostadsfrågan är, menar författarna, inte utan betydelse men betonar samtidigt att det samhälleliga sociala skydds nätet är så pass väl utvecklat att ingen kvinna i dagens Sverige blir ”ställd på gatan”.⁶¹ Det är också emotionerna som står i fokus när uppbrottsprocessen diskuteras:

Att bryta upp beskrivs också som vändpunkten, eller med Helen Egbaughs begrepp ”exitprocess”.⁶² Begreppet beskriver den process som en person genomgår när hon bryter upp från en roll för att söka och inta en ny. Exitprocessen kännetecknas av vissa gemensamma och upprepade kännetecken som kan delas in i fyra faser: de första tvivlen, att söka alternativ, vändpunkten och att skapa en ny roll/identitet .

Fas I och II är att börja tvivla och söka alternativ. Tidigt i processen börjar kvinnan, både medvetet och omedvetet, att sända ut signaler om sin tveksamhet att befinna sig i sin roll som misshandlad kvinna. Hur dessa,

⁵⁸ Holmberg & Enander 2006. Se även Nordborg 2008.

⁵⁹ Begreppet ”signifikant andra” kan i det här sammanhanget vara både personer som är knutna till kvinnan utifrån personliga relationer, och stöd som utgår från samhällsinstitutioner som offentliga verksamheter och frivillighetsorganisationer.

⁶⁰ Holmberg & Enander 2006.

⁶¹ Holmberg & Enander 2006.

⁶² Fuchs Ebaugh 1988.

många gånger obestämda signaler, uppfattas av det omgivande samhället får betydelse för hur processen kommer att utvecklas.

Fas III är den punkt då exitprocessen kommer till en vändpunkt, vilket innebär att personen fattar ett slutgiltigt beslut att lämna. Ofta sker detta i samband med någon annan vändpunkt i kvinnans liv. Vändpunkter kan beskrivas som:

- när det gäller livet
- när det gäller någon annan (till exempel barnen)
- ha nått botten/gett upp

Fas IV är exitprocessens sista fas då det handlar om att skapa en ex-roll. När det gäller misshandlade kvinnor är den ambivalens som präglar förloppet tydligast. När uppbrottet inträffar har mer att göra med vilken emotionell fas kvinnan befinner sig. Hur nedbruten hon har blivit och om det finns en stark utlösande händelse. Genom att kvinnan under uppbrottsprocessen kan återvända till förhållandet och mannen, är också ex-rollen hon intar problematisk att definiera. Har hon intagit en ny roll eller återgår hon till den gamla identiteten när hon återvänder?

Vad har då den ”signifikanta andra” för betydelse för om det i den här delen av processen blir en vändpunkt eller inte? Något självklart svar finns inte utan det verkar tvärtom som om andras bekräftelse snarare kan öka motståndet att lämna mannen och istället leda till försvar av mannen. Samtidigt finns det exempel på kvinnor som menar att det var utomståendes reaktioner som gjorde att en faktisk vändpunkt kom till stånd.

Att bli fri innebär i det här sammanhanget att bli emotionellt fri, det vill säga att bryta det känslomässiga bandet till mannen. Det är också viktigt att påpeka att fysiskt bryta upp och bli fri inte innebär samma sak och måste därför beskrivas som två olika processer. Den emotionella frigörelseprocessen är visserligen individuell och komplex men kan ändå beskrivas utifrån fyra emotionella stadier som den misshandlade kvinnan genomgår. Självklart finns det ingen tidslinje eller bestämd ordningsföljd för dessa stadier utan de kan glida in och ur varandra.

”Jag älskar honom”. I det här skedet lämnar ingen kvinna sin man då kärleken och hoppet är större än rädslan. Endast en orsak av karaktären ”att det gäller någon annan” som till exempel barnen skulle kunna driva fram ett uppbrott. Interventioner från utomstående kan snarare få motsatt verkan och att kvinnan stannar kvar i förhållandet.

”Jag hatar honom”. Följande stadium domineras av hat och kan ses som protest och motstånd, vilket skulle kunna innebära att det är många kvinnor som går under den här delen av processen. Försök till uppbrott kan ske här men det blir sällan ett definitivt uppbrott, eftersom kvinnan alltjämt är starkt känslomässigt bunden till mannen och på så sätt inte är ”färdig” med sina känslor för honom. Detta bekräftas av kvinnojourerna som menar att när kvinnan lämnar mannen i vredesmod och starkt avståndstagande är det vanligt att dessa kvinnor återvänder till mannen när kärleken och hoppet åter igen tar över.

”Jag tycker synd om honom”. Detta stadium domineras av medlidande och är också den fas som tidsmässigt är längst. Att känna medlidande och skuld kan både vara indikationer på att kvinnan stannar kvar men också blir orsaken till varför uppbrottet sker just här. En stark identifiering med mannen gör det svårt att bryta loss.

”Jag känner ingenting”. Sista och avslutande fasen är likgiltighet eftersom hans emotionella makt är bruten. Vad som håller henne kvar här är uppgivenhet eller rädsla.

Det är viktig kunskap att veta i vilket känslomässigt stadium som kvinnan befinner sig i för att förstå när det är rätt tidpunkt för en utomstående att agera. Det är således inte enbart viktigt vad som görs utan när det sker. Störst chans för att ett uppbrott ska lyckas är att det genomförs under senare delen av uppbrottsprocessen. Inledningsvis, stadium 1 är det svårt att nå kvinnan medan stadium två kan medföra tillfälliga uppbrott där kvinnan efter en tid återvänder till mannen.

Den tredje processen handlar om *att förstå*, dvs här börjar kvinnan definiera sig som misshandlad och att hon lever/levt i en oacceptabel relation. Men bilden av en svårt misshandlad kvinna, ofta spridd via media, blir för många svår att omsätta till sin egen livs situation. Många kvinnor vägrar att inta en roll där de framställs och framställer sig själva som anpassningsbara offer. Detta kan direkt påverka valet att inte söka hjälp hos till exempel kvinnojourerna.

Huruvida kvinnan måste förstå och gå igenom den emotionella frigörelseprocessen, för att kunna gå vidare, är en komplex och central fråga. Forskningen har inte heller något entydigt svar utan visar på två skilda synsätt: En riktning menar att det är nödvändigt att kvinnan får insikt om att hon är offer, vilket blir en katalysator för förändring. Kvinnan har på så sätt också möjlighet att teoretiskt kunna ta till sig kunskap om nedbrytande och hjärntvättande effekt. Den andra riktningen ser

förnekandet som en motståndshandling; genom att vägra acceptera själva dikotomin mellan att vara en ”misshandlad” och en ”normal” kvinna vägrar hon samtidigt att kategoriseras som en avvikare.

För kvinnor som gått igenom förståelseprocessen och identifierat sig som offer verkar det som om agerandet från utomstående blir viktiga för uppbrottet. Särskilt lyfts de professionellas kunskap och objektivet fram som viktiga faktorer för hur förståelseprocessen utvecklas. Andra kvinnor menar att ”inget stöd i världen hade hjälpt.”⁶³

Hydén har ett annat sätt att närma sig frågan om uppbrott eftersom hon utgår från äktenskapet/relationen som scen för våldet, vilket innebär att det är paret som står centrum: Det är den misshandlade kvinnans och den misshandlande mannens erfarenheter och tolkningar av det som skett som gör våldshändelsens förlopp och innebörder synliga. Det är deras självförståelse som utgör nyckeln till förståelsen av kvinnomisshandel som en social process.

Våldet i ett förhållande kan således beskrivas som berättelser som utgår från olika positioner; kvinnans, mannens och barnet(n)s. Kvinnans berättelse fokuserar på våldshändelsen och efterspelet där våldet inte sätts i relation till en enskild händelse utan som en pågående process. Barnet däremot fokuserar helt på själva våldshandlingen och beskriver ofta händelser utifrån vad man har hört.⁶⁴ Mannen utgår från förhistorien, det vill säga vad som startade bråket och har ofta en ovilja att gå över till själva våldshandlingen. Våldet beskrivs som enskilda händelser som inte har något direkt samband mellan varandra. Berättelser av det här slaget visar att våldet som sådant påverkar hela familjen och att det handlar om en familj ”stadd i upplösning”. Detta skulle kunna formuleras som att en våldsutsatt kvinna alltid befinner sig i olika stadier av uppbrottsprocessen.⁶⁵

Hydén följde under två år tio kvinnor som lämnat ett destruktivt förhållande och menar att i början av sin intervjustudie gjorde hon ett grundläggande fel: Frågan om det fanns en specifik vändpunkt med ett tydligt ”före” och ”efter” kunde inte kvinnorna svara på, inte heller kunde de ge en tydlig motivering till varför valet att gå inträffade just då. De kunde inte se att de kommit till en vänd- eller slutpunkt och inte heller hade

⁶³ Holmberg Enander 2006 s. 186.

⁶⁴ Øverlien & Hydén 2007.

⁶⁵ Hydén 2008 förord.

det föregått av en lång planering även om tankarna hade funnits länge. Det var snarare en slump att det blev just då, och där själva lämnandet i sig var avgränsad till en någon timme eller dag. Teoretiskt går det att belysa uppbrottsprocessen som en tidsaxel, som enligt Hydén, ”delvis är missvisande” eftersom de flesta faserna i processen kommer att återupprepas. Genom att se var i uppbrottsprocessen kvinnan befinner sig går det att bedöma hjälpbehovet. Vilken fara som familjen är utsatt för och hur skyddsaspekten ser ut blir viktig att uppskatta och bedöma.

Rädsla är också den känsla som är mest förknippad med uppbrottsprocessen men förändras under processen från att ha varit ”en dominerande och odifferentierade känsla av rädsla” till en bakgrundskänsla som lätt kan aktiveras.⁶⁶ Rädslan kan också, paradoxalt nog menar Hydén, föra något gott med sig, då den både kan tjäna som skydd men också vara en tidig uppbrottssignal.⁶⁷ En av kvinnorna i Hydéns studie formulerar det på följande sätt: ”...när jag gick omkring och var rädd för honom och undrade vilken humör han skulle vara på när han kom hem, då började jag förstå att det var ganska illa.”⁶⁸

Rädslan är också den ”maktlöses uttryck för motstånd” där motståndet är en av de viktigaste beståndsdelarna i våld i nära relationer. Dessvärre är detta något som saknas i den annars så omfattande forskningen om misshandel mot kvinnor. En förklaring är att den svår att identifiera då den inte motsvarar den traditionella och kulturella bilden av motståndets former och uttryck. En ökad kunskap om motståndet och hur det kan tolkas är en förutsättning för att kunna hjälpa dessa kvinnor, menar Hydén.⁶⁹ En icke fullföljd polisanmälan eller återvändande till äktenskapet kan - istället för att tolkas som att kvinnan är ointresserad - ses som tecken på motstånd och som en del av uppbrottsprocessen. Uppbrottet kan därför ses som en del av motståndetsprocessen som börjar vid första slaget.

Det är en process som uppvisar vissa generella drag: När den våldsutsatta på olika sätt påkallar uppmärksamhet eller ber om hjälp befinner hon sig långt fram i uppbrottsprocessen. När kvinnan försvarar mannens handlande är hon en bit in i processen eftersom hon kan artikulera sitt problem. Fortfarande finns hopp hos kvinnan om att situationen kan förbättras. I den

⁶⁶ Hydén 2008 förord.

⁶⁷ Hydén 1999.

⁶⁸ Hydén 2008 förord till andra upplagan, sidangivelse saknas.

⁶⁹ Se t ex Hydén 2005.

här fasen har kvinnan svårt att tala om barnens situation eftersom hon är medveten om barnens utsatthet men är samtidigt rädd att ett uppbrott ska förvärra situationen. Mannens respons blir antingen ökad kontroll eller en insikt över sitt agerande. Mannens agerande påverkar hur uppbrottsprocessen framskrider men sker inga avgörande händelser blir kvinnan alltmer medveten och längre fram, då hon börjar närma sig slutet av uppbrottsprocessen, domineras kvinnans språk av ”uppgivenhet och ilska”. Det finns nu en beslutsamhet i beslutet att lämna mannen. Det första lämnandet kan bli ett i raden då mönstret upprepas. I den här fasen kan kvinnan även lyfta fram och artikulera barnens behov, vilket innebär att kvinnan är redo att söka hjälp för dem.

När kvinnan börjar se våldet som en del i mannen och på så sätt en del av familjelivet påbörjas slutet av uppbrottsprocessen. En process som alltid bär med sig ett löfte om förändring. En förändring som kan innebära att äktenskapet fortsätter men i allmänhet slutar med att paret går skilda vägar. Skilsmässa och upplösning av förhållandet innebär dessvärre inte att våldet automatiskt upphör utan att det snarare kan eskalera.⁷⁰

Hydén's forskning om kvinnan som aktör och inte enbart som brottsoffer, stämmer väl överens med forskning som problematiserar bilden av kvinnan som ett underordnat brottsoffer. I den nu rådande diskursen om våld i nära relationer har kvinnan tilldelats en brottsofferstatus vilket innebär att hon samtidigt fråntas handlings- och valmöjligheter. Valet att fortsätta förhållandet är en handling som inte är accepterad inom denna diskurs.⁷¹ Den politiskt, officiella och korrekta bilden som förmedlas är, menar Steen:

...att enda sättet att få slut på våldet är genom att kvinnan lämnar mannen. Misshandlade kvinnor förväntas lämna den man som misshandlar dem och främsta hindren för detta antas vara att social och psykologisk viktimering gjort dem hjälplösa.⁷²

Varför inte kvinnan går förklaras utifrån ovanstående perspektiv med ett komplext samspel mellan intrapsykologiska, interpersonella eller sociala/strukturella förhållanden. Under senare år dock har mer formella jämställdhetsförklaringar och det ekonomiska fått stå tillbaka för mer kulturellt inriktade förklaringar som synen på kvinnor och kvinnlighet,

⁷⁰ Fleury 2000.

⁷¹ Dunn 2005, 2007.

⁷² Steen 2003, s. 54.

äktenskapets helgd och ansvaret som moder och maka. Andra förklaringar utgår från normaliseringsprocessen som innebär att hotet om värre våld får kvinnan att stanna då hotet blir en del av vardagen och familjens liv. Forskningen under 1990-talet har börjat problematisera den vedertagna utgångspunkten att kvinnan alltid vill gå. Frågor av det här slaget har börjat ställas men viktigt att påpeka är att det sker inom samma tolkningsram som tidigare det vill säga att det enda accepterade och normala är att kvinnan lämnar mannen.⁷³

Kunskap om uppbrottsprocessen är viktig för att förstå och kunna bemöta kvinnan i just den del av processen som hon befinner sig. Utifrån våldsutsattas egna berättelser saknas till stor del den här kunskapen hos socialarbetare inom socialtjänsten. Stora kunskapsbrister finns till exempel om mödrars situation i samband med att de försöker lämna en destruktiv relation. Istället för förståelse beläggs kvinnorna med skam och skuld känslor för att de inte bättre kan skydda sina barn från våldet. Våld inom familjen betraktas fortfarande som privat problem och det uttrycks tydligt bland de professionella att det är mammornas ansvar att tillgodose barnens behov.⁷⁴

Socialarbetare bemötande och hanterande av situationen kan på sätt både bidra men också förstärka den våldsutsattas känsla av oro, utsatthet och uppgivenhet. Hur socialtjänsten bedömer och värderar problembildens svårighetsgrad blir viktiga signaler för den våldsutsatta. Kvinnorna behöver höra: Jag tror på din berättelse. Förutsättningen för en sådan kontakt ska kunna etableras är att socialarbetarna, inom såväl utredning som behandling, får möjlighet att skapa meningsfulla relationer.⁷⁵

Utmaningar för Socialtjänsten?

Socialtjänsten har sedan slutet 1900-talet genomgått en rad förändringar. Anpassningen till marknadsekonomisk tänkande innebär att det är organisationers effektivitet som premierats och inte skapandet av goda och långsiktiga relationer. En organisation som är uppbyggt utifrån de här principerna innebär oftast ett regelverk där gränserna mellan verksamheterna är tydligt reglerade. Verksamheterna utgår från avgränsade uppdrag, vilket får till följd att brukarna flyttas runt inom organisationen.

⁷³ Steen 2003.

⁷⁴ Humphreys & Absler 2011.

⁷⁵ Stanley et al. 2011; Mullender 2012.

På samma gång – paradoxalt nog – kännetecknas socialtjänstens arbete av ad – hoc lösningar. Våld i nära relationer är särskilt utsatt eftersom problematiken ännu inte har institutionaliserats, vilket innebär att det ofta saknas rutiner och regelverk. Ad hoc lösningar blir i de här fallen till tidsbundna projekt som sällan integreras i ordinarie verksamhet. Utifrån ett brukarperspektiv är det svårt att navigera inom det här systemet. Slutsatsen blir att bristerna i dagens socialtjänst inte kan läggas på socialarbetarnivå. Snäva ekonomiska ramar, krav på effektivitet, svåra arbetsförhållande och alltmer komplexa ärenden innebär också ständig omsättning av personal.⁷⁶

Byråkratiseringen och specialiseringen påverkar inte bara socialtjänstens organisation och administrativa system. Även socialtjänstens förståelse och synen på problem måste ta hänsyn till organisationens villkor och förutsättningar. En organisation av det här slaget kräver väl avgränsade kategoriseringar av problem. Kategorisering av en våldsproblematik innebär därför att de våldsutsattas behov inte alltid hanteras utifrån en komplex problembild där andra behov och sociala problem ingår. Våldet är sällan det enda sociala problemet utan är antingen en följd av eller skapar andra sociala problem. Stora, och framförallt preventiva, insatser måste därför göras i familjer med långsiktiga och komplexa sociala problem. Missbruk, arbetslöshet, sjukskrivning, fysisk och psykisk ohälsa innebär risk för våld i nära relationer.⁷⁷

Problematiken våld i nära relationer kräver en socialtjänst som både kan arbeta med förebyggande åtgärder, akuta situationer och ett mer långsiktigt arbete med uppföljning och återkoppling. Det innebär ofta ett åtagande över lång tid. Den helhetssyn som socialtjänsten säger sig utgå ifrån måste också genomföras i praktiken. Våldet kan inte behandlas som en isolerad företeelse där hjälpen utgår från en av familjens medlemmar utan stödåtgärder och hjälpinsatser måste finnas för hela familjen.⁷⁸ Över tid har också specialinriktade verksamheter med uppdrag att arbeta och stödja hela familjer utvecklats. Detta benämns som ett nytt paradigm som tar sin utgångspunkt i våldets komplexitet och att involverade parter får hjälp

⁷⁶ Det finns en rad studier som visar på den här utvecklingen. För internationella förhållande se t ex Hauge 2006. För studier som rör svenska förhållande och socialtjänst se t ex Blomqvist & Rothstein 2008; Grell et al. 2013 och där refererad litteratur.

⁷⁷ Galvani et al. 2006; Hauge 2006 och Kaplan et al. 2012. Se för svenska förhållande t ex Trygged 2013, 2014 och där refererad litteratur.

⁷⁸ Se t ex Eriksson 2005; Broberg et al. 2013; Grip 2013; Alderson et al. 2013; Featherstone et al. 2014; Dectover & Everson 2014.

inom samma verksamhet.⁷⁹ I en studie fann forskarna att kvinnorna var negativa till att den som utsatt dem för våld fanns och behandlades inom samma program/verksamhet. Den här bilden överensstämde inte med resultat från andra studier. I dessa studier såg de våldsutsatta istället fördelar med att kunna dela sin erfarenheter med männen efter genomgångna behandlingar.⁸⁰ Vad som ändå måste problematiseras är att i den här formen av verksamhet finns alltid en inbyggd maktdynamik om hur våldet ska tolkas och förstås.⁸¹

Barnen i familjen kan fungera som både en risk – och friskhetsfaktor. En av de största riskfaktorerna för att på nytt utsättas för våld är vårdnadstvister. Vårdnadsfrågan är också en av de stora utmaningarna för socialtjänsten. Forskningen ger inte heller något entydigt svar. För medan vissa studier visar att det alltid är bra att låta fadern träffa barnen, trots att det innebär risk för modern, menar andra studier att det inte går att försvara rättigheten till umgänge. Riskbedömningen måste alltid prioriteras.⁸²

Föräldrar får aldrig lämnas ensamma i sina vårdnadstvister. Utifrån såväl mödrar, fäder som barnens berättelser framgår vikten av att de professionella agerar och finns med vid vårdnadstvister, men också bidrar med konkret hjälp. En skilsmässa kan till exempel ses som en form av intervention från socialtjänsten (särskilt om familjerätten varit involverad). Det innebär att socialtjänsten anser att ärendet kan avslutas.⁸³ Myndighetens syn på skilsmässa är problematisk. Kvinnorna får god respons om de lämnar sina män, vilket innebär att ett återvändande ses som ett misslyckande. Socialtjänsten ses oftast som ett stort hot av mödrarna. Rädslan för att barnen ska bli omhändertagna och ifrågasättandet av modersrollen innebär att kvinnorna undviker att söka hjälp eller undanhåller mycket för socialarbetarna.⁸⁴

Sammanfattningsvis går det att konstatera att forskningsfältet våld i nära relationer är omfattande och många gånger motsägelsefullt. Hur till exempel en uppbrottsprocess från en dysfunktionell relation bäst kan

⁷⁹ Mattsson 2011.

⁸⁰ Madoc Jones et al 2010.

⁸¹ Mattsson 2013.

⁸² Bourassa et al. 2008.

⁸³ Stanley et al. 2012; Eriksson et al 2007; Eriksson & Näsman 2011,

⁸⁴ Buschbinder 2004.

förstås finns inget entydigt svar. Skydd, stöd och hjälp måste istället utgå från det enskilda ärendet särskilda situation och förutsättningar. På samma gång visar studier hur socialtjänsten som institution är uppbyggd utifrån en helt annan logik. Här handlar det istället om att standardisera mänskliga problem till hanterbara problemkategorier. När det gäller ett, för socialtjänstens relativt nytt, socialt problem som våld i nära relationer blir det särskilt problematiskt. För samtidigt som problemet i egenskap av att vara det nya folkhälsoproblemet går det inte att bortse att våldet oftast är en del av en större problembild. Missbruk, arbetslöshet, sjukskrivning, fysisk och psykisk ohälsa innebär risk för att utsättas av våld från sin partner. Vad som också kan ses som bekymmersamt är att en stor del av forskningen är internationell och utgår från andra sammanhang än den svenska socialtjänsten. Den är emellertid viktigt att värdera den internationella utblicken utifrån ett annat perspektiv. Mycket av kunskapen ska därför ses som allmängiltig än specifik för ett visst land.

Metod och material

I början av 2014 tog Sollentuna kommun och FoU-Nordväst initiativ till en kommungemensam undersökning, om hur våldsutsatta upplevde socialtjänsten bemötande och hanterande av deras behov efter att de blivit utsatt för våld från sin partner. Sex kommuner inom Stockholms län valde att vara med, Järfälla, Solna, Sollentuna, Sundbyberg, Upplands bro och Upplands Väsby. Beslut fattades att en projektgrupp bestående av kommunernas samordnare för våld i nära relationer och en forskare från FoU Nordväst tillsammans skulle genomföra undersökningen.

Undersökningens design

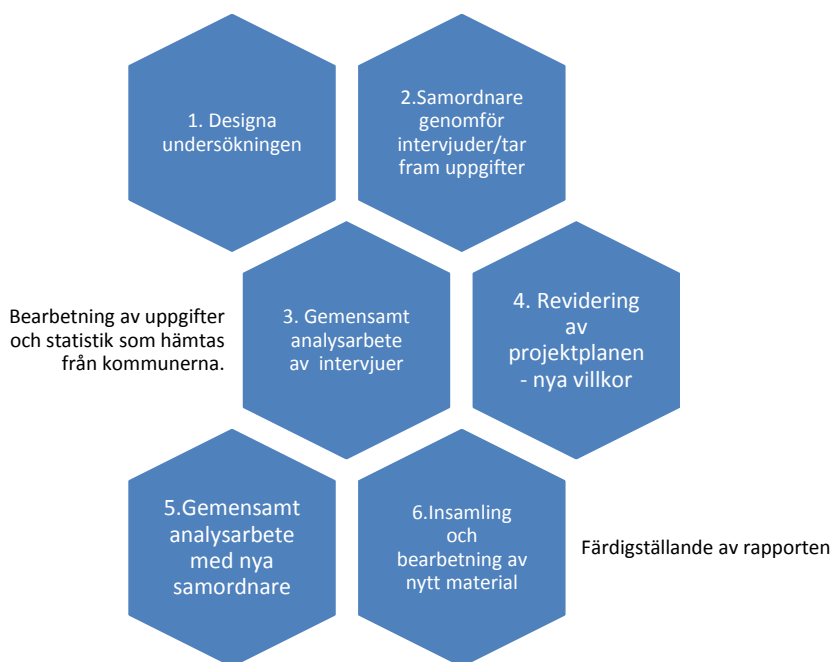
Den här undersökningen utgår från en interaktiv design. Interaktiv forskning, som både kan sägas vara är ett förhållningssätt och metod, bygger på ett gemensamt kunskapsskapande och lärande mellan de aktörer som ingår i studien. Undersökningens syfte och mål handlar både om det färdiga resultatet och det lärande som uppstår i processen. Det är ett lärande som kan ske på olika sätt.⁸⁵ I den här undersökningen fick samordnarna som genomförde intervjuer med våldsutsatta ta del av erfarenheter och kunskap som, vad de själva menade, tidigare hade saknats. Även analysarbetet av intervjuerna innebar en ökad förståelse för brukarnas erfarenheter av mötet med socialtjänsten. Projektledaren å sin sida fick en

⁸⁵ Svensson et al. 2002; Johannisson et al. 2008.

ökad kunskap om praktikens förutsättningar och villkor, vilket innebar nya insikter och perspektivtagande.

Den interaktiva processen kan förstås utifrån en modell som består av två steg:

Steg 1

1. *Designa undersökningen*

Projektgruppen samlades för planering och design av studien. Det fastställdes att undersökningen skulle ha ett tydligt brukarperspektiv, vilket innebar att samordnarna skulle genomföra intervjuer med våldsutsatta. Behovet ansågs också vara stort av att få en översikt över omfattningen av våld och socialtjänstens insatser. Samordnarna gav sig själva i uppdrag att genomföra en inventering/kartläggning av omfattningen av våld i sina respektive kommuner. Det handlade om kartlägga hur många vuxna

våldsutsatta som sökt stöd och hjälp inom socialtjänsten under 2013. Uppgifter om (antal) insatser och åtgärder som hade erbjudits våldsutsatta som var aktualiserade på socialtjänsten under samma år skulle också samlas in.

2. *Samordnare genomför intervjuer och tar fram uppgifter*

Under våren 2014 formulerade projektledaren missivbrev och frågeguide som ”skickades ut på remiss” till samordnarna. Samordnarna etablerade kontakt med fältet och presumtiva informanter. Samordnarna genomförde vardera mellan 2 till 4 intervjuer. Under samma tidsperiod samlade samordnarna in uppgifter från respektive socialtjänst.

3. *Gemensamt analysarbete av intervjuerna*

Projektledaren påbörjade analysen med det empiriska materialet från intervjuerna. Denna första analys låg till grund för ett gemensamt analysarbete med samtliga samordnare och projektledaren.

4. *Revidering av projektplanen – och nya villkor*

När projektledaren började bearbeta det kvantitativa materialet uppstod problem. Kommunernas olika sätt att föra och redovisa statistik innebar stor variation av uppgifter. Det gick därför inte att genomföra en analys som kunde ligga till grund för en gemensam kartläggning. Under sommaren 2014 förändrades förutsättningarna för projektet då fem av sex samordnare slutade och ersattes av nya. I vissa kommuner har tjänsten också varit vakant. Det innebar att själva projektgruppen har förändrats.

5. *Gemensamt analysarbete med den nya samordnarna*

Utifrån de nya förutsättningarna genomfördes ytterligare ett analysarbete av intervjuerna.

6. *Insamling och bearbetning av nytt materialet*

Revideringen av projektplanen innebar att kartläggningen av omfattningen av våld och socialtjänstens insatser och åtgärder fick utgå. Projektledaren genomförde istället en analys av Socialstyrelsens *Öppna jämförelser* från 2013 och 2014 samt muntliga och skriftliga intervjuer med samordnarna. Rapporten har färdigställts under våren 2015 efter att rapporten varit ute på remiss i projektgruppen och FoU Nordväst

Steg 2

- 7. Återkoppling av resultaten till kommunerna*
kommer att genomföras under våren 2015 och ske på olika sätt. De olika cirklarna i ovanstående modell visar att kunskapen kan förmedlas på olika sätt inom kommunerna. Vad som är planerat är en kommungemensam temadag med fokus på våld i nära relationer. Återkopplingen kan också ske med hjälp av presentationer av undersökningens resultat i verksamheterna inom socialtjänsten. Anordnandet av workshops utifrån resultaten är ett sätt att sprida men också bearbeta den nya kunskapen. Organiserandet av forskningscirkel är också ett alternativ som kan prövas.

Vad som är särskilt betydelsefullt är att resultatet kommer kommunernas kommunledning till del. Ansvar för att planera återkopplingen ligger på respektive kommuns samordnare.

Val av metod och det empiriska materialet

Frågan om hur våldsutsatta upplever mötet med socialtjänsten kan studeras på olika sätt. Utifrån en mer kvantitativ ansats med till exempel utskickande av enkätfrågor hade vi eventuellt fått in kunskap som var generaliserbar. Erfarenheter visar emellertid att frågans känsliga karaktär, som i sin tur riktar sig till en redan utsatt målgrupp, innebär att det finns stora svårigheter att genomföra den här typen av undersökning. Det visade sig också vara svårt att rent praktiskt distribuera enkäter inom organisationerna. Valet föll istället att genomföra kvalitativa semistrukturerade intervjuer med våldsutsatta. Vår tanke, som tidigare redovisats, var att göra en mer kvantitativ sammanställning av uppgifter från socialtjänsten.

Två olika kvalitativa metoder har använts, intervjuer och studier av dokument.⁸⁶

Dokumentanalys

I den ursprungliga planen skulle samordnarna sammanställa den statistik som fördes över antal aktualiseringar som anmäldes till socialtjänsten under 2013. Även handlingsplaner och andra styrdokument skulle tas fram och sammanställas. Som tidigare diskuterats var materialet av sådan varierande kvalitet och skillnader i omfång att det inte gick att använda. Istället genomfördes en enklare analys av Socialstyrelsens *Öppna jämförelser* från 2013 och 2014. Varje kommuns uppgifter studerades och sattes i relation till övriga kommuner som ingick i undersökningen. Utifrån uppgifter från *Öppna jämförelser* studerades vissa dokument som handlingsplaner och informationsmaterial. Material från kommunernas hemsidor användes för att undersöka hur kommunens socialtjänst, med särskilt fokus på verksamheter som berörde våld i nära relationer, var organiserad.

Intervjuer

Uppgifter om organisationen hämtades också från intervjuer med samordnarna. Telefonintervjuer genomfördes med samordnare som var verksamma i början av 2015 samt samordnare som fanns med under

⁸⁶ Se Bryman 2011 för frågor som rör metod och metodologiska frågor.

projektets första fas.⁸⁷ Telefonintervjuerna utgick från en semistrukturerad intervjuguide och var i genomsnitt 20 minuter lång. Anteckningar fördes under intervjun. Under hela den undersökta tidsperioden har skriftliga frågor och förfrågan om uppgifter skickats via mail till samordnarna. Det kunde till exempel handla om huruvida kommunen använde sig av standardiserade bedömningsmetoder för våld i nära relationer och vilket instrument som i så fall användes.⁸⁸ Den sista förfrågan handlade om att ge förslag på tre viktiga förbättringspunkter inom det fortsatta utvecklingsarbetet. Tre av kommunerna har svarat på samtliga utskick medan övriga tre har skickat uppgifter/svar vid vissa utskick.

Semistrukturerade intervjuer med brukare genomfördes under våren 2014 utifrån den frågeguide som tidigare fastställts. Frågeguiden utgick från teman om hur de våldsutsatta (informanterna) upplevde mötet och hjälpen de erbjudits och fått från socialtjänsten.⁸⁹ Samordnarna genomförde 2-4 intervjuer vardera. Sammanlagt blev det 16 intervjuer varav 15 intervjuer ingår i analysen.

Samtliga intervjuer transkriberades av samordnarna själva. Materialet låg sedan till grund för innehållsanalysen som genomfördes i olika steg. Materialet presenteras och redovisas, av främst etiska skäl, på en aggregerad nivå. Citaten kommer att redovisas på två sätt; kortare citat med citationstecken medan längre citat är indraget och kursiverade.

Undersökningens målgrupp, urval och avgränsning

Undersökningens övergripande syfte var att, som tidigare presenterats, studera hur de målgrupper som på olika sätt lever med en våldsproblematik upplevt det stöd de fått av socialtjänsten. Redan här valde vi att avgränsa syftet till att enbart studera de som utsatts för våld av sin partner. Barnen som lever nära våldet kan naturligtvis också ses som våldsutsatta men det fanns flera skäl till att inte låta dem ingå i studien. Det finns alltid en etisk problematik när det handlar om att låta barn delta i studier. Barn i familjer med en våldsproblematik måste också bedömas vara en särskilt känslig grupp. Deltagande i ett forskningsarbete skulle kunna skapa onödigt oro i

⁸⁷ Av anonymitetsskäl redovisas inte antal intervjuer eller vilka kommuner som finns representerade.

⁸⁸ Det är ett standardiserat screeningsinstrument för att kartlägga förekomst av våld.

⁸⁹ I resultatkapitlet kommer, för att få variation i språket, begreppet informant att användas synonymt med våldsutsatt.

en, för familjen och den unga, redan utsatt situation. Vad som däremot blev tydligt vid analyserandet av intervjuerna med de våldsutsatta var det stora utrymmet barnen och deras situation fick i dessa berättelser. Det går därför att säga att det i undersökningen finns ett starkt barnperspektiv även om barnets egen röst och berättelse saknas.⁹⁰ Inom ramen för den här undersökningen var det av tids- och arbetsekonomiska skäl inte heller möjligt att låta våldsutövare få delge sina erfarenheter av kommunens insatser.

Urval

Något urval av kommuner gjordes inte utan samtliga FoU-Nordväst åtta ägarkommuner tillfrågades om att delta i undersökningen. Sex av dem valde att vara med.

I projektplanen formulerades urvalsförfarandet på följande sätt: Urvalet skulle bestå av brukare som på något sätt kommit i kontakt med socialtjänsten och som ville, kunde och tyckte det var viktigt att medverka i studien. Det enda kriterium som fastställdes var att informanten skulle tala svenska. Det var strategiskt viktigt att ha ett öppet och brett urvalsförfarande. Ett alltför begränsat urval innebär att det kan vara svårt att få tag i informanter. Undersökningen utgick från ett bekvämlighetsurval, där samordnarna bad kollegor inom olika verksamheter att fråga brukare om det fanns intresse av att delta i en intervjustudie.⁹¹ I vissa kommuner fanns redan upparbetade kontakter, vilket gjorde det relativt lätt att hitta presumtiva informanter som ville delta. I andra kommuner var det svårare att få brukare att vilja delta.

Intervjumaterialet med brukare består av 15 intervjuer. Materialet kommer inte på grund av etiska skäl att presenteras närmare förutom några få fakta. Det är kvinnor och män som bär med sin egen historia, bakgrund och erfarenheter. Vad de har gemensamt är att de under kortare eller längre tid blivit utsatt för våld av sin partner. De har på olika sätt varit/är aktualiserade inom socialtjänsten i de sex kommunerna. Intervjuerna har bearbetats så att det inte ska gå att identifiera deltagarna och deras hemkommun i studien. Det går inte heller att identifiera verksamhet eller de professionella som informanterna ibland uttalar sig om eller hänvisar till.

⁹⁰ Halldén 2001; Münger 2014.

⁹¹ Se Bryman 2011 angående urvalsförfarande.

Detta kan naturligtvis innebära en svaghet för analysen då exemplen är hämtade från olika kommuner och verksamheter. Det kan försvaras med att det är de våldsutsattas upplevelser och erfarenheter som står i fokus. De olika utsagorna eller exemplen visar enbart på hur informanterna uppfattade och upplevde situationen, inte på att visa en faktisk händelse som kan härledas till en specifik verksamhet eller en professionells agerande.

Det här är inte ett representativt urval som går att generalisera i den bemärkelsen att det direkt går att överföra resultatet till andra socialtjänster och kommuner. Frågan om vilka som valde att vara med och vilka som valde att inte delta blir därför en viktig fråga när vi ska tolka och förstå materialet. Utan att föregripa resultatet så är det tydligt att majoriteten av de som valde att vara med i undersökningen har en mycket tydlig uppfattning om socialtjänsten. Det är naturligtvis ett resultat som kan diskuteras och problematiseras.

Ett etiskt förhållningssätt

En undersökning som bygger på våldsutsatta egna erfarenheter ställer etiska krav. Undersökningen har utgått från Vetenskapsrådet (2011) *God forskningssed* vilket innebär att rådets etiska riktlinjer har följts.⁹² Det handlar om information och samtycke om deltagande, anonymisering/avidentifiering och konfidentialitet. Det är viktigt att informera om att dessa krav är aktuella under hela processen, både under själva genomförandet av studien men också under dokumentation och publicering. Ett missivbrev lämnades till (presumptiva) informanter.

I samband med transkriberingen avidentifierades samtliga namn men också uppgifter som kunde härledas till informanten och socialarbetare inom socialtjänsten. Även uppgifter om särskilda händelser togs bort eller ändrades. De inspelade banden och utskrifter har efter analyserna förstörts.

Men även om etiska överväganden och riktlinjer följdes är det svårt att sätta sig in i vilka situationer och känslor som kan uppkomma. En trygghet var att undersökningen genomfördes inom ramen av socialtjänsten. Det innebar att det var professionella och erfarna socialarbetare som både skulle välja ut presumptiva informanter och genomföra intervjuerna. Kunskapen om sina brukare innebar att socialarbetarna kunde fatta beslut om lämpligheten att tillfråga om eventuellt deltagande eller inte.

⁹² Vetenskapsrådet 2011.

Socialtjänstens aktiva roll i undersökningen innebar samtidigt ett etiskt dilemma. Brukarnas beroendeställning av sin socialsekreterare/utförare kan och ska inte underskattas. Samordnarnas själva upplevde att samtliga informanter var där av fri vilja och att ingen påverkan hade skett om deltagande. Flera av informanterna uttryckte sig positivt till att ha blivit tillfrågade och fått möjlighet att delge sina erfarenheter. En kunskap som de hoppades skulle kunna förvaltas och användas inom socialtjänsten.

Kapitel 3 Socialtjänsten i sex stockholmskommuner

Offentlig verksamhet och inte minst socialtjänsten kännetecknas av en hög grad av komplexitet. Institutionen består av olika organisatoriska nivåer, är budgetkopplad och politiskt styrda.⁹³ Våld i nära relationer definieras inte sällan som ett problemområde som är särskilt komplext. Inte sällan handlar det om flera svårlösta (sociala)problem som kräver olika former av insatser från socialtjänstens sida. Kommunerna måste därför arbeta proaktivt och arbeta på flera fronter. Det handlar om strategiska satsningar om hur arbetet ska organiseras men också om information, utbildning av personal, insatser och interventioner av olika slag. Inte minst viktig är det strategiska arbetet med attitydfrågor runt en problematik som sedan länge är förknippad med det privata familjelivet.⁹⁴

I Socialstyrelsens *Öppna jämförelser* åskådliggörs denna komplexitet genom de olika områden som valts ut för att granskas. Ett av de viktigast resultaten visar på den stora variation som finns mellan kommuners satsningar inom problemområdet våld i nära relationer.⁹⁵ I det här kapitlet ska kommunernas olika förutsättningar för att bedriva ett väl fungerande arbete mot våldet diskuteras.

De sex studerade kommunerna har alla valt sitt eget sätt att organisera det sociala arbetet när det gäller våld i nära relationer. Utifrån att ha studerat organisationen och intervjuat samordnarna blir det tydligt att arbetet med utredning och insats är organiserat på olika sätt. Det visade sig också att funktionen samordnare såg olika ut för de olika kommunerna.

Tre områden har valts ut för att närmare granskas:

- Samordnarrollen
- Kartläggning av våld och insatser
- Organiserandet av utredning och insats.

⁹³ Adolfsson & Solli 2009.

⁹⁴ SOU 2014:49.

⁹⁵ Socialstyrelsen 2014.

Samordnarrollen

Under det år som undersökningen har bedrivits har samordnarna i fem av sex kommuner slutat och ersatts med nya personer. I vissa kommuner har tjänsten varit vakant under några månader. Valet att sluta kan naturligtvis handla om rent privata ställningstagande som erbjudande om annat arbete, flytt och så vidare men det finns också andra orsaker som mer har att göra med funktionen i sig. De ofta tidsbegränsade åtagandena innebär, förutom den oro som präglar den här typen av tjänster, att det långsiktiga arbetet blir lidande, menar informanter. Arbetet som samordnare handlar därför mer om akuta problem med kortsiktiga lösningar inom socialtjänsten, än ett utvecklingsarbete som får genomslag i hela kommunen. Det är ett "ensamarbete" menar samordnarna. Man ska driva ett utvecklingsarbete som inte alltid är förankrat eller ens populärt ute i verksamheterna. Det får till följd att arbetet till största delen fokuserar på arbetet med att uppfylla Socialstyrelsens (ska)krav. Implementeringen av standardiserade bedömningsmetoder kan till exempel ses som en sådan insats. Så här formulerade sig en samordnare i ett mail om implementeringen av FREDA på socialkontoret:

Alla ska kunna upptäcka våld med hjälp av FREDA:s kortfrågor. Mottagningsgruppen använder FREDA-beskrivning i utredningsdelen. Vi beviljades utvecklingsmedel för detta arbete och har haft en metodstödjare anställd för detta i 7 mån. Hennes projektid löper ut om en månad.

På frågan om samordnarna kunde ge exempel på andra former av arbete/projekt som genomförts svarade några av dem på följande sätt:⁹⁶

- *Ytterligare ett exempel är en tvättstugekampanj som varit igång ett halvår knappt i syfte att medvetandegöra och lyfta frågan om vart hjälp och stöd finns att få. Denna kampanj kommer att bli synlig i hela kommunen from april/maj*
- *Utvecklandet av kontaktperson som insats för våldsutsatta personer. Vi har en "pool" av utbildade kontaktpersoner som arbetar målmedvetet utifrån ett specifikt behov hos den våldsutsatta. Kan till exempel handla om att bryta social isolering, arbeta aktivt med att söka bostad, hjälpa till med myndighetskontakter osv*

⁹⁶ Tre av sex samordnare svarade på frågan.

- Påbörjat utvecklingsarbete ihop med andra förvaltningar kring våldsförebyggande arbete med ett genusperspektiv. Vi håller på att skriva projektplan för detta.

De sex undersökta kommunerna har valt olika sätt att organisera den funktion som ska arbeta med samordningen av arbete mot våld i nära relationer. I vissa av kommunerna är det inte en tjänst som ingår i den ordinarie verksamheten. Uppdraget kan istället utgöras av ett tidsbundet projekt (ofta finansierat av socialstyrelsens särskilda satsning inom området våld i nära relationer). En av nackdelarna med den här ”typen av tjänst är att det långsiktiga förändringsarbetet inte blir av”, menar samordnare.

Projektformen är inte ovanlig men lika gärna kan det vara en del av en tjänst där samordnarrollen är en av uppgifterna. Uppgiften kan till exempel ske inom ramen av en handläggartjänst. Arbetet med att fungera som samordnare sker då vid sidan av det ordinarie utredningsarbetet. Tjänsten är då placerad på enhetsnivå. I andra kommuner ingår funktionen i tjänster som har fokus på kvalitets- eller verksamhetsutveckling. Inte sällan har dessa tjänster en förvaltningsövergripande placering, med nära koppling till socialtjänstens- eller kommunens ledning. Var i organisationen samordnarfunktionen är placerad får betydelse, menar samordnarna. Det finns däremot inte ett självklart svar om det bästa är att den placeras på central nivå inom kommunens organisation, eller i nära anslutning till verksamheter som kommer i kontakt med brukarna.

Placeringen av tjänsten på en förvaltningsövergripande nivå, eller ”i staben” menar en samordnare ”är rimligt och strategiskt viktigt att den ligger centralt, eftersom det ska vara hela förvaltningens angelägenhet.” En annan samordnare ser att det till och med kan vara strategiskt viktigt att låta funktionen få en kammungemensam placering, med nära kontakt med den politiska ledningen. ”Våld i nära relationer är inte bara ett socialt problem utan något som bör uppmärksammas mer inom andra förvaltningar som till exempel skola och barnomsorg.”

Problemet, med en kommun- eller förvaltningsövergripande placering av samordnarfunktionen är avsaknad av en naturlig relation och kontaktyta till själva verksamheterna och brukarna, menar samordnare. Det kan vara svårt att förstå verksamheternas logik och villkor. ”Man befinner sig långt ifrån själva verksamheterna och kan egentligen inget om hur våldet fungerar i praktiken”. Inte heller har man kunskap om vilka förutsättningar det finns för personalen att bedriva utvecklingsarbete. Det får betydelse för resultatet då samordnarna trots ”höga ambitioner har svårt att få gehör hos verksamheterna som har fullt upp med sitt.”

Det kan också bli väldigt ensamt att befinna sig i en organisation där enbart du själv arbetar med frågan. Det talar för en placering inom socialtjänstens myndighets- eller utförarsida, menar samordnare. Man finns nära verksamheten och känner till de problem som finns med allt från bristen på rutiner och avsaknad av resurser till relevanta insatser.

Samordnarfunktionen i de flesta kommuner saknar en tydlig arbetsbeskrivning. ”Det är mycket upp till mig att vad arbetet ska innehålla”, menar en samordnare. En av de nya samordnare vet inte vilka ambitionerna är, eftersom hen är så pass ny: ”Det är ju också vad man själv vill och gör på eget initiativ.” En annan samordnare menar att:

Det gör det hela sårbart eftersom det inte finns några yttre ramar som styr och arbetet blir väldigt beroende på den privata samordnaren - hur engagerad samordnaren är. Man kan göra så mycket men det beror mycket på vilken ambitionsnivå som finns hos kommunen.

I vissa kommuner finns en tydlig arbetsbeskrivning av samordnartjänsten. Vad flera av samordnarna lyfter fram som en ”viktig strategisk satsning är det kommunövergripande nätverket.” Det är samverkan på olika nivåer. Det kan handla om att arbeta övergripande med vissa frågor och verksamheter, men minst lika viktigt är det att fungera som bollplank och stötta varandra. Samarbete har också skett i utarbetandet av kommunernas handlingsplaner mot våld. Alla samordnare är inte lika positiva utan uttrycker en viss skepsis mot projekt av det här slaget. Det blir mest bara möten som sällan resulterar i något konkret.

I vissa kommuner har de projekt, som finansierats av socialstyrelsen, byggt upp en fungerande samordnarfunktion. Arbetet idag handlar därför mer om att förvalta än att utveckla, menar samordnare. I vissa kommuner har också funktionen förändrats och procentsatsen i tjänsten gått ner. Det motiveras med att mycket av arbetet redan har genomförts. Samtidigt menar samordnare att det alltid finns en risk att utvecklingsarbetet med bättre rutiner, ökad kunskap och förståelse hos personalen ”enbart finns på papper”. Här är det viktigt att fortsätta utvärdera om och på vilket sätt mål och strategier har implementerats inom de olika verksamheterna. Utmaningen, fortsätter samordnarna, är den stora personalomsättningen. Det är hela tiden nya medarbetare som behöver utbildas. Andra mer strategiska åtgärder som att till exempel integrera det kommungemensamma Familjevåldsteamet i utredningsarbetet, får stå tillbaka för utbildning av nya medarbetare. Samma sak är det med större

utvecklingsarbete som att skapa förutsättningar för bättre samverkan såväl internt som externt.

Samordnarna själva är splittrade i sin uppfattning var i kommunernas organisation funktionen bör vara placerad. En intressant iakttagelse är att det inte är självklart att det är den egna organisationen som förordas. Diskussionen präglas snarare av en medvetenhet om både fördelar och nackdelar med kommuners olika sätt att hantera den här funktionen.

Kartläggning av våldet och hjälpinsatser

Utifrån rubriken ”Kartläggning av våldet” är det enligt *Öppna jämförelser* hälften av kommunerna som har fört statistik över omfattningen av våld. Två kommuner saknar uppgifter om insatser när det gäller våldsutsatta och barnen i familjen medan det är några fler kommuner som saknar uppgifter om antal insatser för de som utsatt partner och familj för våld.

Vad som blir tydligt i den här undersökningen är att kommunerna har olika förutsättningar för att ta fram och redovisa statistik. Som tidigare diskuterats beslutades i starten av projektet att en kartläggning av antal aktualiseringar och antal insatser inom socialtjänsten i respektive kommun för 2013 skulle genomföras. Det visade sig inte vara praktiskt genomförbart. Kommunernas använde sig av olika system för att föra statistik men det visade sig också skilja sig mellan kommunerna hur lätt det gick att få fram uppgifterna. I vissa av kommunerna finns särskilda organisationsenheter med tjänster som systemförvaltare och verksamhetsutvecklare. I andra kommuners organisationer kan det till och med vara svårt att finna ansvarig tjänsteman. ”Det är svårt att veta vem i organisationen som har ansvar att ta fram uppgifter”, menar en informant. Vad som också skiljer sig mellan kommunerna är systemets utformning. I vissa kommuner går det att söka viktig information om de aktualiseringar som kategoriserats som våld i nära relationer utifrån olika teman, anmälare, insats etc. I andra saknas helt den här funktionen.

Samtliga kommuner har handlingsplaner. Flera av samordnarna menar att de i nuläget varken är uppdaterade eller implementerade inom själva verksamheterna. Kommunerna har också information på sina hemsidor om våld i nära relationer. Hos vissa av kommunerna finns informationen även på andra språk.

Utredning och insats

Utredning

Kommunerna har valt, på samma sätt som med samordnarfunktionen, olika sätt att organisera arbetet med brukare som lever med våld inom familjen. Vid själva utredningsförfarandet går det att urskilja två skilda förhållningssätt i sättet att organisera arbetet.

1. *Specifika tjänster inriktade mot våldsärenden* – handläggarna har särskild kunskap om våld i nära relationer och ansvarar för ärenden där det finns en våldsproblematik.

Vad som lyftes fram som positivt med den modellen av samordnarna var:

- Hög beredskap
- Spetskompetens – erfarenhet och stor kompetens om våldets mekanismer
- Det finns en ansvarig person/enhet som kan besvara frågor från andra verksamheter och myndigheter
- Likvärdiga bedömningar av ärenden

Vad som däremot talar emot en sådan organisation är att det oftast blir personbundet och därmed sårbart. Det är också svårt med kategoriseringen av ärenden – när blir det ett våldsärende och vad krävs för att den specifika handläggaren ska och kan agera?

2. *Alla handläggare ska kunna utreda och arbeta med våld i nära relationer*

På det här sättet uttryckte sig en samordnarna på frågan om hur arbetet organiserades:

Det är ingen särskilt tjänst – eller särskild arbetsgrupp/verksamhet som till exempel missbruk. Det skulle bli för tungt. Alla måste kunna detta eftersom det ibland inte finns tid att förmedla vidare utan måste hanteras då och nu. Våldsfrågan är bara en liten del i en större problembild.

Fördelar med en sådan organisation var enligt samordnarna att

- Våldet är inte alltid identifierat. Kunskapen måste finnas hos samtliga handläggare, oavsett placering inom socialförvaltningen.

- Våldet utgör oftast bara en del av problematiken. Handläggare som inte är specialiserade på en särskild problematik har lättare för att se till individens hela problembild.
- Våldet kan integreras i samtliga utredningar, oavsett grundproblem. Det kan istället finnas rubriker som tar fasta på våldsproblematiken.

Samordnarna menar sig även se brister i den här typen av organisation. Utbildning och kompetens blir särskild viktig eftersom alla handläggare/utredare måste ha kunskap om våldet och dess mekanismer. Hos många utredare blir inte det här en prioriterad fråga (andra behov går före). Ovanan med att hantera den här typen av ärenden gör det svårt att både identifiera problematik och behov. Just kategoriseringen av problematiken är svår. Beredskapen men också möjligheten att samla erfarenhet genom att kontinuerligt arbeta med samma typ av problematik och behov blir åsidosatt. Det är, menar samordnarna, svårt att hålla kunskapen levande hos alla eller som en av dem uttrycker det: ”när det väl dyker upp – tar man på sig sina våldsglasögon då?” En lösning i den här typen av organisation är att det finns ”typ ett mobilt team/enheter eller särskilda handläggare” som kan kallas in och bistå med kompetens om det uppkommer problem i utredningsarbetet.

I alla kommuner, oavsett organisationstyp, bedömer samordnarna att det finns väl utvecklade och aktuella rutiner för att identifiera och hantera en våldsproblematik hos vuxna. Stort arbete har lagts ner på att implementera standardiserade bedömningsmetoder som till exempel FREDA eller SARA. Alla handläggare oavsett verksamhetstyp ska kunna göra en hot- eller riskbedömning, menar några av samordnarna. Det kan handla om att till exempel använda sig av FREDA:s kortfrågor.

I praktiken är det inte lika väl tillgodosett då det finns enheter/verksamheter där personalen inte gått någon utbildning. En stor utmaning är den stora personalomsättningen. Personalen byts ut hela tiden och det ställer krav på ständiga utbildningsinsatser, menar samordnarna. Särskilt bekymmersamt är det när det gäller barn- och ungdomsvården.

Rutinerna är överlag starkt eftersatta när det handlar om våld i barnavårdsärenden. Samma slutsats går att dra utifrån uppgifter från *Öppna jämförelser*. Flera av kommunerna har rödmarkerade områden när det gäller ”Rutin vid indikator på våld inom barn och ungdomsvården” och ”Rutin vid indikator på våld inom Familjerätten.” Det här är ett ”eftersatt område” menar samordnarna.

Insatser

En av samordnarna menar att ”Vi har inte så mycket insatser egentligen.” Det handlar mest om skyddade boenden och olika typer av samtalsstöd för både vuxna och barn. Detta ligger i linje med vad socialstyrelsen har valt att fokusera på i *Öppna jämförelser*. De enda alternativ som finns när det gäller insatser är just stödsamtal och boendet.

Kommunerna uppfyller relativt väl de krav som uppställts av Socialstyrelsen. De kan med viss variation erbjuda stödsamtal till såväl de våldsutsatta, barnen i familjen och de som utsätter familjen för våld. Skyddat boende kan också erbjudas även om tillgången till skyddat boende för män som utsätts för våld och missbrukande kvinnor är mer begränsat. Tillgång till trappanmetoden finns också i de flesta kommuner. Bilden av att det är få insatser som kan erbjudas är till viss del orättvis. I samtliga kommuner finns projekt som på olika sätt arbetar med våld i nära relationer, det kan handla om förebyggande insatser, samverkan mellan socialtjänst och andra myndigheter eller riktade åtgärder mot vissa grupper.

Inom nordvästkommunerna finns två kommungemensamma verksamheter:

- **Relationsvåldscentrum**

Relationsvåldscentrum (RVC) är ett samarbete mellan polismyndigheten, åklagarmyndigheten samt fyra stadsdelar i Stockholms stad, Ekerö, Sundbyberg och Solna stad. RVC erbjuder våldsutsatta vuxna över 18 år som utsatts för hot och våld i nära relation krissamtal, praktisk hjälp och rådgivning i samband med en rättsprocess.

- **Familjevåldsteamet**

Familjevåldsteamet erbjuder öppenvårdsbehandling för våldsutövare och är ett samarbete mellan samtliga nordvästkommuner som ingår i undersökningen samt Sigtuna kommun. Över tid har antal aktuella klienter ökat även om samordnarna själva ser siffrorna som alltför låga. Allt fler borde kunna använda sig av den här verksamheten, menar de. Orsakerna till det låga deltagandet är flera. Det finns ett motstånd från våldsutövarna själva men också socialtjänstens bristande kunskap om verksamheten innebär att få av våldsutövarna får relevant information och erbjuds hjälp.

Familjevårdsteam Nordväst

Sammanställning av aktuella ärenden 2012-2014

2012	Aktuella klienter	Totalt
Järfälla	7	
Sigtuna	7	
Solna	11	
Sollentuna	10	
Upplands Väsby	9	
Upplands-Bro	9	
Sundbyberg	6	

2013	Aktuella klienter	Totalt
Järfälla	13	
Sigtuna	6	
Solna	13	
Sollentuna	6	
Upplands Väsby	6	
Upplands-Bro	2	
Sundbyberg	4	

2014 (till och med 2014-12-02)	Aktuella klienter	Totalt
Järfälla	15	
Sigtuna	13	
Solna	7	
Sollentuna	10	
Upplands Väsby	13	
Upplands-Bro	4	
Sundbyberg	19	

Sammanfattande diskussion

Organisationen när det gäller arbetet med utredning och insats skiljer sig åt mellan kommunerna. Det visade sig också att funktionen samordnare såg olika ut för de olika kommunerna. Vad som blev särskilt tydligt var en del av kommunernas svårigheter att ta fram relevanta uppgifter. Avsaknad av tillförlitliga uppgifter får konsekvenser. Forskning visar att frånvaron av statistik i sig är ett bevis för att det saknas verktyg för att identifiera den här problematiken. Det får också direkt betydelse för själva verksamheterna

eftersom det saknas (politiskt) underlag för planering av insatser och olika satsningar.⁹⁷

Länsstyrelsen Stockholm definierar samordnarfunktionen som en ”nyckelfunktion” och ”framgångsfaktor” för att kunna arbeta mer strategiskt för att motverka våld i nära relationer. I de sex undersökta kommunerna finns stora variationer på hur samordnarfunktionen organiseras. Länsstyrelsens menar att placeringen organisatoriskt bör såsom det uttrycks, ha ”lägst en förvaltningsövergripande placering och en strategisk inriktning i kommunen/stadsdelen”.⁹⁸ I några av kommunerna går det att se en sådan placering medan den placerade tjänsten i andra kommuner befinner sig i helt andra delar av organisationen. Det finns också stora variationer när det gäller vilket mandat, medel och tid som rymms inom funktionen/uppdraget eller tjänsten (kommunerna väljer att definiera det på olika sätt). Medan det i en kommun är hel- och tillsvidartjänst har andra kommuner valt andra lösningar. I flera av kommunerna ska arbetet rymmas inom andra tjänster.

Kommunernas arbete med att identifiera våldet genom till exempel användandet av bedömningsinstrument och förbättrande av rutiner är relativt väl utvecklade. Uppgifter från *Öppna jämförelser* och samordnarna uppvisar en gemensam bild. Samma sak gäller när det handlar om insatser. Men här är bilden mörkare: Det finns inte mycket att erbjuda i insatsväg som en av samordnarna påtalar. Förutom två kommunövergripande verksamheter, Familjevåldsteam Nordväst och Relationsvåldscentrum kan kommunerna erbjuda stödsamtal, skyddat boende och Trappansamtal för barn.

Frågan om kommunernas olika förutsättningar får betydelse för arbetet kan inte besvaras inom ramen av den här studien. Det är däremot viktiga frågor som måste studeras vidare men också lyftas till en politisk nivå. Det här är en bild av hur sex kommuner i Stockholms län arbetar för att motverka våld i nära relationer. Hur de våldsutsatta själva upplever det stöd, skydd och omsorg som kommunerna är ålagda att tillhandahålla ska 15 brukare nu berätta om.

⁹⁷ Melton 2005.

⁹⁸ Länsstyrelsen Stockholm 2012, s. 8.

Kapitel 4 "För en våldsutsatt är det viktigt att träffa någon som fattar"

Orden formulerades av en informant som under lång tid utsatts för våld och som på olika sätt haft kontakt med socialtjänsten. Erfarenheten delas av flera andra. Betydelsen av att som våldsutsatt möta personer som har kunskap om våld och förstår vad det innebär att vara i en sådan utsatt situation är viktig. "Man har tunn hud och känner sig svag", som en brukare uttrycker det. Det handlar om utsatthet men också en känsla av att "processen tar aldrig slut och det är enormt stressande".

De här erfarenheterna av utsatthet och behovet av hjälp och stöd återfinns på olika sätt i samtliga intervjuer. Utifrån de 15 berättelser som vi har fått ta del av går det att identifiera tre former av behov:

1. Behov av kunskap om våld.
2. Behov av emotionellt stöd
3. Behovet av praktisk hjälp (både för att våga lämna sin partner och för att få tillbaka sin vardag).

Vad som blir tydligt i intervjuerna är att behoven både kan variera över tid men också utifrån individers olika förutsättningar och specifika situation. Utifrån socialtjänstlagen ligger det yttersta ansvaret på socialnämnden att tillgodose de behov av stöd och hjälp som de våldsutsatta har för att de ska kunna förändra sin situation. De tre identifierade behoven går därför att också studera utifrån ett socialtjänstperspektiv. Hur har socialnämnden utifrån brukarnas berättelser uppfyllt sitt uppdrag?

Uppdraget kan här förstås, såsom brukaren inledningsvis uttrycker det, att det handlar om att ta del av en uppbrottsprocess. Det krävs kunskap om våldet i sig och var i uppbrottsprocessen den hjälpsökande befinner sig. En av brukarna berättar på det här sättet om sitt första möte med socialtjänsten. Socialarbetarna som hen mötte var både kunniga och empatiska.

Det första mötet på kommunen var väldigt bra. Jag var så sönderstressad och allt var så pass kaotiskt för mig. Men själva mötet var givande och dom lyssnade och var lyhörda. Jag fick också en klarare bild efter mötet om våldet som jag blivit utsatt för. Det viktigaste är att man tas på allvar.

Det här mötet, såsom det är beskrivet, kom till stor del att handla om att göra våldet och våldsprocessen begriplig för den utsatta. Detta var något som kom att uppskattas av brukaren och skulle, menade hen, underlätta den fortsatta uppbrottsprocessen.

Kunskap om våld

Vad som blir tydligt i ovanstående citat är att den våldsutsatta själv måste förstå våldet och dess mekanismer för att komma vidare. På samma gång visar det att den här kompetensen måste finnas hos den professionella.

Betydelsen av kunskap om våldet och dess mekanismer kan därför förstås utifrån två perspektiv.

- De våldsutsatta behöver hjälp för att förstå och kunna förändra sin situation.
- Kompetens och kunskap om våld hos de professionella.

Behov av kunskap hos en våldsutsatta

Flera av informanterna berättar om det stora problemet att erkänna våldet för sig själv. ”Informationsbroschyrer om våld till exempel gäller ju alltid någon annan. Man förnekar till det inte går längre”. Samtliga informanter menar att de behövde samhällets stöd och hjälp för att förstå sin egen utsatthet. En av de våldsutsatta beskriver det som att ”Jag kände mig så ensam – det var så mycket att ta ställning till, svåra beslut.” Det var först i kontakten med kommunens relationshandläggare som hen förstod ”hur sjukt förhållande jag har varit i.” Den information som gavs om ”olika våldsformer och att psykiskt våld också är våld öppnade ögonen.” Varningsflaggorna som hen inte tidigare lyssnat till fick plötsligt en annan innebörd. ”Jag var så kär”, berättar informanten så jag såg inte våldet som våld. Mötet med våldshandläggaren resulterade i att den våldsutsatta blev medveten om sin situation och kunde handla.

En annan av de intervjuade är inne på samma tema och berättar:

Min första kontakt med det skyddade boendet handlade egentligen om att bara få rådgivning och jag ringde bara för att rådgöra vad man ska göra. Om man ska göra någonting eller ja.... Jag ville faktiskt bara veta från andra personer, om det här var någonting jag faktiskt ska ta mig ur, om det är allvarligt eller om det är jag själv som gör det hela så allvarligt.

Rådet att försöka ta sig ur den här destruktiva relationen blev därför livsavgörande, menar den här informanten. Själv saknade hen helt kunskap och tidigare erfarenheter om våld.

Frågor om våldet och våldets mekanismer finns hos flertalet av de intervjuade och det kommer tydligast fram när det handlar om barnen. Oron för vilka konsekvenser upplevelsen av våld innebär för barnet delas av samtliga informanter som är föräldrar. Det är som informanter uttrycker det: ”Svårt att veta vad barnet som upplevt våld behöver, osäker på skadeverkningar. Ska jag göra något och i så fall vad. Det är så svårt att själv se vad hen behöver. Men det är prio ett för mig”.

De utsatta föräldrarna säger sig ständigt bära runt på ett

dåligt samvete. Jag är stressad kring hur hen har det, hur hen har påverkats under den här tiden. För vad jag har utsatt hen genom den här tiden. Att hen behövt se vad föräldern gjort mot mig, att vi behövt bo i ett skyddat boende.

En förälder önskar att socialtjänsten hade stöttat mer när det rörde barnen. Särskilt saknades råd och stöd:

Jag skulle vilja ha mer tydliggjorda beskrivningar av hur /barnets namn/ far illa. Skulle vilja ha hjälp med att förstå hur mitt barn tänkte om den här tiden; hade gärna sett att någon pratat med hen, genom lek eller rollspel eller att något annat som kunde ge mig förståelse hur hen tänkte och kände.

En informant efterlyser en föräldrautbildning som har fokus på våldet för att förstå vad som händer med barnet när de upplever våld av det här slaget

Vad många saknar är råd och stöd om hur de ska hantera barnens upplevelser. De efterlyser kunskap om våldets effekter, både vad man behöver göra som förälder men också vad för typ av hjälpinsatser som kommunen kan bidra med. Socialarbetare saknar den här kompetensen, menar informanter.

Kompetens och kunskap om våld hos de professionella

Flera informanter efterlyser en större kompetens hos de socialarbetare som de möter. De måste lära sig läsa av signaler och symptom, såsom en av dem uttrycker det. En av informanterna drabbades av en svår depression. Den stod i fokus för socialtjänstens omsorger men att själva grundproblemet var misshandel var det ingen som såg. Det kan ibland handla om små, subtila saker men som ändå visar att de inte förstår vad det handlar om, menar en informant. Vid ett möte uttryckte sig handläggaren som att det handlade om våld mellan föräldrarna. Detta gjorde ont: ”våld mellan föräldrarna och jag har aldrig varit våldsam”

Brist på kompetens och kunskap hos de professionella kan innebära fara för livet menar andra informanter: ”Det finns inget säkerhetstänk”, såsom en våldsutsatt uttrycker det. Verksamheter kan inte identifiera våldet ”utan man går i samtal, träffar terapeuter, handläggare men ingen ser våldet”.

Det handlar om, menar informanter, att handläggarna inte förstår vad det egentligen innebär att bli utsatt för misshandel. Någon hänsyn till argumentet att lägenheten ligger nära den som har misshandlat, är exempelvis inte något som får betydelse för kommunens handläggare. Våldet i sig får en underordnad betydelse.

Samma sak hände en informant som skulle ta del av en insats. När barnet skulle komma på samtal hade behandlaren på samma gång kallat den förälder som utsatt familjen för våld. Istället för barnsamtal gick tiden åt att makarna diskuterade. Barnet var med. ”I det kände jag mig jätteutsatt på nytt. Och det blev inte bra för /barnets namn/ heller.”

Bristen i säkerhetstänkandet kan handla om att paret har samma handläggare, menar en informant. Det kan också handla om brister i den långsiktiga planeringen ”Nej det var faktiskt ingen säkerhetsplanering utan jag flyttade bara tillbaka till kommunen och fick hjälp med ekonomiskt bistånd”.

Det är särskilt bekymmersamt när inkompetensen drabbar barnen, menar informanter. Trots polisanmälan och flera orosanmälningar till socialtjänsten från barnens skola och andra verksamheter så hände inget. Våldet hade inte identifierats så de ”...skickades ju aldrig till familjevårdsenheten, mycket märkligt. Hade det gjorts det så hade det/en tragisk olycka/ inte behövt hända”, menar informanten.

Samma frågor ställer sig ett annan av informanterna:

*Varför gör man inget? Varför fångar man inte upp barnen.
Alla dessa blåmärken och dokumenterade skador på barn.
Det hamnar på barnenheten men de gör inget. Dom kanske
inte är utbildade på våld.*

Bristande kunskap ser även en annan av de intervjuade vara förklaringen till socialtjänstens agerande i ett ärende. Våldet var i det här fallet identifierat men handläggaren tyckte inte att våldet var så allvarligt att det skulle bli en polisanmälan. Hen nöjde sig med att säga till den förälder som utsatt både sin partner och barnen för våld att ”du får hitta andra sätt att gränssätta dina barn som är mindre skrämmande för dom.”

Särskilt tydlig blir socialarbetarnas inkompetens när man kommer till umgängesfrågor, menar informanter. Flera av informanterna menar att ”umgänget innebär en stor risksituation” och att det alltid finns en potentiell våldsrisk vid överlämningarna. Men det här förstår inte alltid familjerätten. Så här berättar en av informanterna:

Det blev som familjerätten ville: ett utökat umgänge med den andra föräldern. /---/Vårnaden är gemensam. Vad jag har förstått så dömer tingsrätten utifrån den vårdnadsutredning som görs. Och den förordnade gemensam vårdnad. Familjerätten var mycket väl medveten om våldet som förekom mot mig och mot barnen. Men dom har valt att inte gå på den linjen. Den andra förälderns rätt till barnen står över allt. Så dom valde att inte lyssna på mig, barnen eller historien.

Flera av informanterna känner sig tvingade att delta i samarbetsamtal hos Familjerätten. I de här fallen var våldsproblematiken identifierad men familjerätten valde ändå att ha gemensamma möten. Ett av brottsoffren berättar att ”expartnern i dessa situationer säger alltid rätt saker som låter bra.” Och hen, vilket har påpekats till socialsekreteraren, uppträder helt annorlunda när de lämnat mötet. ”Det som vi har kommit fram till gäller inte sen och expartner gör inte som vi bestämt men har alltid en förklaring till allt.”

En av de utsatta berättar om hur hen uppfattade att ”barnenheten inte var opartisk.” Den förälder som utsatte familjen för våld bedyrade ”...att hen inte ska göra det igen och de tror på hen. Den våldsutsatta menade att hen direkt kom i underläge eftersom /namn på partnern/kan prata.” Socialtjänsten uppdrag att lyssna på båda parterna uppfylldes inte eftersom ”hens berättelse är inget värd.” Vad socialarbetarna behöver är ”kompetens i psykopati, missbruk och hur våldsamma personer fungerar,” konstaterar informanten.

Inte sällan lyfts också fokus bort från våldet och istället, som en informant menar, vänder man på det...

och säger att det är bekymmersamt att det är en förälders dåliga mående som skapar detta och denna ser det på ett annat sätt än den andra föräldern som inte ser något behov. Skolan är inte är ju inte heller oroliga så det måste vara fel på mina uppgifter, typ. Men mitt kontaktnät och mina

kontakter med andra myndigheter som sjukvården, de har ju inte blivit tillfrågade.

Fler av informanterna saknar just kompetens om våldets mekanismer hos socialarbetarna de möter. Men särskilt bekymmersamt, menar de, är bristen på kunskap om den normaliserings- och uppbrottsprocess som många av de våldsutsatta (och deras barn) går igenom.

Det jag tycker som egentligen hade behövts var det när polisen kom på plats och tog upp anmälan, redan då borde någon försökt ha förklarat vilken situation jag befinner mig i och ruskat till mig och förklarat för mig vad det här ger för skador mot barnen. För jag anser att det 10 gånger värre när barnen är inblandade. Där hade någon behövt rycka tag i mig men det gjorde ingen. Sedan hann jag ju tänka efter och börja ifrågasätta mitt val. Så när jag hamnade på soc så satt jag där och blånekade. Och uppenbarligen trodde de på mig för de hjälpte vare sig mig eller barnen.

En annan informant berättar om sin upplevelse av kommunens jourverksamhet. Vägen till hjälp och kontakt med kommunen var lång och krokig. När denne en natt ringde socialjouren efter en våldssituation kom två socialarbetare till hemmet. Våldsutövaren ändrade ”då helt beteende, var trevlig och lugn, frågade om de ville ha kaffe och uppgav att det inte var några problem. Hen var jättetrevlig.” Nästa gång rädslan blev för stor ringde hen istället till polisen som i sin tur gav numret till socialjouren. Jourens insats vid det här tillfället stannade vid ett telefonsamtal där socialsekreteraren menade att ”ni måste prata med varandra” och rekommenderade ”kontakt med familjerådgivningen.” Detta var inte vad hen behövde höra, menar informanten. Paret hade redan gått i familjeterapi och det hade inte hjälpt. Nästa dag googlade hen närmaste skyddade boende. Detta blev som det uttrycks ”En knuff i rätt riktning som gav handlingskraft.” Genom verksamheten fick hen numret till kommunens relationsvårdshandläggare.

Socialtjänsten präglas av stora brister menar en informant. Hen blev därför mycket förvånad när hen tog del av Socialstyrelsens riktlinjer. Så här formulerar sig informanten:

Jag tog del av socialstyrelsens våldshandbok och när jag läste den så tappade jag hakan för jag ser ju att kunskapen finns där, men den tillämpas inte. Den tillämpas ju inte. Det ser så bra ut på papper men den tillämpas inte.

Emotionellt behov och stöd – bemötande

Den egna bristen på kunskap om våld är en av förklaringarna till varför man dröjer så länge med att gå, menar informanter. Det svåraste är att ta det första steget:

Men vet inte hur man gör, hög tröskel, stort misslyckande att klara av det, inser inte att man behöver hjälp förrän det är akut och då gör man det.

Inte förrän det är en akut situation gör man det, menar en annan informant: ”Det blev till slut akuthjälp med skyddat boende samma kväll.” Bemötandet vid den första kontakten med professionella är därför så viktig, menar informanter. Inte sällan sker detta genom en polisanmälan.

Det är då /när man gjort anmälan, intervjuarens kommentar/ som man behöver full uppbackning. Då är det ju väldigt kritisk, att ta vara på det, att också få den personen att berätta så mycket som möjligt så att man kan hålla fast vid det. För annars/---/ kan man ändra, eller inte säga sanningen.

En annan informant anser att det är för många personer inblandade: ”Det ska vara en så liten grupp personal runt barnen som möjligt.” Det idealet var långt borta:

Och så framförallt att man inte ska byta handläggare tusen gånger. Tre handläggare på jättekort tid. Barnen har blivit utredda till höger och vänster. Dom har säkert träffat tolv personer. /---/ Alltså det är snudd på barnmisshandel, tycker jag.

En av de andra informanterna menar att just kontakten med samma handläggare var avgörande när hen kom tillbaka till socialtjänsten efter ytterligare ett misslyckat uppbrottförsök. ”Då när jag satt och gjorde massa utredningar så fick jag plötsligt syn på massor av saker och förstod, såg allt i ett nytt ljus”. Den utsatta menar att det positiva mötet berodde på att det var samma handläggare som förra gången och som sa ”att vad stark du är som tar det där steget igen”.

Det är den enskilda socialarbetarens empatiska förmåga och kompetens som styr hjälpens innehåll och kvalitet, menar informanter. Flera våldsutsatta berättar om goda möten:

Jag har haft jättetur, jag har verkligen haft jättebra personer runt omkring mig, från kommunen och alla. Alla har verkligen varit kanonbra och positiva och hjälpsamma på alla sätt och vis. Hen såg mig, hen lyssnade, hen visade alltså..jag kände mänsklig värme. Man måste ändå visa lite att man bryr sig..att jag ändå var pigg och alert, så såg hen ändå min sorg och lyssnade. Och när jag gick ifrån mötet var så var jag full av energi..så hen stärkte mig jättemycket. Superduktig.

En annan bild av mötet med professionella har en av de andra informanterna. I kontakten med socialtjänsten saknade hen:

empati, ja faktiskt empati, kanske förståelse, lyssna. Och kanske förstår en annan människa, verkligen. Jag saknade det, ingen medkänsla för 5 öre. Jag är jätteglad att jag ändå i den här sorgen kunde säga till hen att jag gillar faktiskt inte dig, du dömer mig, jag kan inte prata med dig.

Informanten menade att barnavårdsutredaren inte alls förstod situationen:

Hen borde ändå kunna förstå det man varit utsatt för, man måste ändå visa lite respekt. Hen sa hela tiden `men /namn på föräldern/ är ju en sådan bra förälder`. Att sitta och höra det. Det kändes jättehårt /gråter/. Det är ju min skräck alltså; shit nu ska de ta /barnets namn/ ifrån mig.

Informanten berättar vidare att när hen klagade på socialsekreteraren svarade socialtjänsten med att sätta "...in två stycken. Det kändes jättejobbigt att sitta och prata med den andra. Det kändes ju bättre men det kändes konstigt för hen var ju med ändå."

En annan av de intervjuade menar att socialarbetarna inte alls såg till hens behov. Det var tvärtom hens egen styrka som gjorde att upprottet kunde fullföljas:

Jag hade behövt att de sett mig lite mer, att de hade pratat och haft lite förståelse för mig och kanske ...eh..frågat mig vad jag behöver. Och just det här kritiska när det blivit intensivt som den här flytten. Att de brytt sig, liksom alla löftena. Att man ska tänka sig för vad man säger för man har ju ändå blivit så jäkla kränkt./---/ och jag är glad ändå att jag är en stark person men jag har tänkt på det här efteråt, att man lätt kan kasta in handduken. Jag förstår de som gör det.

Samma slags berättelse ger en annan av informanterna: ”De sa ofta att det kostar mycket för kommunen. Det kändes jättedåligt. Det var som att jag var en belastning.” Det är viktigt att som hjälpsökande känna att man blir erbjuden stöd och hjälp, menar en informant. Att någon tänker att det här behöver ni. Så är det dessvärre inte med socialtjänsten, fortsätter informanten. Hens erfarenheter var istället att hen ”inte klarade sig själv på det sätt som handläggaren ville. Jag hade behövt mer vägledning”

Många av informanterna berättar om socialtjänstens oförmåga att bemöta de utsatta med respekt och empati. En av dem berättar att den person som slog hen förstörde tilltron till människor men att socialtjänsten förstärkte det ”Jag har verkligen tappat min tilltro till människor. Det kommer att ta tid att bygga upp det igen.”

Andra informanter berättar mer om en rädsla för socialtjänsten. En av de intervjuade menar att hen var rädd eftersom man inte visste vad det innebar att göra en utredning och var därför rädd för att säga fel saker. Inte minst tydligt blev den här rädslan när det handlade om barnen.

Berättelser från informanter som har barn handlar till stor del om att det var barnen som till slut blev den ”utlösande faktorn eller som satte gränsen: Ok om jag nu inte tänker på mig själv så måste jag tänka på de stackars barnen., de ska inte leva såhär”

Ett annan av de intervjuade berättar: ”Barnen gör att man tar sig därifrån. När hoten börjar gälla själva barnen och när man ser att barnen far illa, inte sover, är rädda. Då kände jag att det var droppen” Informanterna är medvetna om att våldet påverkar barnen. En av dem uttrycker det som att: ”Jag vet ju hur det påverkar och jag vill ju inte mitt barn ska vara i det.” Barnen kan också, förutom att vara den viktigaste faktorn för att få stopp på fortsatt våld, vara det som hjälper dem att kämpa vidare, behålla förståndet och hela tiden leta efter lösningar.

En sådan lösning kan paradoxalt nog vara att den våldsutsatta stannar kvar i en relation för barnens skull. Informanter menar att det har varit viktigt att hålla samman familjen. I en av intervjuerna menar en våldsutsatt att ”hade det bara varit upp till mig hade jag inte varit kvar i det här 20 år. Han är ändå en bra förälder.” Ibland innebär det stor risk, vilket är fallet med den våldsutsatta som i sin omsorg för barnen ”sa nej till skyddat boende då barnen inte skulle få gå i skolan på två veckor.” Det är ibland inte den utsattas egen vilja att ha fortsatt kontakt med sin partner. En annan informant är fast beslutsam att aldrig mer gå tillbaka till expartner men problemet kvarstår: ”hen kan fortsätta manipulera genom barnen.” I flera

av fallen har paret gemensam vårdnad om barnen. Det är eller har varit problematiskt med att den som utsätter familjen för våld har umgängesrätt till sina barn. Hade socialtjänsten kunnat bidra med stöd och hjälp i den här delen av processen hade allt varit så mycket lättare menar flera av informanterna.

Rädslan för LVU

Oron för att socialtjänsten ska rikta sökarljuset mot barnet innebär att man stannar kvar i relationen eller inte söker hjälp, menar flera informanter.

Jag vågade inte säga mitt namn då jag var livrädd att något kommer att hända. Man har ju hört att socialtjänsten omhändertar barn. Dom är liksom farliga. Och jag har fått rätt på flera punkter. Inte när det gäller familjevåldsenheten men på andra enheter när det gäller socialtjänsten. Det är en myndighet jag inte litar på.

I de fall där socialtjänsten ingrep innebar det rädsla och oro, berättar de intervjuade. En av dem berättar om ett möte som skapade mycket rädsla

Och det var ingen som tidigare hade tänkt på det att jag liksom hade ett barn, men de skrämde upp mig på mötena /med barnavårdsutredarna/ så jag fick en känsla att de ska ta /barnets namn/. Och det har varit en skräck under hela det här. Istället för att värna om oss två /---/att du är bra förälder, men det var som att kändes som att det var jag som var brottslingen. Det var skitjobbigt.

En liknade känsla hade en annan informant

Jag menar det pratades ju om LVU där eller vad det heter och det var rena skräcken. För vi behövde ju bli skyddade från hen, eller jag vet inte. Det blev bara... men vi behövde ju vara borta från hen. Det var det vi behövde.

Ytterligare en informant menar att socialtjänstens agerande innebar ökad oro i en redan utsatt situation:

De /barnavårdsutredarna, författarens kommentar/ spädde på den här oron att förlora mitt barn, det käraste jag har liksom. Och jag har kämpat så hårt för att vi ska ha det bra och jag gjort ett jättebra jobb, tycker jag själv. Att de kunnat stötta mig och säga: `i allt det här har du varit en bra mamma liksom ändå...och inte att man ska ha den oron att

de ska kunna ta barnet ifrån mig, att jag är så dålig. För jag kände mig redan dålig.

Informanter som befunnit sig i situationer där barnet har förhandsbedömts eller utretts uppfattade mötena med socialtjänsten som ”ett förhör”. Det kändes mer som att hen ifrågasattes som förälder. Barnets upplevelse av våldet diskuterades inte. Våldet i sig var helt borta.

En annan bild av socialtjänstens syn på föräldraskap kommer fram i en intervju. Här har det istället blivit ”en kamp där jag har velat att /namn på barnet/ ska träffa sin förälder.” Men det har inte socialtjänsten velat. En annan informant tycker att det är viktigt att få till ett normaliserat umgänge med den förälder som utsatt familjen för våld. ”Men relationen är så skadad och barnet vill inte. Här behöver vi mycket stöd från kommunen, menar föräldern till barnet.”

Skilsmässa och vårdnadstvister innebär stora risker, menar informanter. ”Risken var stor för nya våldssituationer eftersom vi tvingades mötas”. Ett annat problem var rädslan att söka hjälp eftersom det kunde få allvarliga konsekvenser när det gällde vårdnaden om barnen.

Man vågar inte be om hjälp mitt uppe i en vårdnadstvist för då kan ju någon komma att säga: `Ja du ser hen klarar ju inte av barnen. Hen ska inte ha barnen överhuvudtaget.

Rädslan för socialtjänsten fick den här brukaren att avstå från att söka hjälp. Bilden av socialtjänsten som enbart en kontrollerande myndighet delas av flera informanter. Vad som saknas i de här berättelserna är bilden av socialtjänsten som en institution som ska bidra med skydd, stöd - och inte minst praktisk hjälp.

Behovet av praktisk hjälp

Våld i nära relationer är ett komplext socialt problem. Informantens beskrivning av våldet som ett skamfyllt socialt problem delas av flertalet av de intervjuade. På samma gång vittnar de flesta av berättelserna att det förutom våldet finns andra sociala problem såsom missbruk, arbetslöshet, sjukskrivning, funktionsnedsättning, fysisk och psykisk sjukdom. Svåra livsbetingelser, menar informanter, är en bidragande orsak till våldet.

På samma sätt kan våldet i sig öka och bli grövre när det finns andra sociala problem. En informant menar att våld i nära relationer handlar om ekonomiska förutsättningar i familjen. Mycket av problemen skulle lösa sig om ekonomin var ordnad. För vad många inte tänker på, menar en informant, är att våldet i sig skapar problem. Inte minst när det gäller

ekonomin: ”Det går så snabbt att rasera sin ekonomi.” Det är ibland svårt att veta vad som kommer först menar andra. Inte sällan leder våldet till sjukdomar som innebär sjukskrivning som i sin tur kan leda till svårigheter att ta sig in på arbetsmarknaden. Mer praktisk hjälp som till exempel hjälp till att ordna ett jobb skulle vara till stor hjälp, menar en av informanterna. Det ökade självförtroendet, en egen ekonomi och en möjlighet att komma från hemmet skulle kunna bidra till att den utsatta kan lämna relationen. Vad som blir tydligt i berättelserna är att det är svårt att anpassa hjälpen till det individuella behovet. Så här uttrycker sig en av informanterna:

Det är viktigt att hjälpen inte utgår från en mall, nu är det så att händer något som till exempel en annan kris i livet som operation, fysiska sjukdomar, så är det svårt att få hjälp.

Ett lika stort problem, menar andra, är att man som hjälpsökande inte vet var eller vad för typ av hjälp som man kan få. ”Det är ju en så ny situation och man vet ju ingenting om soc och deras tjänster.” Den bilden av otydlighet om vad socialtjänsten har att erbjuda gäller inte alla. Tvärtom, menar en av de intervjuade, att det var just tydligheten i vad kommunen kunde bistå med för hjälp som var värdefull. Vid mötet med socialsekreteraren fick hen mycket hjälp, både praktiskt och kunskapsmässigt: ”Vad man kan göra åt olika saker då det gäller ekonomi eller våld. Om man sammanställer allt så har det varit väldigt givande och konkret i mitt fall.”

Men det är viktigt att ”socialtjänsten når ut till oss”, menar informanter. Informationsmaterialet är ibland svårt att ta till sig. Det utgår ofta från ”en mall”, vilket gör att ”man alltid tycker att det gäller någon annan än man själv”, som en av de våldsutsatta uttrycker det. Flera av informanterna sökte information via kommunens hemsida ”informationen där var ganska knapphändig men jag kom ju rätt i alla fall.” Andra hade fått information via broschyrer ”Jag vet inte var jag hade sett lappen någonstans.” Men en informant är tveksam om den här typen av information gör skillnad och att det gör att behövande söker hjälp:

Visst finns det informationsbroschyrer till kvinnojourer men det är samhällsbilden av att det är något negativt, något fult och att folk blundar att det finns våld i relationer.

Vad flertalet av informanterna nämner som viktigt är tidsaspekten. En informant berättar att det dröjde flera veckor efter polisanmälan innan kommunen agerade: ”Vilket är på tok för mycket. Jag fick liksom själv

trycka på”. En annan upplevelse hade en informant som menar att allt gick väldigt fort. Samma dag som hen sökte hjälp agerade socialtjänsten:

Jag är väldigt förvånad att det gick att omplacera mig så fort. Det var samma dag. Jag ringde, kom dit och vi bestämde att jag skulle bli placerad med barnen. Så allt skedde väldigt snabbt. Jag visste inte hur man skulle göra men det var en väldigt stor insats. Jag är väldigt tacksam, jag är det fortfarande.

En av de viktigaste faktorerna för att hjälpen ska fungera är tillgängligheten. Flera av informanterna har erfarenhet av att detta inte fungerar. En av dem berättar om en akut situation där varken brukaren själv, arbetsförmedlingen eller läraren på SFI fick kontakt med handläggaren. Även andra informanter berättar om akut behov av hjälp men där brukaren endast får höra att de kan inget kan göra förrän handläggaren kommer tillbaka från semestern. Det är som en informant uttrycker det: ”Under semestern då upphör verksamheten och läggs på is och går igång igen när vederbörande kommer tillbaka.”

En av de absolut viktigaste hjälpen, oavsett var man befinner sig i uppbrottsprocessen, är boendet. Har man ingenstans att ta vägen så stannar man, menar informanterna. Det absolut värsta ”är när man måste fortsätta bo under samma tak för den som utsätter en och ibland även barnen för våld vägrar flytta ut.” Skyddade boende var för flera av dem inget alternativ ”att lämna hela sin vardag, kanske gör att man hellre går tillbaka.” Flera av de intervjuade har också återvänt hem: ”hade jag redan från början fått ett tryggt och varaktigt boende så hade allt gått bättre och jag hade inte gått tillbaka.”

En av informanterna menar att hen överhuvudtaget inte fick någon hjälp med boende: ”första gången jag lämnade hemmet så fick jag ingen hjälp från socialen, bodde hos en kompis men återvände”. Många av de intervjuade har under perioder och i olika omgångar bott i skyddade boenden. Upplevelserna skiljer sig åt. En av de intervjuade berättar såhär:

Ett särskilt skyddat boende var den bästa tiden i mitt liv. Boendet var som ett hem, en familj och trygghet med personer i samma ålder och liknande erfarenheter, de bryr sig om mig, de vill att jag ska må bra, och de lyssnar vad jag vill, vad jag känner, vad jag tänker. Tiden i det här specifika boendet jag har blivit stark.

Vad som gjorde det här boendet annorlunda mot tidigare boende var att handläggare låtit hen landa, såsom hen uttrycker det. När brukaren så småningom började må allt bättre satte de sig tillsammans för att planera för framtiden. Till en början tyckte hen att de var hårda och tvingade hen att vara med på aktiviteter. En av de andra informanterna menar att det kan vara olika mellan boenden. På den ena var det personal som arbetade ideellt och de försökte ju så gott de kunde men det räckte inte alltid. Den intervjuade efterlyser

Mer personal, personal hela tiden är bäst. Måste få avlastning med barnen, särskilt när man mår väldigt dåligt eller är fysiskt sjuk. Då måste man få avlastning annars väljer man att gå tillbaka.

En annan av informanterna hade också gärna sett ett boende med dygnetruntpersonal. Hen berättar ”dom prata om ett sådant boende till mej och /barnets namn/ men det skulle kosta för mycket”. Just ensamheten över helger då ingen personal tittar till en är en utmaning, menar flera av de utsatta.

En annan informant minns tiden på sitt boende på det här sättet.

Det blev sämre på boendet. Jag behöver ha glada människor runt mig men på boendet var alla ledsna och det påverkade mig på ett dåligt sätt. De var andra utsatta som var i liknande situationer som mig. Jag blev begränsad. De sa till mig att jag var tvungen att komma in senast kl 20 på kvällen. De hade regler som inte passade mig. Jag var som en slav. Det var en dålig plats, det var smutsigt där.

Men det mest påfrestande med att bo i skyddat boende, menar informanterna, är ändå att man inte vet hur länge man ska bo där och vad som händer sedan. Det måste finnas en långsiktig plan, menar flera informanter. ”För det viktigaste är att få tillbaka sitt vardagsliv och rutiner. Inte minst för barnen.” Det är därför viktigt att direkt försöka finna ett ”varaktigt boende och planera sin sysselsättning.” Men det är här det blir problem, konstaterar flera av dem, eftersom ”de som utsatt dem för våld sitter på lägenheterna.”

Allt tar sådan tid och det innebär ju ibland ”lösningar som inte är bra till exempel bo tillsammans med den som utsatt en för våld.” Det kan också vara som är fallet med en av intervjuade där socialtjänsten ville att informanten och dennes barn skulle återvända till familjens lägenhet.

Men jag ville inte åka tillbaka till den lägenhet som jag alltid blivit slagen och jag mår jättedåligt. Jag kommer alltid ihåg allt som hände. Och barnen också. De är rädda. Men jag hade inget annat val, vad skulle jag göra. Socialen kunde inte betala till både det skyddade boendet och till min lägenhet.

Det kan också finnas andra problem som var fallet med den informant som tvingades ta en lägenhet som var för dyr. Något som informanten fortfarande betalar av som skuld. Som utsatt blir man väldigt utlämnad, menar flera informanter. Det är svårt att gå emot kommunen när de ordnat bostad. Någon hänsyn till argumentet att den ligger i samma kommun som den som utsatt vederbörande för våld är ingen orsak för att avstå från bostaden, menar en av de intervjuade.

Ibland måste man bara säga nej till erbjudande om boende, menar en av de intervjuade. Trots att det innebar en stor risk var det inget alternativ ”med skyddat boende då barnen inte skulle få gå i skolan på två veckor.”

Flertalet av informanterna ser just boendet som en av de viktigaste faktorerna för att kunna lämna en destruktiv relation. Men även andra praktiska frågor måste kunna lösas. Här finns det stora brister hos socialtjänsten, menar brukarna. På det här sättet upplevde en av dem kommunens arbete med att hjälpa hen tillbaka till en fungerande vardag:

De jobbar bra men förstår inte mig och mina problem. Alla säger hela tiden att de måste prata med sin chef. Systemet har stora problem. Vi pratar förbi varandra och de pratar inte med varandra. En bra är en som lyssnar och förstår mig. En socialsekreterare måste kunna gå på sidan om reglerna. Nu tittar de bara på reglerna och säger att den inte göra så för står i reglerna. Man måste kunna gå utanför reglerna för att kunna hjälpa. När jag till exempel inte kunde betala hyra så sa dom: `Det är ditt problem`.

Kort- och långsiktiga lösningar

Utifrån informanternas upplevelser responderar socialtjänsten mer eller mindre bra på de våldsutsattas behov av stöd och hjälp. Men bristen på långsiktiga lösningar och en väl genomarbetad plan för framtiden, bekymrar de flesta. ”Nu finns det ingen plan man vet inte hur länge man ska bo där och det är hela tiden separata lösningar. Det måste också finnas en plan för barnen.”

På det här sättet berättar en informant om hur hen upplevde bristen på uppföljning:

Och en vecka efter frisläppandet då ringde hen varje dag men sen bara dog det. Det hade kanske varit skönt om de hade ringt efter ett halvår. Hur går det...bara ett trevligt samtal, eller att man kanske hade fått komma på besök. Bara liksom ha lite koll, man behöver liksom ha en liten livlina.

Avsaknaden av livlina beskriver även följande informant.

Jag återvände hem efter att ha bott på skyddat boende och någon skyddsundersökning gjordes inte. Om det inte hade fungerat så vet jag inte vad som hade hänt. Där hade det varit bra att planera lite så man vet att det finns en utväg om något skulle hända. För jag var lite orolig i början och jag visst inte hur det skulle gå och hur det skulle lösa sig.

Kommunen måste se över hur man på lång sikt kan hjälpa mig, menar en annan informant.

Stötta mig eftersom jag inte har råd att studera, får inget arbete och har svårt med barnomsorgen. Man måste hjälpa kvinnor som inte har utbildning eller nätverk. Tiden går och jag står och stampar på samma ställe.

Vad som lyfts fram i dessa berättelser är längtan efter ett vardagsliv. Informanterna menar att socialtjänsten inte skapar de förutsättningar som behövs för att, såsom det uttrycks, de ska få tillbaka sina liv. Då måste grundläggande behov som ekonomisk trygghet, hjälp till sysselsättning och inte minst ett säkert boende tillgodoses. Detta är viktiga aspekter på socialtjänstens (o)förmåga att bemöta de våldsutsattas praktiska behov. Vad som ändå bedöms som det viktigaste för de informanter som har barn är att barnens behov kan tillgodoses på ett tillfredställande sätt.

När det finns barn i familjen anser informanterna att det är särskilt viktigt att socialtjänsten agerar. Flera av informanterna berättar om brist på intresse och handlande från socialsekreterarna. En av dem berättar att hen kom i kontakt socialtjänsten redan i början av 2000. Då genomfördes ”en väldigt kort utredning. Den utmynnade i ingenting. Alla deras utredningar har lagts ned utan stödinsatser.” Informanten berättar om många indikatorer på att något var fel

att det kommit in orosanmälningar från sjukvården och polisen men nää dom lyssnar inte på det, och ingenting

händer. De tror inte ens på vad barnen säger. De tror inte ens på vad journalkopiorna säger. Inte ens när familjerätten bedömde att det fanns klart behov av stöd för barnen, agerade barnenheten. Dom har inte fått gehör. Barnen har inte fått någon hjälp. Inget trappansamtal.

Barnen glöms bort eller förbises helt i de här processerna, menar flera av de intervjuade. ”Det känns jättebeklagligt att man glömmer bort barnen i en sådan här situation.” Här fanns det brister menar informanterna: ”själva omsorgen med barnen, få aktiviteter, stöd uppmuntran. Både barn och föräldrar behöver komma ifrån varandra, trots att man lever gömda.”

Det viktigaste menar en av informanterna är att barnen behöver ”en vardag trots att man lever i ett skyddat boende.” Det behövs därför personal som kan följa till förskola eller skola. På ett av de skyddade hemmen fanns det hjälp att få till barnen. ”De gick ut med /namn på barnet/ och så där.” Föräldrar till barn som upplever våld efterlyser också mer långsiktiga lösningar som att etablera bättre kontakt med förskola och skola, för det är ju där som barnen är och där de lever sin vardag.

Leva ett så normalt liv som möjligt. Det är där hjälpen ska sättas in. Det kan vara ett väldigt bra dagis/skola men de kan inte så mycket om det här. De behöver hjälp från de som kan det här våld.

Informanterna har olika erfarenheter av samhällets stöd till barnen. Särskilt tydligt blir det när en stödinsats som Trappan diskuteras. Vissa av de utsatta barn har fått ta del av stödinsatsen. En förälder berättar om barnet: ”Hen pratar än idag om det. Det var min räddning. Och det känns jätteskönt för mig för de var verkligen guld alltså.”

För andra har det varit svårare att få ta del av den här typen av stödinsats. Föräldrar undrar vad som krävs för att få Trappansamtal eller umgängesstöd beviljat av socialtjänsten:

Hur mycket bevisning kräver en socialtjänst för att den ska agera. Polisanmälningar, domslut, dokumenterade skador men ändå gör dom ingenting. Hur långt ska det behöva gå?

En av de andra intervjuade har samma erfarenhet. Hen ifrågasätter socialtjänstens bedömningar: ”Varför har mina barn inte fått Trappansamtal. Dom har ju suttit och berättat för barnenheten att dom har sett våld.”

Utebliven insats kan också handla om att det är den andra föräldern till barnet som stoppar insatsen. I ett ärende nekade den förälder som utsatt familjen för våld den erbjudna insatsen till barnet. Utifrån informantens berättelse så bedömde handläggaren på socialtjänsten att behovet inte var så stort hos barnet att det motiverade att gå vidare med ärendet till socialnämnden. Det bedömdes inte finnas tillräckliga skäl för att gå emot föräldrarnas vilja.

Vad som är viktigt med insatserna, menar en annan informant, är att det är de ska sätta igång så snabbt som möjligt: De ska komma direkt ”och inte här borta när /hen visar med handen långt fram/ när den psykiska ohälsan har blivit för stor.” Ibland kan insatserna bli helt fel, menar en informant. Hen fick genomgå kommunens föräldrautbildning, vilket hen såg som konstigt: ”Jag var ju där för våldet.”

Informanter kan också vara osäkra på hur socialtjänsten arbetar. En av de intervjuade berättar att två socialarbetare kom hem och tittade på äldsta barnet ”men tyckte inte hon behövde någon psykologhjälp. Det var en insats i sig men det ledde ju inte till något.” Det var också oklart för informanten om detta var en utredning eller insats. Hen hade emellertid gärna önskat att barnet fått någon typ av samtalskontakt för att bearbeta våldet.

Socialtjänstens oförmåga att se till barnens behov behöver inte alltid innebära att det är uteblivna insatser det handlar om. En informant berättar om hur svårt det är att ha med barnet till möten. Barnet satt med när ”vi gjorde utredningen men jag bröt ju ihop och då fick de gå iväg med hen.” Flera informanter efterlyser just praktisk hjälp som att ta hand om barnen, både när den våldsutsatta måste ha kontakter med myndigheter men också för möjlighet till vila och återhämtning.

Föräldrarnas behov av praktisk hjälp till barnen är stor men det finns också något annat som oroar dem: umgängesrätten. Det är eller har varit problematiskt med att den som utsätter familjen för våld har umgängesrätt till sina barn. Flera av dem anser också att det är socialtjänsten som har en avgörande roll i hur detta hanteras och vilka konsekvenser det får. I ett ärende blev uteblivet umgängesstöd en sådan konsekvens, menar en förälder:

Tingsrätten tog ett beslut om umgängesförbud och när vi var uppe på förhandling så krävde ju jag umgängesstöd, någon som var närvarande då hen träffade barnen och då påstod ju ombudet för den andra parten att det går inte. Kommunen

har inte resurser till umgängesstöd det är snart semester och det kommer att ta jättelång tid innan vi kan vaska fram något. Ja, hen försvarade hen så, Och då sa domaren Ja, ja, ja en helg ska han väl kunna hålla sina händer i styr. Så uttryckte sig domaren och så fick hen träffa barnen varannan helg. Om samhället inte stöttar mig i det här och inte vill ge stöd till barnen så är det inte mycket man som förälder kan göra.

De våldsutsattas anser att stora delar av socialtjänsten brister i sitt uppdrag att bistå med praktiska hjälpinsatser. På samma sätt saknar de insatser, både för sig själva och sina barn, för bearbetande av våldet. Vad som däremot lyfts fram som en positiv erfarenhet är de verksamheter eller handläggare som är specialinriktade mot våld.

Skyddade boende, relationsvårdscentrum och våldshandläggare

Många av informanterna beskriver mötet med de specialenheter som arbetar med våld i nära relationer som vändpunkter. En av de intervjuade menar att det verkar som att det måste hända något innan socialtjänsten tar tag i situationen och förmedlar ärendet till rätt adressat. Efter polisanmälan så ”rasslade det till ” och den utsatta fick träffa relationshandläggaren direkt. Det blev skyddat boende och ingen umgängesrätt.

En av de intervjuade uttryckte det som att: ”Det var magiskt att träffa relationshandläggaren. Någon trodde på mig – man kan se det i ögonen. Hen förstår och tror mig.” Vägen dit genom alla olika enheter hade varit ojämn så därför blev det särskilt viktigt att äntligen få träffa en professionell. Relationsvårdscentrum blir därför den ”trygga punkten och det bästa stödet i det kaos” det innebär att bryta upp. Även de har mycket att göra men håller vad de lovar.” Det är också därifrån all praktisk hjälp kommer, menar informanten.

Jag fick jättebra hjälp och stöd från stödverksamheten; mat, kläder, leksaker och böcker och allt annat som behövs. Jag fick ju inte med mig så mycket när vi stack iväg. Jag tackar och bugar för ekonomiskt hade jag annars inte klarat av det. Det var guld värt.

När det väl blev akut så fick den våldsutsatta hjälp, kom ut på aktiviteter, ”omhändertaganden av jourmammor”, mat, blöjor och hygienprodukter. Men det viktiga var att någon lyssnade och förstod.

Kontakten med RVC blev livsviktig för en av de utsatta. När hen började ångra sin anmälan stärkte de hen och menade att ”jag hade inget val och att jag har gjort rätt”. Personal fanns också med under rättegången vilket var viktigt, menar den intervjuade.

Vad som blir tydligt i dessa berättelser är att den praktiska hjälpen och andra stödåtgärder har stor betydelse för hur uppbrottsprocessen kommer att utvecklas. Minst lika betydelsefullt är själva bemötandet. Känslan av att någon förstår och har kunskap om våldet är avgörande. Att någon tror på dem och deras berättelser är ett måste för att orka gå vidare, menar informanter.

Majoriteten av de intervjuade menar sig inte ha fått det här stödet. En av dem uttrycker det på det här sättet: Från samhällets sida frågar man sig hela tiden varför vi alltid går tillbaka. Det är en fråga man inte ställer till sig själv. Man frågar istället: ”var finns samhället under tiden då man kämpar för att hålla ihop sitt liv.” Den här bilden av socialtjänstens (o)förmåga att bemöta våldsutsattas behov av stöd och hjälp får betydelse för de förväntningar som de våldsutsatta har inför kontakter med myndigheten.

Bilden av socialtjänsten

Ibland kan det, såsom en av informanterna uttrycker, bara handla om en förutfattad mening som inte alls överensstämde med verkligheten. Hen var själv förvånad efter mötet med socialtjänsten: ”faktiskt väldigt bra, jag blev förvånad att dom förstod mig väldigt bra och dom var väldigt stödjande så jag var väldigt nöjd med deras bemötande.” En annan av informanterna menar sig vara en av dem som gärna förmedlar vidare sina dåliga upplevelser. Socialtjänsten hade, såsom hen uttrycker det, ”tjänat på att hjälpt hen på fötter istället för att få en som går runt och ..förstår du...pratar med andra. Å gud, gå inte dit. Gå någon annanstans.”

En av informanterna menar att bilden av socialtjänstens som något fult och negativt gjorde att man ”väntar med att söka hjälp.” De kritiska rösterna är många och såsom informanterna själva uttrycker det, ”är det soc som har svårigheter att bemöta och hantera dem och deras problem.”

Andra informanter kommer med systemkritik och menar sig se att ”det är hela vårt system som behöver hjälp”. Det kan också uttryckas som att ”myndigheterna har sådan makt det är myndighetsmissbruk på högsta nivå”. Det går därför inte att ställa krav eller vara kritisk menar en informant. Men hen rannsakar sig själv för att inte ha varit ”jättetuff och

ställt krav...och gick ner och sa att men gud ska det vara såhär..ska jag betala flyttbilen själv, flytta själv, göra allting. Men jag gav upp.” Informanten menade sig inte orka ta den striden /om flyttbidrag, förf. anmärkning/ Särskilt inte efter att hen riktat kritik mot sin socialsekreterare.

Flera informanter bekräftar den här bilden att det är svårt att föra fram kritik. Som brukare är man beroende av hjälpen och blir därför rädd för hur det uppfattas och om det kan få några efterverkningar

Systemet hjälper inte. Det känns som om jag inte kan komma med kritik. Sjuka människor får inte samma hjälp. Det känns om att jag inte kan komma med kritik. Det blev problem med sjukpenningen som betalades ut för sent. Jag sökte om socialbidrag för två månader men fick inte det. De sa att det var mitt problem. Om socialtjänsten vill bli fri från mig måste då de betala för en psykolog. Annars försvinner inte problemen och jag återkommer. Man måste satsa mer pengar för att bli fri från socialtjänsten.

En informant har sin förklaring till varför socialtjänsten fungerar så dåligt. Det är den ständiga omsättningen av personal. Deras användning av konsulter är problematisk, menar hen.

Det är ju bara konsulter. Det är hur många konsulter som helst. Dom flyttas ju från kommun till kommun. Det är också rena cirkusen, så kan man ju inte ha det. Och just det här att det är dom nya handläggare som barnen tvingas prata med. Mitt barn svarade inte men vad ska hen svara på, en tant som sitter där som hon aldrig har träffat förr, och visserligen var det bara generella frågor. Jag var så arg efteråt. Jag hade tagit en semesterdag för att komma med barnen och dom sitter och pratar om vädret. Och sedan lägger dom ner skiten. Vad är det för mening, det känns ju helt...Nästa /handläggare, förf. kommentar/ slutade mitt i utredningen men ingen sa någonting till mig.

Det ständiga bytet av handläggare får betydelse menar informanter. Man minns inte namnet, de byter hela tiden. Informanter menar att de är medvetna om den svåra arbetsbördan socialarbetarna har. De får ”dåligt samvete när man ger dem mer arbete.” Handläggarna, berättar en informant, påtalar hela tiden hur

mycket de har att göra och säger `vi har inga resurser` och det verkade som om de inte hade tid, ber om ursäkt att det tar

tid men hinner inte. Det märks att verksamheten har ansträngda resurser.

Vad som kan vara viktigt att lyfta fram är att för informanterna själva finns en klar gränsdragning mellan socialtjänsten (som i deras ögon består av utredningsavdelningar såsom barn och vuxenenheter, ekonomiskt bistånd och familjerätt) och verksamheterna som arbetar direkt med våld i nära relationer. En informant delar upp dem som ”utredarna och behandlarna”. Utifrån informanterna själva är ett av de största problemen att navigera rätt inom alla olika verksamheter.

De är inte precis synkade – bristen på samverkan

Orden om brist på att verksamheterna inte är synkade kommer från en informant som haft kontakt med flera olika enheter inom kommunen. Framförallt ser hen att utredare och behandlare inte varit synkade. Det stora problemet är att det är ”jättesynd att de inte använder sig av den kompetens som finns hos de som arbetar med de här frågorna.” En av informanterna menar i sin intervju att hen inte kände till att det fanns särskilda verksamheter som arbetade med våld. Detta trots att hen under en tid fått hjälp av socialtjänsten. En annan menar att hen hade velat få ”kontakt mycket tidigare med våldscentret.” En tredje har svårt att förstå skillnaden mellan de olika enheterna:

Ja, jag har inte förstått skillnaden på familjevåldsenheten och annat. Som jag förstår det så förs inga journaler när jag går och pratar med /namn på kontaktperson/ utan det är frivilligt, det är som öppenvård, som terapi för mig. Medan dom andra tre för journaler.

Brukarna får inte ihop alla olika delar inom socialtjänsten menar informanterna. ”Man vet inte namnen, vet inte om det är en utredning på gång eller inte.” Det finns ingen logik i hur de handlar menar en informant. När familjerätten anmäler till socialtjänsten och vad det är som gör att en utredning öppnas eller inte verkar mer bero på person än riktlinjer, anser en brukare. ”Varför barnenheten inte öppnande en utredning först utan först andra gången förstår jag inte.”

En informant menar att vad som skiljer dem åt är kvalitén på de olika verksamheterna.

Man får stöd och stöttning av våldshandläggarna/skyddade boenden som hjälper en med vad man ska ta upp med sin

handläggare men när man kommer dit så förstår de inte/kan inte hjälpa. De talar olika språk.

En informant talar om detta i termer av samordning: ”det finns ingen samordning. Jag menar hur kan en person erbjuda mig ett skyddat boende medan familjerätten säger att de inte ser något våld utan att `ord står mot ord`.”

Bristen på samordning eller samverkan kan också resultera i att ingen tar ansvar för den våldsutsatta och övriga familjen. Det menar en informant. Det här är hens berättelse: Paret är inte välkomna till familjerätten eftersom partnern har hotat att döda hen och då ”fungerar inte samarbetsamtal eftersom vi inte är där på lika villkor tycker socialsekreterarna.” Inte heller barnenheten agerar utan förhandsbedömningen avslutas utan åtgärd. Efter mötet med den förälder som utsatt familjen för våld bedömde handläggarna att det inte längre fanns någon risk för ytterligare våld. Inte heller målsägandes advokat kunde göra något. Enligt den här informanten kunde en av verksamheterna inte agera på grund av våldet, medan den andras brist på respons var ett resultat av att risken för ytterligare våld bedömdes som mycket liten. Här gjorde verksamheterna olika bedömningar, menar informanten. Informanten uttrycker det som att socialtjänsten tillät våldet att fortsätta.

Andra informanter har liknande erfarenheter av hur samordningen fungerar inom kommunen. En av dem berättar om en situation som kunde ha slutat illa.

Då berättar jag att omkring X dagar släpps hen ut. Och hen /Vårdshandläggaren/ bara: Gud vad säger du? Är det ingen som har...och jag bara..nej alltså..och hur har du tänkt då och då börjar jag berätta hur jag försökt skydda mig på olika sätt med järnrör under sängen och såna saker. Hon blev lite så där upprörd och hon bara..nej så gör vi inte..det går ju inte..och så drog hon igång det här /skyddat boende/ med de två socialsekreterare jag haft kontakt med innan.

En liknande berättelse har följande informant. Hen kände att det tog tid innan själva kommunen kom in i processen, trots att den våldsutsatta och barnen bott i skyddat boende. Det var inte förrän våldsutövaren själv tog kontakt med socialtjänsten

När X satt i fängelset, det var ju därför man började flagga lite i kommunen, `jaha har vi missat dig`. För då sökte hen vård när hen satt inne och då plötsligt fick man upp ögonen.

‘jaha är det någonting som har hänt här’? Så blev jag kontaktad av soc: ‘att hallå vad är det som händer’.

De olika verksamheternas uppdrag och avsaknad av samverkan kan medföra att de drabbade och deras behov blir åsidosatta, men det kan också innebära avsaknad av kontinuitet mellan verksamheter. ”Under tiden i det skyddade boendet upphörde samtalen inom familjebehandlingen,” berättar en av informanterna. Det var också oklart vem som hade det övergripande ansvaret. En av de intervjuade uttrycker det som att:

Man lämnas över till nästa verksamhet eller också så lämnas man över till en annan handläggare. Nu kommer jag inte ihåg vem jag prata med efter sommarn där.

Flera andra av informanterna menar att det känns som att ingen har det övergripande ansvaret för dem. Det innebär att de våldsutsatta själva måste driva sin egen sak. En informant menar att är ”man inte själv bra på det så händer inget.” En av de utsatta hade sökt hjälp två gånger förut men kände nu att det fick vara nog. ”Jag undrar förstås varför det inte gjordes uppföljning om hur jag hade det efter de två omgångar jag varit i kontakt med socialtjänsten”.

Vad som framträder i dessa berättelser är att olika verksamheter inom kommunen är olika bra på att uppfylla de våldsutsattas behov. Men en informant menar att det också kan vara stor skillnad mellan kommunerna. Hen har erfarenhet av två kommuner. ”Jag måste säga att /namn på kommunen/ har varit mer tillmötesgående än den kommun jag bor i nu, mycket mer tillmötesgående, mer ödmjuka, de har varit mera lugna och så sådär.

*

Informanterna fick som sista fråga i intervjun skicka ett råd eller synpunkt till sina politiker i kommunen. Det här var deras svar:

- Sy ihop de stora hål som finns i socialtjänstens skydds nät
- Skapa förutsättningar för att ett gott socialt arbete ska kunna bedrivas det vill säga få bort personalomsättningen och försöka få socialsekreterarna att stanna kvar inom socialtjänsten
- Bättre samverkan mellan olika verksamheter, både inom som utanför socialtjänsten

- ”De professionella är viktigast - hur man blir bemött, men inte bara kolla de nyanställda utan kolla även de gamla och se om deras inställning till människor har förändrats efter att ha arbetat lång tid med svåra problem”
- Vikten av kunna skapa långvariga relationer till sin handläggare. Ständiga byten av handläggare skapar oro och otrygghet. Idealet vore en kontaktperson som kunde följa med och hjälpa till i kontakten med socialtjänstens alla olika verksamheter och olika personalgrupper. Detta är inte minst viktigt när det gäller barnen. Det går därför inte att bygga en socialtjänst på konsulter: ”det är hur många konsulter som helst”.
- ”Det ska gå en signal när någon kommer in. Sedan ska man scanna av vad just den behöver, som en checklista. Det kan handla om så många olika behov.”
- Skapa förutsättningar att arbeta mer långsiktigt, särskilt viktigt att formulera en plan: ”Man måste ha en plan för varje person, inte bara placera dem på ett boende. Det är också viktigt med både kort- och långsiktiga lösningar: ”Det går inte släppa taget efter en tid”
- Mer vägledning och stöd, kan inte klara sig själv som handläggaren vill
- Bostadsfrågan måste lösas – det är A och O för att kunna gå vidare och inte tvingas gå tillbaka.⁹⁹
 - kontrakt
 - Skulder
 - Ekonomi

⁹⁹Samordnarna uttrycker samma sak. Såhär formulerade sig en av dem: ”Det största problemet för våldsutsatta. Många våldsutsatta har idag stora skulder då våldsutövaren ofta har tagit lån eller köpt saker i sin partners namn. Detta medför att den våldsutsatta har väldigt svårt att få ett förstahandskontrakt. Det är heller inte ovanligt att den våldsutsatta är sjukskriven eller bara arbetar deltid och då är det även svårt att få tag på ett andrahandskontrakt. Mer fokus borde ligga på att försöka få ut våldsutövaren ur deras gemensamma bostad om den våldsutsatta vågar bo där”.

- Skyddade boende med personal hela dygnet, professionell personal som kan våld men som också har kompetens rörande socialtjänst och andra myndigheter. Som brukare behöver man hjälp och stöd i kontakten med myndigheter.¹⁰⁰
- Skapa förutsättningar för att normalisera livet, ”få tillbaka vardagen”, vardagliga rutiner. Hjälp med arbete, studier ”komma ut i livet, bland människor”
- Mer hjälp och stöd i själva bearbetandet av våldet (även när det gäller barnen). ”Kartlägga våldet tillsammans med någon som kan våld.” Öka kunskapen om våld hos den våldsutsatta
- Mer stöd till barnen: ”fånga upp barnen” ”kartläggning runt barnen, deras behov, intresse och känslor”, ”normalisera barnens liv så fort som möjligt” (kunna närvara på dagis, skola, fritidsaktiviteter)
- Öka förståelsen av att gemensam vårdnad kan innebära ökad risk för våld. Vårdnadsfrågorna blir en riskfaktor
- Föräldramakten är för stor. Ska den som utsätter sin partner och barn för våld få ha kvar rätten att bestämma i vårdnadsfrågor och vilka åtgärder som (inte) ska sättas in.
- Ekonomisk hjälp för att skapa oberoende
- Ökade stödåtgärder för de våldsutövarna: ”annars slutar aldrig våldet”. Verksamhet finns men används inte på det sätt den borde¹⁰¹

¹⁰⁰Samordnarna uttrycker samma sak. Sådär formulerade sig en av dem: ”Många placeringar på skyddat boende förlängs gång på gång då den våldsutsatta och eventuella barn inte har någon annan stans att ta vägen. Detta medför att det ofta är fullt på alla skyddade boende när en annan våldsutsatt verkligen behöver skyddet.”

¹⁰¹ Samordnarna uttrycker samma sak. Sådär formulerade sig en av dem: Det är idag få kommuner som arbetar med våldsutövare. För varje våldsutsatt finns minst en våldsutövare. Om de inte får hjälp fortsätter de och vi får ännu fler våldsutsatta i kommunen. Det är viktigt att motivera våldsutövare till behandling. Det räcker inte med att man har t ex. Familjevåldsteamet som möter våldsutövarna. De måste komma dit också. Även här behövs gedigen kunskap hos framför allt barn- och ungdomsenheten.

Vilka lärdomar går att dra från de våldsutsattas berättelser

Det är 15 berättelser från våldsutsatta som har legat till grund för det här kapitlet. Vi har genom att få tal del av deras erfarenheter fått en inblick i hur det är att vara utsatt för våld av sin partner. De befinner sig i olika delar av uppbrottsprocessen och behöver således olika former av skydd, stöd och hjälp från samhällets sida. Vad som blir tydligt i de här berättelserna är att behoven kan variera över tid. Var någonstans i uppbrottsprocessen som den våldsutsatta befinner sig får betydelse för vilken form av åtgärd som behöver sättas in. Men det handlar också om individers olika förutsättningar och specifika behov. Det är ändå uppenbart att det i dessa berättelser går att identifiera tre mer övergripande behov. Behov av kunskap, emotionellt stöd och praktisk hjälp.

Behovsfrågan måste också diskuteras utifrån ett socialtjänst- och socialarbetarperspektiv. De våldsutsattas många gånger negativa upplevelser av socialtjänsten visar att den inte kan tillgodose de våldsutsattas behov av praktisk hjälp, att det brister i det emotionella bemötandet och att det finns stora kunskapsluckor om våld och dess mekanismer och effekter

Socialtjänstens uppdrag att tillgodose de här behoven har enligt de här informanterna inte uppfyllts. Flera av dem påpekar att socialtjänsten saknar kunskap om uppbrottsprocessen. En kunskapsbrist, som enligt informanterna, fått svåra konsekvenser. Vad som går att utläsa i deras utsagor handlar det i flera av fallen varken om det första eller andra uppbrottsförsöket. Det kan istället handla om flera uppbrottsförsök som slutat med att personen gått tillbaka till sin partner och ett dysfunktionell förhållandet. I flera av berättelserna framgår det också att de anser att socialtjänsten kunde gjort mer för att förhindra att de gick tillbaka. Bristen på kunskap hos de professionella kan innebära risker då förståelsen av skydds- och riskbedömningar inte tas på allvar.

Kunskapsbristen blir också tydlig i den oförståelse de har mött av sina handläggare. Någon med kunskap om våld skulle till exempel inte kräva att den våldsutsatta tvingades tillbaka till den lägenheten där en svår

Våldsutövarna är inga ”monster”. De är ofta trevliga, sociala personer. Vi måste få bort ”monster”-stämpeln på våldsutövarna för att kunna bemöta dem på rätt sätt och få dem att söka hjälp. För 20 år sedan trodde man inte att man skulle fråga en klient/patient om hen var våldsutsatt men det gör många yrkesverksamma idag. Nu är det dags att våga ställa frågan till våldsutövaren. Om vi aldrig pratar med våldsutövarna får vi aldrig stopp på våldet.”

misshandel ägt rum. Bristen på empati och dåligt bemötande ser brukarna som allvarliga hinder för att en förändring av deras livssituation ska kunna äga rum.

Brukarna själva pekar på en rad faktorer som är viktiga i förståelsen av våld i nära relationer. Hjälp måste individanpassas och inte enbart utformas utifrån en problematik som utgår från en våldsmall. Våldet måste istället förstås som en del av en människas hela problembild. Det går inte att urskilja våldet som ett specifikt socialt problem som ska behandlas.

Samtidigt finns speciella omständigheter inom våldsproblematiken som kräver extraordinära insatser. Hjälp med flykt – (skyddat) boende (eventuellt skyddade personuppgifter och kontaktförbud) måste tillsammans med det praktiska fungera. Brister i rutiner och uteblivna eller felaktiga handlingar kan innebära fara för den våldsutsattas liv. Tidsaspekten och tillgängligheten är viktiga delar i den här processen. Brukarna själva lyfter boendet som den enskilt viktigaste frågan. Men också stöd i det emotionella arbetet lyfts som viktiga delar i vägen tillbaka till vardagslivet.

Vad som ändå bedöms som det viktigaste för de informanter som har barn är att barnens behov kan tillgodoses på ett tillfredställande sätt. Vad som efterfrågas är kunskap om vad våldet gör med barnen men också insatser som till exempel Trappan.

Socialtjänstens arbete styrs av ett kortsiktigt förhållningssätt där de våldsutsatta lämnas, eller som brukarna uttrycker det, överges av socialtjänsten. Ett mer långsiktigt och strategiskt arbete där brukarna följs upp och det finns möjligheter att vid behov sätta in relevanta insatser skulle kunna innebära att det senaste uppbrottet också blir det sista.

Kapitel 5 Socialtjänstens arbete med våld i nära relationer

Socialstyrelsen fastslår:

Att tillvara brukares behov och erfarenheter är en viktig del i ett system för kvalitetsutveckling. Genom att lyssna på brukares behov och erfarenheter kan kommunen få viktig kunskap om hur verksamheten uppfyller målgruppens behov. Detta är också en viktig del i evidensbaserad praktik.¹⁰²

Den här brukarundersökningen kan därför ses som en viktig del i sex kommuners kvalitets- utveckling och arbete. Utifrån en interaktiv ansats har samordnarna i de aktuella kommunerna och FoU-Nordväst genomfört en undersökning som studerat hur brukare som utsatts för våld av en närstående upplever socialtjänstens stöd och hjälpinsatser. En fråga som också har studerats är vilka förutsättningar som finns inom socialtjänsten för att kunna tillgodose de olika behov som uppstår i samband med våldssituationer i hemmet.

Den våldsutsattas upplevelse av mötet med Socialtjänsten

Vi har fått tagit del av 15 berättelser från våldsutsatta som på olika sätt är/har varit i kontakt med socialtjänsten i 6 kommuner inom nordvästra Stockholms län. Alla berättelser är unika utifrån de här individernas olika förutsättningar och specifika behov. De våldsutsattas upplevelser och erfarenheter är olika men det går ändå att urskilja gemensamma beröringspunkter som delas av samtliga. Det består av ett mönster där går att urskilja tre olika typer av behov. De våldsutsatta (och de professionella) *behövde kunskap* om våldets mekanismer och hur de skulle förstå och tolka situationer och sitt eget agerande. Det andra behovet som kunde identifieras i de våldsutsattas berättelser var *behovet av emotionellt* stöd medan det tredje handlade om att få sin vardag att fungera. Behovet av *praktisk hjälp* är under en uppbrottsprocess omfattande. Det handlar om allt från att ha någonstans att bo och kunna känna ekonomisk trygghet till att följa med och hämta favoritleksaken i hemmet.

Flertalet av de våldsutsatta ansåg sig sakna kunskap om våld och vad det innebar att bli utsatt för våld av den som står en nära. Hur de skulle agera och hantera detta var frågor som de ansåg sig behöva hjälp med från

¹⁰² Socialstyrelsen 2014, s. 46.

socialtjänsten. En av de våldsutsatta hade identifierat detta som, den numera ofta använda, uppbrottsprocessen. Andra hade inget namn på vad som hände med dem.

De våldsutsatta i den här undersökningen befinner sig i olika faser av den uppbrottsprocess som tidigare beskrivits. Vad som på ett tydligt sätt framkommit i berättelserna är att det i många fall inte handlar om att det är första gången de försöker ta sig ur ett destruktivt förhållande. Oavsett antal uppbrottsförsök så visar berättelserna (och forskningen) att det är en långvarig och komplex process att bryta sig loss från ett dysfunktionellt förhållande.¹⁰³ Det här är uppgifter som är hämtade från våldsutsatta som befinner sig i olika faser av uppbrottsprocessen eller slutligen har lämnat sin partner. För de som har valt att stanna kvar i förhållanden saknas därför uppgifter. Att komma till rätta med den här typen av mörkertal är därför en av socialtjänstens största utmaningar.¹⁰⁴

Informanterna i den här undersökningen kan sägas ha kommit långt i sin uppbrottsprocess då de på olika sätt har eller har haft kontakt med socialtjänsten. Flera av dem berättar också om tidigare uppbrottsförsök som har misslyckats. Vad som skulle vara av intresse för socialtjänsten är att närmare studera vad som inte fungerade i stödet och vad som gjorde att de slutligen gjorde valet att gå tillbaka. Det skulle kunna bestå av en ”haveriutredning” som kunde belysa både brister och styrkor i socialtjänstens arbete.

Brukare som berättar om goda möten bidrar med kunskap. Den våldsutsatta som i mötet med den professionella både fick emotionellt stöd samtidigt som hen kunde förstå sitt eget handlande innebar att de upprepande uppbrottsförsöken fick en ny innebörd. De flesta av berättelserna i den här undersökningen visar emellertid på de brister som finns i bemötandet och hanterandet vid mötet med professionella inom socialtjänsten.

Många av de, vad informanterna själva menar, felaktiga handlingar och tolkningar av situationer anses bero på inkompetens och bristande kunskap hos de professionella. Kunskap om våldets mekanismer och uppbrottsprocesser måste finnas i alla situationer. Avsaknad av skydds- och riskbedömningar i samband med interventioner kan få allvarliga konsekvenser. Det kan handla om boende där den våldsutsatta blir placerad

¹⁰³ Uppgiften om antal uppbrottsförsök skiljer sig åt mellan studier. Se t ex Gondolf 1988; Dobasch & Dobasch 1980, Eliasson & Ellgrim 2006; Holmberg & Enander 2004.

¹⁰⁴ Melton 2005.

i närheten av sin misshandlare. Inte sällan rör det situationer där barnen är involverade. Umgängesrätt och vårdnadstvister kan innebära att det finns risker för möten mellan den våldsutsatta och den som utsätter familjen för våld.¹⁰⁵

Bristen på kunskap kan också diskuteras utifrån ett brukarperspektiv. Det kan handla om att den våldsutsatta själv behöver hjälp med själva våldsproblematiken men det kan också handla om att navigera inom det institutionella sammanhang de befinner sig i. Brukarna själva påtalar hur lite de förstår av vad som händer.¹⁰⁶ Vanmakten är därför stor hos många av de våldsutsatta. Hur en våldsutsatt blir bemött är därför av avgörande betydelse. Behovet av att möta en person som både är empatiskt och inger förtroende kan skapa trygghet i en ofta mycket osäker situation. Bemötandet i sig blir viktigt för hur den fortsatta processen ska utvecklas, menar informanter.¹⁰⁷

Brukarnas berättelser visar att de inte alltid förstår socialtjänstens agerande eller hur systemet fungerar. För vad de behöver är praktisk och inte minst ekonomisk hjälp.¹⁰⁸ Behovet av fungerande och konkret hjälp måste tillgodoses för att ett förändringsarbete ska lyckas. Det går däremot inte, som en av brukarna uttrycker det, att utgå från en mall. Behov är specifika och individuella och måste också hanteras på olika sätt. Inte sällan finns det också andra behov och problem i de våldsutsattas liv. Många av de våldsutsatta sätter själva ord på den komplexa problembilden och efterlyste en bredare helhetssyn.¹⁰⁹ Vad som särskilt efterfrågades var en mer långsiktig och strategisk plan för det fortsatta stödet. Informanterna själva uttryckte det inte i termer av individuell handlingsplan, men faktum kvarstår att samma typ av åtgärd lyftes fram som en av de viktigaste punkterna i Karin Götblads utredning från 2014.¹¹⁰

¹⁰⁵ Stanley et al. 2012.

¹⁰⁶ Pearson et al. 2001.

¹⁰⁷ Eriksson 2005; Humphreys et al. 2005; Øverlien 2010.

¹⁰⁸ Forskningen visar att kvinnor som lev/lever i ett förhållande med misshandel har stora ekonomiska problem. Inte sällan genererar ekonomiska svårigheter också andra typer av problem. Se text Trygged et al. 2013 a och b; 2024 a och b).

¹⁰⁹ Devaney 2008; jfr SOU 2014:49.

¹¹⁰ SOU 2014:49.

Brukarna krav på förbättrad socialtjänst - vid sidan om en handlingsplan där boendefrågan, ekonomiskt stöd och barnens behov stod i fokus – kan sammanfattas i följande fem punkter:

- Individanpassade åtgärder och interventioner
- Tillgänglighet (dvs en socialsekreterare som var tillgänglig)
- Kontinuitet (dvs samma socialsekreterare)
- Få ta del av specialiserade verksamheter där våldet står i fokus
- Tillgång till professionella som har kunskap om våld

Barnen – en risk och friskfaktor

Vad som bedöms som det viktigaste för de informanter som har barn är att barnens behov kan tillgodoses på ett tillfredställande sätt. Barnen kan därför fungera som både en risk- och friskhetsfaktor. Omsorgen om barnen kan vara det som hjälper dem att kämpa vidare, behålla förståndet och hela tiden leta efter lösningar. Paradoxalt nog kan det också vara tvärtom, det vill säga de våldsutsatta stannar kvar i en relation för barnens skull.

Socialtjänstlagen och annan lagstiftning som betonar föräldrars rätt till sina barn och principen om delad vårdnad är en utmaning i arbetet för att förebygga våld.¹¹¹ Vid skilsmässa och vårdnadstvister ökar risken att utsättas för våld av sin partner. Det här är kunskap som saknas hos handläggarna och oftast lämnas föräldrarna ensamma i sin skilsmässa.¹¹²

Även rädslan för barnavårdsutredningar och att barnen ska bli omhändertagna är ett allvarligt hinder i arbetet mot våldet. Det kan handla om att våldsutsatta inte söker samhällets hjälp eller ger felaktiga uppgifter. I samband med att det finns andra sociala problem blir detta särskilt tydligt. Föräldrarna undanhåller våldet för socialtjänsten.¹¹³

¹¹¹ Faitlough 2006; Eriksson 2008; 2011; Kaldal 2010; Leviner 2011; Cederborg (red.) 2014.

¹¹² Eriksson & Näsman 2011; Stanley 2012.

¹¹³ Busbinder 2004.

Socialtjänsten – ett byråkratiskt eller relationsinriktat system?

Förutsättningar att bekämpa våld i sex nordvästkommuner

I den negativa bild som präglar många av de våldsutsattas berättelser är det några uppfattningar som återkommer. Det handlar om att informanterna har svårigheter att förstå och navigera inom systemet. De ser det som att det är svårt att förstå logiken. Deras erfarenheter av att bollas runt mellan olika enheter, handläggare och utförare – som i sin tur inte samarbetar - skapar otrygghet och känslan av att inte ha kontroll. En kontroll som är ett måste i den situation som en våldsutsatt befinner sig i.¹¹⁴ Brister i förståelsen hos de professionella om svårigheterna att förstå systemet förstärker också osäkerheten.

De sex studerade kommunerna har olika förutsättningar att arbeta med våld i nära relationer. Vad som blir särskilt tydligt är de stora skillnader som finns i att organisera arbetet. För medan vissa kommuner har specialiserade enheter/handläggare arbetar andra kommuner utifrån andra organisationsprinciper. Om det handlar om att kommunerna har prioriterat den här våldsproblematiken på olika sätt är svårt att avgöra inom ramen av den här studien. Vad som ändå blir tydligt är att kommunernas satsning på en samordningsfunktion - eller ”framgångsfaktor” såsom Länsstyrelsen uttrycker det – skiljer sig åt mellan kommunerna.

På samma sätt går det att se skillnader mellan kommunernas sätt att arbeta med dokumentation och kartläggning av såväl omfattningen av våld som uppgifter av socialtjänstens insatser. Forskning visar att strategiskt utvecklingsarbete måste utgå från ett systematiskt uppföljningssystem med lättillgängligt och hanterbart statistisk datamaterial.¹¹⁵

Bilden av socialtjänsten utifrån de våldsutsattas berättelser och studerandet av förutsättningar för arbetet mot våld inom de aktuella kommunerna är på intet sätt unik. Såväl forskning som rapporter från tillsynsmyndigheter drar samma slutsatser.¹¹⁶ Det här är först och främst en politisk fråga och det är i kommunernas politiska ledning som problematiken måste lösas. På vilket sätt arbetet mot våld ska organiseras är en fråga för den enskilda kommunen. Vad som blir viktigt är att från ansvariga beslutsfattare och

¹¹⁴ Keeling 2012.

¹¹⁵ Melton 2006; Devries et al. 2013.

¹¹⁶ Länsstyrelsen i Stockholm 2013; SOU 2014:49; Socialstyrelsen 2014; IVO 2014.

chefer signalera att detta är en fråga som organisationen måste prioritera. Det måste skapas förutsättningar för de professionella att arbeta både kort- som långsiktigt med såväl de våldsutsatta som våldsutövarna – och deras barn. Utifrån tillsynsmyndigheternas rapportering måste en mer radikal förändring av våldsområdet genomföras.

Socialtjänsten som institution

Ovanstående rekommendationer riktar sig inte enbart till beslutsfattarna i de studerade stockholmskommunerna. Socialtjänsten som institution anses befinna sig i kris där särskilt den sociala barnvården anses vara mest utsatt. Vad som krävs är ett systemskifte av socialtjänsten i allmänhet och barnvården i synnerhet.¹¹⁷

Anpassningen till marknadsekonomi där ekonomin är det viktigaste styrinstrumentet har krävt en socialtjänst med ledord som effektivitet, byråkrati och målstyrning. Det har i sin tur slagit hårt mot mjuka värden som relationskapande och långsiktiga lösningar.¹¹⁸ Vi har fått en socialtjänst med snäva ekonomiska ramar, krav på effektivitet, svåra arbetsförhållanden och där alltmer komplexa ärenden innebär en ständig omsättning av personal.¹¹⁹

När det gäller våld i nära relationer finns ytterligare en problematik. Våld i nära relationer är som socialt problem betraktat tämligen nytt inom socialtjänstens institutionella system. Det innebär att det saknas rutiner, regelverk och standardiserade lösningar. Socialt arbete handlar i hög grad om att standardisera mänskliga problem till hanterbara problemkategorier. Processen för att ett problem ska diagnostiseras inom socialtjänsten är komplex. Det är emellertid ett måste för att det ska finnas handlingsmöjligheter inom regelverket. Att problematiken våld i nära relationer ännu inte har diagnostiserats som ett vedertaget socialt problem inom socialtjänsten, visar bristen på interventioner, avsaknad av kunskap och kompetens hos personalen och var i organisationen den här problematiken ska hanteras.¹²⁰

¹¹⁷ Coccozza 2013; Dominelli 2002,2009.

¹¹⁸ Keeling 2012.

¹¹⁹ Det finns en rad studier som visar på den här utvecklingen. För internationella förhållande se te x Hauge 2006; Keeling et al. 2012. För studier som rör svenska förhållande och socialtjänst se te x Blom 2006; Blomqvist 2008; Grell et al. 2013 och där refererad litteratur.

¹²⁰ Hauge 2006.

Samtidigt brottas socialtjänsten med den motsättning som finns inbyggd i själva systemet. Socialtjänsten som utgår från strukturella förhållanden har svårt att arbeta utifrån ett förhållningssätt som bygger på att sätta individen i fokus. I mötet mellan socialarbetare och den våldsutsatta blir detta tydligt. Det uppstår en paradox när socialarbetaren ska bemöta den våldsutsatta hjälpbehov. Åtgärder som kan tillämpas är individorienterade medan den våldsutsattas problem handlar mer om brist på bostad, ekonomiska behov eller svårigheter att ta sig in på arbetsmarknaden efter en lång tids sjukskrivning. De våldsutsattas berättelser visar också på den andra paradoxen som finns inbyggd inom socialtjänsten – kontroll eller stöd. Särskilt tydligt blir det när det gäller barnen i familjen. Rädslan för omhändertagande gör att många våldsutsatta inte söker hjälp från socialtjänsten.

Den tredje paradoxen är särskilt bekymmersam då den utgår från en motsättning mellan individuell handläggning och institutionellt fastlagda förståelse- och lösningsmodeller. Den innebär att varje person/ärende ska ses som unikt samtidigt måste det inordnas i fastlagda problemkategorier och praxisformer, vilket innebär att socialtjänsten enbart har vissa lösningar/metoder/interventionsmodeller att erbjuda. När det handlar om våld i nära relationer saknas en mer utvecklad repertoar av insatser och interventioner.¹²¹

Från statens sida är viljan stor att genomföra omfattande förändringar när det handlar om samhällets sätt att stödja arbetet mot våld i nära relationer. Statliga utredningar, Socialstyrelsen och Institutionen för vård och omsorg (IVO) menar att samtliga individer som lever i våldsproblematik ska få tillgång till specialiserad hjälp och kompetens. Forskning visar på nödvändigheten att införa verksamheter som måste lyftas ut från det traditionella sättet att organisera socialtjänst. Särskilda enheter som fokuserar på våldsproblematik skulle både bli mer effektiv och kunna tillgodose de särskilda behov som är förknippade med våld inom familjen.¹²² Inte minst har intresset kring verksamheter som tar ett helhetsperspektiv på våldsproblematiken ökat.¹²³ Detta är något som också bekräftas från informanterna i den här undersökningen. De efterlyser den

¹²¹ Järvinen & Mik Meyer 2004; Socialstyrelsen 2006; Grip & Broberg 2013.

¹²² Humphrey 2011; Zannettino et al. 2012.

¹²³ Mattsson 2012; Featherstone 2014.

särskilda kompetens och kunskap som finns i de få specialinriktade insatser som finns inom kommunerna

Hur ska det fortsatta förändringsarbetet utformas?

I den här undersökningen har vi fått ta del av hur arbetet med våld i nära relationer är utformat och hur våldsutsatta upplever stödet de har fått inom sina kommuner. Vad som har uppmärksammats är att det finns brister inom organisationerna. På samma gång är det viktigt att lyfta fram det stora engagemanget och förändringsarbete som pågår inom kommunerna.

Forskning visar att det måste finnas en politisk agenda och ett tydligt formulerat uppdrag till organisationen för att en förändring ska kunna genomföras. Utifrån problemområdet våld i nära relationer är det ett politiskt arbete som måste genomföras på såväl statlig som kommunal nivå. Det handlar om politiska ställningstaganden där utarbetade strategier och system ska finnas för att kunna konvertera idéer och förslag till konkreta handlingar inom organisationers administration.¹²⁴

Inte minst det förebyggande arbetet är viktigt. Det starka sambandet mellan att barn som upplever våld inom familjen och som vuxna kommer att utöva våld visar att mycket av det sociala arbetet måste ske förebyggande. I en internationell kunskapsöversikt framträder fem viktiga hörnstenar i det förebyggande arbetet.¹²⁵

- Förändra normer kring genus
- Fokusera på barnen som upplever våld i familjen
- Minska alkohol- och droganvändning
- Förbättra kvinnors ekonomiska situation
- Förstärk lagstiftning och regelverk

Utifrån ett samhällsekonomiskt perspektiv är det nödvändigt att politiska satsningar genomförs på bred front. Studier visar, trots ett stort mörkertal om det våld som inte kommer in i den officiella statistiken, att kostnaderna för samhället är omfattande. Samhälleliga insatser men också produktionsbortfall vid sjukskrivning, arbetslöshet och dödlighet uppgår till 2.5 miljarder kronor per år i Sverige. Det här är resultat som sällan diskuteras utifrån ett socialtjänstperspektiv. Tidiga insatser skulle med

¹²⁴ Hauge 2006.

¹²⁵ Heise 2011.

fördel kunna bryta den våldspirals som genererar mer problem och som i sin tur kräver större insatser med ökade kostnader.¹²⁶

*

Ett av den här undersökningens viktigaste syfte var att få ta del av brukarnas erfarenheter av mötet med socialtjänsten. Utifrån deras berättelser har vi fått kunskap om såväl styrkor och brister inom institutionen. Det är också nu som det stora arbetet måste börja. Om vi på allvar vill göra brukarna delaktiga måste berättelserna från de här 15 informanterna få finnas med i kommunernas strategiska satsningar och i arbetet med kvalitetsutveckling. Varför inte redan idag inrätta brukarråd ("advisory groups"). Vi måste börja lyssna på de som har den största kunskapen och erfarenheten om vad som krävs av samhället när vardagen har upphört att existera.¹²⁷

¹²⁶ Häger Glenngård et al. 2011. Se för internationella förhållande Cambell 2002; Costa et al. 2013.

¹²⁷ Goodman et al. 2014; Hauge et al. 2015.

Referenslista

Offentligt material

BRÅ. Brottsförebyggande rådet (2014) *Brott i nära relationer. En nationell kartläggning*. 2014:8.

Dir 2012:38. *En nationell samordnare mot våld i nära relationer*. Kommittédirektiv.

IVO Inspektionen för vård och omsorg (2014) *Våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld. Slutrapport från en nationell tillsyn 2012-2013*.

Regeringens skrivelse 2007/08:39 *Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer*

SFS 1990:52 *Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU)*

SFS 2001:453 *Socialtjänstlagen SoL*

SOSFS 2009:22 *Socialstyrelsens allmänna råd om socialnämndens arbete med våldsutsatta kvinnor samt barn som bevittnat våld*.

SOSFS 2014:4 *Våld i nära relationer. Föreskrifter och allmänna råd (M och S)*.

Socialstyrelsen (2005) *När mamma blir slagen. Att hjälpa barn som levt med våld i familjen*

Socialstyrelsen (2006) *Utfall och effekter av sociala metoder för kvinnor som utsatts för våld i nära relationer. En systematisk översikt*. IMS

Socialstyrelsen (2009a) *Alla kommuners ansvar – våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnar våld*

Socialstyrelsen (2009b) *Folkhälsorapport*

Socialstyrelsen (2009c) *Våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld – Alla kommuners ansvar. Slutrapport från en nationell tillsyn 2008-2009*.

Socialstyrelsen (2011a) *Våld. Handbok om socialnämndens ansvar för våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld*. 2011-6-9.

Socialstyrelsen (2011b) *Barn och ung – insatser år 2011. Vissa insatser enligt socialtjänstlagen (SoL) och lagen om med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). SOS socialtjänst*

Socialstyrelsen (2013) *Öppna jämförelser av stöd till brottsoffer – våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnar våld.*

Socialstyrelsen (2014) *Öppna jämförelser av stöd till brottsoffer – våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnar våld.*

Socialstyrelsen (2015) *Handbok om socialtjänstens och hälso-och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer.*

SOU 2014:49 *Våld i nära relationer – en folkhälsofråga.*

SOU 2014:71 *Ett jämställt samhälle fritt från våld - Utvärdering av regeringens satsningar 2010-2014*

SOU U 2014:03 *Utredningen som ska föreslå en nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor*

Dir. 2014:38. *Nationell strategi för att nå målet i nära relationer. Kommittédirektiv.*

Tilläggsdirektiv 2014:114 till utredningen om en nationell strategi för att nå målet om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra.

Litteratur

Adolfsson, P. & Solli, R. (2009) *Offentlig sektor och komplexitet om hantering av mål, strategier och professioner.* Lund: Studentlitteratur.

Alderson, S. and Westmarland, N. (2013) The need for accountability to, and support for, children of men on domestic violence perpetrator programmes, *Child Abused Review.* 22 (3).

Annerbäck, E-M., Wingren, G., Svedin, C.G. & Gustafsson, P.A. (2010) Prevalance and characteristics of child psychical abuse in Sweden. A finding from a populationsbased youth survey, *Acta Paediarica.* 99 (8).

Blomqvist, P. & Rothstein, B. (2008) *Välfärdsstatens nya ansikte. Demokrati och marknadsreformer inom den offentliga sektor.* Stockholm: Agora.

Bourassa, C., Lavergne, C., Damant, D., Lessard, G. & Turcotte, P. (2008) Child welfare workers' practice in cases involving domestic violence, *Child Abuse Review.* 17 (3).

- Broberg, A, et al. (2013) *Stöd till barn som bevittnat våld mot mamma. Resultat från en nationell utvärdering*, Göteborgs Universitet: Psykologiska institutionen.
- Bryman, A. (2011) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.
- Buschbinder, E. & Eisikovits, Z. (2004) Reporting bad resultat. The ethical responsibility of presenting abused womens practics in a negative light, *Child & Family Social Work*. 9 (4).
- Campbell, J. C. (2002). Health consequences of intimate partner violence. *Lancet*. (9314).
- Cattaneo, L. & Goodman, L. (2015) What is empowerment anyway? A model for domestic violence practice, research, and evaluation. What is empowerment anyway? A model for domestic violence practice, research, and evaluation, *Psychology of Violence*. 5(1).
- Cederborg, A-C. & Warnling-Nerep, W. (red.) (2014) *Barnrätt. En antologi*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Cocozza, M. (2013) *Barn far illa! En analys av bristerna i samhällets familjebygge*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.
- Costa, D., Soares, J., Lindert, J., Hatzidimitriadou, E., Sundin, Ö., Toth, O. (2013) Socioeconomic inequalities in victims of intimate partner violence in Europe: Diogo Costa, *The European Journal of Public Health*. 23 (1)
- Dectover, S. & Everson, A (2014) Putting men's abuse of women on the childcare agenda: An innovative specialist domestic abuse project, *Practice. Social work in action*. 26 (3).
- Devaney, J. (2008) Chronic child abuse and domestic violence: children and families with long-term and complex needs, *Child family & Social work*. 13 (4).
- Devanye, J. (2014) Male Perpetrator of Domestic violence. How should we hold them account, *Political Quarterly*. 85 (4).
- Devries, K. M. et al. (2013) The global prevalence of intimate partner violence against women, *Science*. 340 (28).

van Dijk, J., van Kesteren, J. & Smit, P. (2007) *Criminal victimisation in international perspective: Key findings from the 2004 – 2005 ICVS and EU ICS*. Hague: Ministry of Justice.

Dobash, R.E. & Dobash, R. P. (1980) *Violence against wives*. London: Open Books.

Dominelli, L. (2002) *Feminist Social Work Theory and Practice*, Hampshire, Palgrave.

Dominelli, L. (2009) *Introducing Social Work*. Cambridge, UK, Polity Press.

Dunn, L. (2005) Victims and survivors. Emerging vocabularies of motive for battered women who stay, *Sociological Inquiry*. 74 (1).

Dunn, J. Powell-Williams, M. (2007) Everybody makes choices. Victims advocates and the social construction of battered women's victimization and agency, *Violence against women* 13 (10).

Dutton, M.A., Green, B.L., Kaltman, S.I., Roesc, D.M., Zeffiro, T.A & Krause, E.D. (2006) Intimate partner violence, PTSD, and adverse Health outcomes, *Journal of interpersonal violence*. 21(7).

Ellsberg, M., Jansen, H. A., Heise, L., Watts, C. H. & Garcia-Moreno, C. (2008) Intimate partner violence and women's physical and mental health in the WHO multi-country study on women's health and domestic violence: an observational study, *The Lancet*. 371(9619).

Eriksson, M. (2005) A visible or invisible child. Professional's approach to children whose father is violent towards their mother, In Eriksson, M., Hester, M., Keskinen, S. & Pringle, K. (eds.) *Tackling men's violence in families: Nordic issues and dilemmas*. Bristol: Policy Press.

Eriksson, M. (2006) *Mäns våldupplevelser – barns upplevelser. En kartläggning av interventioner, kunskap och utvecklingsbehov*. Regeringskansliet, Näringsdepartementet, Stockholm: Fritzes.

Eriksson, M. (red.) (2007) *Barn som upplever våld. Nordisk forskning och praktik*. Stockholm: Gothia förlag.

Eriksson, M. & Näsman, E. (2008) Participation in family law proceedings for children whose father is violent to their mother, *Childhood*. 15 (2).

Eriksson, M., Källström Cater, Å., Dahlkild-Öhman, G. & Näsman, E. (2008) *Barns röster om våld. Att tolka och förstå*. Malmö: Gleerups utbildnings AB.

Eriksson, M. & Näsman, E. (2011) *När barn som upplevt våld möter socialtjänsten – barns perspektiv, delaktighet och giltiggörande*. Stockholm: Gothia förlag.

Faitlough, A. (2006) Social Work with Children affected by Domestic Violence, *Journal of Emotional Abuse*. 6 (1).

Featherstone, B., White, S. and Morris, K. (2014) *Reimagining child protection. Towards humane social work families*. Bristol: Policy Press.

Fleury, R., Sullivan, C. & Bybee, D. (2000) When ending the relationship does not end the violence. Womens experiences of violence by former partners, *Violence against Women*. 6 (12).

Fuchs Ebaugh; H. (1988) *Becoming an ex – The process of role exit*. Chicago: The University of Chicago.

Galvani, S. (2006) Alcohol and domestic Violence. Womens views, *Violence Against Women*. 12 (7).

Goodman, L.A., Thomas, K. Cattaneo, B., Heimel, D., Woulfe, J. & Kwan Chong, S. (2014) Survivor defined practice in domestic violence work. Measure development and preliminary evidence of link of empowerment, *Journal of interpersonal violence*. First published nov 2014

Gondolf, E. W. (1988) The state of the debate. A review essays on Woman battering, *Response to the Victimization of Women & Children*. 11(3).

Gondolf, E. W. (2002) *Batterer intervention systems: issues, outcomes and recommendations*. London: Sage Publications.

Graham-Berman, S.A. et al. (2012) The impact of intimate partner violence and additional traumatic events on trauma symptoms and PTSD in preschool-aged children, *Journal of Traumatic stress*. 25 (4).

Grell, P., Ahmadi, N. & Blom, B. (2013) Hur inverkar organisationsstrukturen på socialtjänsten klientarbete, *Socialvetenskaplig tidskrift* (2-3).

Grip, K. (2012) *The damage done, Children exposed to intimate partner violence and their mothers - Towards empirically based interventions in order to reduce negative health effects in children*. Göteborg: Universitet.

Grände, J., Lundberg, L. & Eriksson, M. (2014) *I arbete med våldsutsatta kvinnor. Handbok för yrkesverksamma*. Stockholm: Gothia Fortbildning AB.

Halldén, G. (2001) Barnperspektiv som ideologiskt eller metodologiskt begrepp, *Pedagogisk forskning i Sverige*. 8 (1-2).

Hauge, G. & Mullender, A. (2006) Who listen's? The voice of domestic violence survivors in service provision in the United Kingdom, *Violence against women*. 12 (6)

Hearn, J. (1998) *How men talk about and how agencies respond to men's violence to women*. London: Sage Publications.

Heimer, G. & Sandberg, D. (2008) *Våldsutsatta – samhällets ansvar*. Lund: Studentlitteratur.

Heise, L. (2011) *What works to prevent partner violence? An evidence overview*, STRIVE. London: London school of Hygiene and Tropical medicine.

Holmberg & Enander (2004) *Varför går hon? Om misshandlade kvinnors uppbrottsprocesser*. Göteborg: Kabusa böcker.

Holt et al. (2008). The impact of exposure to domestic violence on children and young people. A review of the literature, *Child Abuse & Neglect*. 32 (8).

Humphries, J. (1995) The work of worrying. Battered women and their children, *Scholarly inquiry for nursing practice*. 9 (2).

Humphrey, C. & Absler, D. (2011). History repeating: child protection responses to domestic violence, *Child & Family social work*. 16 (4).

Hydén, M. (1999) The world of fearful. Battered women's narratives of leaving abusive husbands, *Feminism & Psychology*, 9 (4).

Hydén, M. (2005) 'I must have been an idiot to let it go on'. Agency and positioning in battered women's narratives of leaving, *Feminism & Psychology*. 15 (2).

Hydén, M. (2008) *Kvinnomisshandel inom äktenskapet. Mellan det omöjliga och det möjliga*. Andra upplagan med nyskrivet inledningskapitel. Linköping: UniTryck

Hydén, (2012) *Våld i nära relation – att lyssna till berättelser om responser på våldet*. I: Heber, A.; Tiby, E. & Wikman, S. (red.) *Viktimologisk forskning. Brottsoffer i teori och metod*. Lund: Studentlitteratur

Häger Glengård, A., Steen Carlsson, K. & Berglund, A. (2011) *Ekonomiska konsekvenser för våld mot kvinnor. En kunskapsöversikt samt*

beräkningar utifrån tre typfall. Institutet för Hälso- och sjukvårdsekonomi (IHE) rapport 2011:1

Johansson, S., Dellgran, P. & Höjer, S. (2015) *Människobehandlande organisationer. Villkor för ledning, styrning och professionellt välfärdsarbete.* Stockholm: Natur & Kultur.

Johannisson, B., Gunnarsson, E., & Stjernberg, T. (2008) *Gemensamt kunskapande – den interaktiva forskningens praktik.* Växjö: Växjö University press.

Järvinen, M. & Mik-Meyer, (2004) *At skape en klient.* Köpenhamn: Hans Reitzels förlag.

Järvinen, M. & Mik –Meyer, N. (2012) *At skape en professionell. Ansvar och autonomi i velferdstaten.* Köpenhamn: Hans Reitzels förlag.

Kaldal, A. (2010) *Parallella processer. En rättsvetenskaplig studie av riskbedömningar i vårdnads- och LVU-mål.* Stockholm: Jure förlag.

Kaplan, L., Hill, T. & Mann-Deibert. G.R. (2012) Does alcohol consumption exacerbate the mental health consequences of interpersonal violence?, *Violence Against Women.* 18 (3).

Kastling, L-Å. (2010) *Män som slår kvinnor. Om mäns våld och skam i nära relationer.* Stockholm : Themis, 2010.

Keeling, J. & van Wormer, K. (2012) Social workers interventions in situations of domestic violence. What we can learn from survivors's personal narratives?, *British Journal of Social Work.* 42 (7).

Kitzmann, K. Gaylord, N., Holt, A. & Kenny, E. (2003) Child witnesses to domestic violence: A meta-analytic review, *Journal of Consulting and Clinical Psychology.* 71(2).

Lanier, C. & Maume, M. (2009) Intimate partner violence and social isolation across the rural/urban divide, *Violence Against Women.* 15 (11).

Leviner, P. (2011) *Rättsliga dilemman i socialtjänstens barnskyddsarbete.* Stockholm: Jure förlag AB:

Länsstyrelsen i Stockholms län (2013) *Socialtjänstens arbete mot våld i nära relationer. En kartläggning i Stockholms län 2012.* Rapport 2013:3

Länsstyrelsen Stockholm (2014) *Kvinnofridssamordnare – utredning om en nyckelfunktion.* Rapport 2014:13.

Madoc-Jones, L., Roscoe, K. (2010) Women's safety service within the integrated domestic abuse programme. Perceptions of service users, *Child & Family Social Work*. 15 (2).

Mattsson, T. (2011) *Våldets komplexitet och gamla paradigmer. Om utmaningar och svårigheter i arbetet med våld i nära relationer*. Meddelande från Socialhögskolan 2011:5. Lund: Socialhögskolan.

Mattsson, T (2013) Motstånd och neutralisering. Kön, makt och professionalitet i arbetet med våld i nära relationer, *Socialvetenskaplig tidskrift*. (2-3).

Melton, G.M. (2005) Mandated Reporting: A Policy without Reason, *Child Abuse & Neglect*. 29 (1).

Mills, T. (1985) The assault on the self. Stages in coping with battering husbands, *Qualitative sociology*, 8 (2) .

Moretti, M. et al. (2006) Exposure to maternal vs. paternal partner violence, PTSD, and aggression in adolescent girls and boys, *Aggressive Behavior*. 32 (4).

Mullender, A. (2012) How do social workers understand and respond to domestic violence and relate this to organizational policy and practice?, *International Social Work*. 57 (6).

Münger, A-C. (2009) *Att förebygga och förhindra mäns våld i nära relationer inom Östergötlands län. Kvinnors upplevelser och erfarenheter av uppbrottsprocessen – en kunskapsöversikt och en intervjustudie av kvinnors egna berättelser om sitt uppbrott*. FoU rapport 56:2009. Linköping: FoU Centrum för vård, omsorg och socialt arbete.

Münger, A-C. (2014) *Stockholms sommarkolonier under 130 år. En behovsprövad välfärdstjänst eller en fritidsverksamhet för alla?.* Stockholm: Stockholmia förlag.

NCK (2014) *Våld och hälsa. En befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa*. NCK-rapport 2014:1.

Newman (1993) Giving up. Shelters experiences of battered women, *Public Health nursing*. 10 (2).

Nordborg (2008) *Våld i vardagen*, I: G. Heimer & D. Sandberg (red.) *Våldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar*. Lund: Studentlitteratur.

Olofsson, N., Lindqvist, K., Gådin, K.G., Bråbäck, L. & Danielsson, I. (2011) Physical and psychological symptoms and learning difficulties in children of women exposed and non-exposed to violence: a population-based study, *International Journal of Public Health*, 56 (1).

Pearson, J., Grisvold E.A. & Thoennes, N. (2001) Balancing safety and self-sufficiency. Lessons on serving victims of domestic violence for child support and public assistance agencies, *Violence against women*. 7 (2).

Schechter, S. (1982) *Women and male violence*. London: Pluto.

Sollentuna kommun (2012) *Handbok för socialkontoret i Sollentuna. Våld i nära relationer. Sollentuna kommun: Socialkontoret 2012.*

Stanley, N., Miller, P., Richardson Foster, H., Thomson, G. (2011) A Stop-start responses: social services interventions with children and families notified following domestic violence incidents, *British Journals of Social Work*, 41 (2).

Steen, A-L. (2003) *Mäns våld mot kvinnor – ett diskursivt slagfält. Reflektioner kring kunskapsläget*. Forskningsrapport 2003:131. Göteborg: Göteborgs universitet

Svensson, L., Brulin, G., Ellström, P-E. & Widegren, Ö. (2002) *Interaktiv forskning – för utveckling av teori och praktik*. Rapport 2002:7, Stockholm: Arbetslivsinstitutet.

Trygged, S., Hedlund, E. & Kåreholt, I. (2013) Våldsutsatta kvinnor drabbas av långsiktiga ekonomiska konsekvenser, *Socialmedicinsk tidskrift*. 90 (4).

Trygged, S., Hedlund, E. & Kåreholt, I. (2014) Living in danger. Previous violence, socioeconomic position, and morality risk among women over a 10-year period, *Social work in public health*. 29 (2).

Vetenskapsrådet (2011) *God forskningssed*. Vetenskapsrådets rapportserie 2011:1

Wendt Höjer, M. (2002) *Rädslans politik. Våld och sexualitet i den svenska demokratin*. Malmö: Liber.

World Health Organization (2013) *Responding to intimate partner violence and sexual violence against women*. WHO clinical and

policy guidelines.

Wuest, J. & Merritt-Gray, M. (1999) Not going back. Substaining the separation in the process of leaving abusive relationship, *Violence against women*. 5 (2).

Zlotnick C., Johnson D.M., Kohn, R. (2006) Intimate partner violence and long-term psychosocial functioning in a national sample of american women, *Journal of Interpersonal Violence*. 21 (2)

Øverlien, C & Hydén, M. (2007) Att tvingas lyssna – hur barn bevittnar pappas våld mot mamma, *Barn*. (1).

Øverlien, C. (2010) Children exposed to domestic violence. What have we concluded and challenges ahead. *Journal of Social Work*. 10 (1).

Internetkällor

www.nck.uu.se/Kunskapscentrum/Kunskapsbanken/Publikationer/Offentligt_tryck/

www.sou.gov.se/strategi_mot_mans_vald/hämtad 2015-04-24.

www.socialstyrelsen.se/valds-ochbrottsrelateradefragor/barnsombevittnarvald sökord barn som bevittnar våld hämtad 2015 02 19

www.socialstyrelsen.se/valds-ochbrottsrelateradefragor/valdinararelationer/valdsutovare/definition hämtad 2015 02 19.

Tidigare utgivna forskningsrapporter

FoU-rapporter och FoU-

FoU-Rapport 2002:1	Kartläggning av den sociala barnvården i sju av Stockholms nordvästra kommuner
FoU-Rapport 2002:2	Vad är verksamt i handledning? - en kvalitativ undersökning
Forskningsrapport 2003:1	Hellre brödlös än rådlös. Ekonomisk rådgivning som metod i socialt arbete
FoU-Rapport 2003:1	"...vi har ju ändå barn ihop..." - separerade pappors röster om svårigheter med gemensamt föräldraskap
FoU-Rapport 2003:2	Familjeliv som yrkesliv En enkätstudie av familjehemmen i Solna stad
FoU-Rapport 2004:1	En inblick i familjens vardag? Om intensiva barnvårdsutredningar
FoU-Rapport 2004:2	Flyktingar i Nordväst
FoU-Rapport 2004:3	Adrian Arbeta med unga vuxna missbrukare i öppenvård
FoU-Rapport 2005:1	Händelser i det tysta Utvärdering av en öppenvårdsverksamhet för missbrukare
FoU-Forskningsrapport 2006:1	Med andra ögon - brukarens syn på familjebehandling
FoU-Forskningsrapport 2006:2	Marte Meo - en hållbar intervention?
FoU-Forskningsrapport 2006:3	Tid för arbete En tidsgeografisk studie av socialarbetarens arbete med barnvårdsutredningar
FoU-Forskningsrapport 2006:4	I skuggan av Fadime och socialsekreterarens arbete med hedersvåld

FoU-Rapport 2006:3	Små barn i familjehem och deras läsvanor
FoU-Rapport 2006:4	Av egen kraft Invandrade kvinnors berättelser om inträdet i det svenska
FoU-Forskningsrapport 2007:1	Socialekonomi – en väg mot förändring? Utvärdering av Dataverkstaden Väsentorp - ett ESF Växtkraft Mål 3-projekt
FoU-Forskningsrapport 2008:1	Vägen till förändring? En studie av socialtjänstens arbete ned ungdomar som begår brott
FoU-Forskningsrapport 2008:2	Hedersrelaterade traditioner i en svensk kontext En studie av omhändertagna flickor
FoU-Forskningsrapport 2009:1	Att inte släppa taget. En utvärdering av SAM-teamet – ett Case management-projekt i Järfälla och Upplands-Bro 2006-2008
FoU-Forskningsrapport 2011:1	Med barnet eller blanketter i centrum? Uppföljning av handläggningssystemet Barns Behov I Centrum (BBIC) i nordvästra Stockholm
FoU-Forskningsrapport 2012:1	Socialarbetares förhållningssätt till BBIC ”Det finns hur många fördelar som helst, bara man har tid!”
FoU-Forskningsrapport 2012:2	Att leva i långvarig hemlöshet Berättelser om vägen till och från hemlöshet
FoU-Forskningsrapport 2012:3	Fattiga familjer
FoU-Forskningsrapport 2014:1	”Dom var ganska snåla, dom bjöd bara på vatten” – om barnperspektivet i det sociala arbetet i nordvästkommunerna
FoU-Forskningsrapport 2014:2	En ny grupp missbrukare eller en ny fråga för

äldreomsorgen? – En rapport om organisering
av insatser till äldre med
missbruk/samsjuklighet i Ekerö och
Sundbyberg

FoU-Forskningsrapport 2014:3

Ung i Sollentuna – drive-in-fotboll, ett lokalt
utvecklingsprojekt

***”Leva ett så normalt liv som möjligt. Det är där
hjälpen ska sättas in”***

**- En brukarundersökning om sex stockholmskommuners arbete mot
våld i nära relationer.**

Kvinnomisshandel, eller det under senare år alltmer använda begreppet våld i nära relationer, är ett allvarligt socialt problem som kräver stora samhälleliga insatser. I socialtjänstlagen står det tydligt framskrivet att det är socialnämndens skyldighet att tillgodose stöd och hjälp för vuxna och barn som lever i familjer med en våldsproblematik. I början av 2014 tog därför Sollentuna kommun initiativ till en kommungemensam undersökning om hur brukarna upplevde det stöd och hjälp de fått från kommunernas socialtjänst. Under året som följde genomfördes en brukarundersökning om våld i nära relationer inom nordväst i Stockholms län. I undersökningen deltog följande kommuner Järfälla, Solna, Sollentuna, Sundbyberg, Upplands bro och Upplands Väsby. I den här rapporten får vi ta del av våldsutsattas erfarenheter och upplevelser av mötet med socialtjänsten men också få en inblick i hur kommunerna organiserar arbetet mot den här formen av våld.

ISBN: 978-91-89681-29-3

ISSN: 1651-7830